

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

DEUS

IN

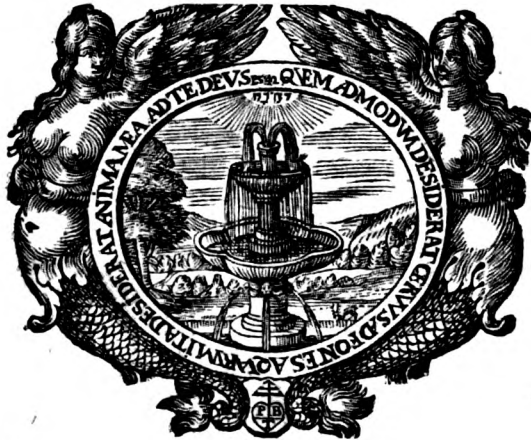
LUMINE NATURÆ

REPRÆSENTATUS

à

JOHANNE ADAMO OSIANDRO,

Theol. D. & P. P.

TUBINGÆ,

Impensis Johannis Georgii Cotta, Bibliop.

Typis excudit Gregorius Kerner 1665.

VIRO plurimum Reverendo &
Amplissimo,

Dn. FELICI BIDENBACHIO,
ARCHIMANDRITÆ ADELBERGENSI
SPECTATISSIMO, COGNATO, AMICO
ET PATRONO ÆTERNUM
DEVENERANDO.

DEbui aliquid Tuo Nomini tot vinculis adstri-
ctus: Junxit quippe nos in Majoribus nostris
sincera sanguinis mixtura, me per Parentis
Tubulos ab Avia Bidenbachia stirpis & nominis
hauriente purpura illius reliquias, quarum plenum
Decus in Te, tuosq; à Patre transfusum: nec intra
Amoris naturalis & cognationis semina substitit no-
stra conjunctio, verum crescentibus annis cum illis in
solidiora adolevit Robora, dum temporibus calami-
tissimis me Tuâ dignatus es mensâ, Contubernio, domi-
cilio, & quod rarum hodie etiam inter sanguine jun-
ctos, liberalissimâ sustentatione, Consilio, opere deniq;
ipso in studiis quibus iniquior erat Fortuna masculè
& laudabiliter juvisti, memor illius Græcorum Prin-
cipis nullâ re homines propius ad immortalem Deum
accedere, quam benignè faciendo. Quam faventer me
meosq; cum præterito Anno ad Te excurrerem, exce-
peris quoties recogito, in Tui Amorem exardeſco.
Cum itaque Dissertationes hæc de Numinis Existen-
tiâ tot radiis illustri denuò publicare rogatus consti-
tuisssem,

tuissem, non diu quaerendum erat *Amicum Nomen*, cui
hoc quaecunq; praemetium consecrarem, cum tuum
intimis haeserit haecenus infixum *Animi Mentis que*
Medullis ausus itaque sum, quod *Natura dictavit*,
Et recta *Rationis semita ostendit*, nec dubito, ut *Tibi*
non displicere conatus *juventutis* Et prima studio-
rum meorum *Germina*, ita quae in fructus culminant,
Te benigno oculo respecturum. *Servet Te Deus*, qui
per omnia, quae sensu vel *Mente capimus*, illabitur
diu incolumem, *fulciat Robore suo senios Annos pau-*
latim accrescentes Et quem *Mandris praefecit domus*
sacra, in qua quondam *Tria Osiandrorum Nomina*,
quorum ultimum fuit *Avi mei desideratissimi fulsere*
Spiritu suo principe regat, ut post expletam *Mortalis-*
tatis Mensuram ad beatas illas Moedas angelorum sti-
patus satellitio penetres, junctus tuis *Antecessoribus*,
quorum nomina sicut scripta erant in caelis, cum ad-
huc versarentur in terris, ita aeternum in illis ver-
nant, immixtus illorum animabus triumphantibus,
quorum vestigia *Muneris administratione compari*
pressisti, tum demum viso *Deo*, quem creatura velum
occultat, Et *Consanguineorum consortio aeternum fu-*
turus FELIX.

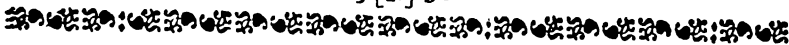
Ita vovet

Reverendae Tuæ Dignitatis

Exarabam ultimo
Febr. M. DC. LV.

Addictissimus

JOH. ADAM OSIANDER.

Σὺν Θεῷ.

DE INNATA DEI NOTITIA.

EXERCITATIO I.

TH. I.

sc Deum uterq; Liber & Natura &

Scriptura sufficienter docet; ille præmittitur, hic Tertulliani iudicio subsequitur. Quemadmodum igitur tintores, ubi præparaverunt prius curationibus quibusdam quodcumq; tandem fueris, quod tinturam excipiet, ita tandem florem inducant, sive purpura sive aliud quid sit: Eodem sane modo etiam nos si inelucibilis nobis permanere debet honesti gloria, externis utiq; his præinitiat, deinde sacras & arcanas doctrinas audiemus ac assequemur. Et velut in aqua solem videre assueti, sic ipsi luci oculos admovebimus. Si quidem igitur est quadam familiaritas doctrinis inter se, valde utilis nobis fuerit ipsarum cognitio: sin minus, tamen inter se comparare, & discere diversitatem, non parum confert ad confirmationem posterioris. Sed & si utramque alicui rei assimilaveris, imaginem assequeris. Certe quemadmodum planta virtus propria est, maturo fructu surgere: addunt autem aliquid ornatus etiam folia, dum circum ramos concutiuntur; sic profecto etiam anima, præcipue quidem fructus est veritas ipsa, non ingratum tamen etiam externam sapientiam circumdatam esse, vel ut folia quadam, & regumentum fructui, & adspectum non injucundum exhibentia. Verba sunt Basilij.

II.

Ut ergo ordine progrediamur, ad priorem hinc oculos flectimus, expensuri, an aliqua detur cognitio Dei naturalis? num præciso Lumine revelationis constet esse Numen in Orbe?

III.

Quæ quidem Quæstio cum dupliciter intelligi possit, nempe vel OBJECTIVÈ, hoc est, num ex Inspectione Creaturarum possit aliqua subnasci Creatoris notitia? vel SUBJECTIVÈ, h. e. num Homini ante prævium sensuum ministerium, & discursum rationis à creaturis excitatum aliquis impressus sit Divinitatis Typus, qui tanquam ἡγμωνίον stimulet ad universæ contemplationem & roborandam ex illa θεωρητικῆν ἰστίαν? duplicem etiam & distinctam meretur considerationem,

A

IV. Reje-

IV.

Rejctâ ut minus controversa ad sequentem Exercitationem *Objectivâ* notitia, in præsentiarum de *Subjectivâ* sententias colligere placet.

V.

Photiniani quanquam planè ad genium Pelagii naturalia in immensum extollant, nolunt tamen admittere aliquam de DEO naturalem, imprimis autem insitam notitiam. *Receptor*, inquit Socinus, *hodie sententia est, homini naturaliter ejusque animo insitam esse Divinitatis aliqujus opinionem, sed hanc sententiam falsam nos esse arbitramur.* Prælect. Theolog. cap. 2. *quod homines de DEO aliquid sciunt*, scribit Ostrodrus in Institutionibus, *id non habent ex natura neque ex consideratione Creationis, sed ex auditu, quoniam ab initio se Deus hominibus manifestavit*; Gemella invenies in modernis, *Crellio, Schlichringio, & aliis.*

VI.

Arminiani seu *Remonstrantes* in Belgio, cum non modo non necessarium, sed & superfluum judicarent, ut de hac quæstione quicquam in sua Confessione definirent, valde suspectos sese reddiderunt consensus cum Socino & affectis, imprimis quia *Simon Episcopus, Antesignanus* illorum, in publico Illustris. D. D. Ordinum Hollandiæ West-Frisiæq; Confessu *bis fassus est, se in scriptis Cunradi Vorstij, qui opus in C. & Rakovienfisibus*, notanter autem in libro ejus de DEO, *nihil reperisse, quod cum veritate aut pietate pugnet*, & Disputationes privatæ in gratiam Arminianorum susceptæ negativam satis superque immuunt.

VII.

Calvinianorum si forulos excutias, *diversos diversa docere confestim comperies*, nam ut ut *Zanchius, Ursinus, Polanus, Alstedius, & alij* insitam de Deo notitiam propugnent, non tamen in eorum sententiam concedunt *Ludovicus Crocius, Marcus Fridericus Wendelinus, & qui hisce præluxit Clemens Timplerus*, apertè negans rationum Trigâ in medium adducta cognitionem de DEI existentia Homini esse innatam, videatur *Metaphysici Systematis lib. 4. cap. 2. Probl. 2. pag. 369.*

VIII.

Quid *Pontificij* sentiant forsari non omnibus est obvium, cum sub his terminis præcisè quæstionem hanc non proponant, colligitur autem ex Commentatoribus ad summam Thomæ & quidem ad primæ partis quæstionem secundam, articulum primum; ubi disputant: *Verum Deum*

Deum esse sit propositio per se nota non tantum secundum se, sed etiam nobis Viatoribus sive secundum nos?

IX.

Ingentem hinc concitant pulverem strenui illi Luctatores & Antabatomachi, ut vix possis perspicere, quæ singulorum in tam diversa abeuntium sit sententia; *Quidam* enim & natura & nobis per se notum esse existimant *Esse aliquod numen*, ut sunt *Ægidius, Thomas de Argentina, Albertus & alij*: *Quidam* per se quidem notum esse concedunt, at non nobis, quam sententiam defendunt *Thomas, Richardus, & qui aliàs inter se semper ferè contrarii Franciscus Suarez, Granatensis, & Gabriel Vasquez, Bellomontanus, ille* quidem Tom. 2. Metaph. disput. 29. sect. 3. artic. 32. pag. 41. *hic* autem Commentar. in Thomam Tomo 1. disput. 19. cap. 2. p. 88. *Quidam* neque per se neque nobis notum esse contendunt, ut *Henricus de Gandavo, Petrus de Alliaco, Iohannes de Bassolis & alij, & quantæ dividitæ circa explicationem terminorum? aliis* per se notum hoc, *aliis* alio modo definitibus, inò distinctionem hanc *quibusdam* plane evertere & tautologias accusare satagentibus: Videatur Rodericus de Arriaga Tom. 1. Oper. Theol. disput. 2. sect. 1. art. 2. & seqq.

X.

Quamquam autem in hoc tenebrarum Regno difficile sit certa notare vestigia, *communis* tamen *opinio Iesuitarum & Thomistarum* est, Propositionem illam de DEI existentia non esse notam per se nobis, adeoque non dari notitiam de DEO insitam,

XI.

Moderni quidam *Philosophi*, qui notitiarum naturalium strenui propugnatores esse aut videri volunt, nullam tamen notitiã congenitam agnoscunt, sed omnem de DEO sensum præsupponere Creaturarum Speculum, sensuum exercitium, rationis discursum constanter defendunt; non negant quidem lumen Intellectui connatum, quod sit participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes æternæ, sed à notitiis ipsis accuratè volunt discerni; non negant lumen illud naturæ esse aliquam Intellectus humani *πλείωσις*, sed nolunt ab intellectu realiter distingui: Addunt, ut oculis, in quibus est velut flammula lucida, quæ illis impertit vim videndi, res propositas aspicimus & colorum discrimina dijudicamus, ita mentibus nostris divinitus insitam esse lucem, quã Deum cognoscamus & discrimina honestorum & tur-

pium cernamus, & ordinem, numerum, distinctionem, naturam & proprietates rerum à Deo conditarum quasi aspiciamus,

XII.

Nostra & Theologorum nostratum sententia est: non solum dari in adultis notitiam quandam de Deo haustam ex intuitu Creaturarum & per Actum Intellectus elicitam, sed etiam nativam, divinitus impressam, omnibus & singulis hominibus communem, ante omnem vel sensationem vel Intellectus operationem, quæ Radix quasi & principium acquiritur & successu temporis ex Creaturis deductæ.

XIII.

Ut stabilietur hæc thesis, producimus primo locum, Rom. 1. v. 18. & 19. ubi Gentium Apostolus hæc habet: *Απακάλυπται ὃ ὀργὴ θεῶν ἀπ' ἑσθῆς διὰ τῶν ἀσεβειῶν καὶ ἀδικιῶν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων; διότι τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὅτι θεὸς αὐτοῖς ἐφανερώσεται.* Vulgatus vertit: *Revelatur enim ira Dei de Cælo super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem in justitia detinent. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit.* Recenior Interpres reddidit: *Pater enim ira Dei è Cælo adversus omnem impietatem & injustitiam hominum, ut qui veritatem injustè detineant, quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est, intra ipsos. Deus enim eis manifestum fecit.*

XIV.

Præmittimus ut de sensu loci allegati melius constet peculiarem Ludovici de Dieu Annotationem, quæ ita phrasin τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων exponit. Beza, scribit laudatus Author, *ut qui veritatem injustè detineant.* Malim cum vulgato ad verbum vertere, *qui veritatem in injustitiâ detinent,* neq; n. sensus esse videtur eos agnitam Veritatem injustè & præter fas opprimere, sed dum injustitiam cum Veritate copulant hanc per illam opprimere. Et hoc voluit Arabs quando vertit paraphrasticè, *qui norunt veritatem & perpetrant injustitiam,* id est, qui agnitâ veritate pessimi tamen sunt, adeoq; veritatem quidem tenent, sed injustitiæ immixtam. Non videtur κατεχεῖν accepisse pro detinere, id est opprimere, sed simpliciter pro tenere, seu continere, seu possidere, ut & Syrus qui vertit *habent, tenent, possident,* quâ significatione κατεχεῖν usurpatur, 1. Cor. 7. v. 30. & 2. Cor. 6. v. 10. Nec nego quin rectum hoc loco sensum habeat; sed videtur tamen majus quid & efficacius hic dici, nempe eos veritatem in

in injustitiâ detinere, id est custodire firmiter retinere, nè ab eâ separari queat eodem sensu, quo pii in corde bono, ac honesto τὸν λόγον θεῶν κατέχουσιν, Luc. 8. ψ. 15. Vel in injustitiâ captivam detinere ne sui juris sit, sed dominium peccati agnoscere teneatur, eodem sensu, quo quis dicitur κατέχευται ἐν νόμῳ detineri Morbo, Joh. 5, 14. & ut ante redemptionem dicebatur κατέχευται ἐν νόμῳ detineri in lege, Rom. 7. ψ. 6. quia ἐκκυρτέετο τῷ ἀνθρώπῳ dominabatur homini ψ. 1. vel denique in injustitia, id est per injustitiam retinere, remorari, impedire, quo minus vim suam exerere possit veritas, quomodo, 2. Thels. 2. ψ. 6. 7. Imperium Romanum dicitur κατέχειν τὸν ἦγον τῆς ἀπωλείας remorari filium perditionis nè Mysterium iniquitatis protinus in apertum erumperet. Adversatur sanè quàm maximè injustitia veritati, eamque vastat, ut tenebræ Lucem, unde rectè & elegantissimè Alj *Tenebra injustitia obtenebrant fidem.* ad ψ. 19. verò hæc addit διὸ τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς sicut, Rom. 2. ψ. 4. τὸ χεῖρον τῷ θεῷ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς & Arabs τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ acceperunt pro ἡ γνώσει τῷ θεῷ cognitio DEI passivè scil. sumpta, qua DEUS ab hominibus cognoscitur. Hæc cognitio manifesta est in ipsis, id est *naturaliter habent homines, ut ex creaturis cognoscant creatorem* inquit Scholiastes Syrus.

XV.

Quamquam vero huic Interpreti favere videatur Basilii in regulis suis brevioribus: ubi sexagesima quinta Interrogatio est hujusmodi: Quomodo veritatem in injustitiâ aliquis detinet, & hanc subdit Responzionem. Tunc nempe id fit, quotiescunque datis à DEO bonis ad proprias voluntates & voluptates abutimur, quod vitium in se fuisse negavit Paulus, cum scripsit Corinthiis non sumus sicut plurimî adulterantes Verbum DEI, &c. non tamen probatur illa eruditus, textumque apostolicum accuratius lustrantibus, tum quia hoc πνευματικῶν ratio redditur, cur Ira Numinis exardescat adversus homines, scil. quia veritatem Notitiæ naturalis premant agnoscente ipso Johanne Crellio in Commentario suo inchoato super hanc Epistolam pag. 60. sînge Paulum agere de possessione, non violenta captivatione quantum decedet, nervo Argumenti: tum quia posito articulum τῶν non esse vel αἰτιολογικὸν vel ἐξηγητικὸν, sed διακριτικὸν ut, Rom. 2. ψ. 3. 7. 8. 9. non tamen consequens erit vocem κατέχειν hic non captivationem

violentam, sed possessionem cum obliq̄atione possessi notare, vel ut ille loquitur, copulationem injustitiæ cum veritate, quia potissima significatio τῷ κατέχευον est ita detinere, ut vis inferatur detento, illudque suis contra nitatur viribus, possunt id docere plerâque ab ipso Interprete allegata loca, sic 1. Cor. VII. ψ. 30. Qui emunt jubentur esse μὴ κατέχευοντες non detinentes, non incubi emptorum, non prementes acquisita instar Euclionum, qui vim faciunt opibus undecunq̄ue corrahis, sic κατέχευαυ νεσήμαλι, Joh. 5. ψ. 14. est detineri Morbo cum renitentia ægroti, qui anxie sanitatem desiderat, è vinculis infirmitatum liberari gēst̄it, invitus calamitate illa premitur, sic κατέχευαυ ἐν νόμω violentiam sanè connotat; præprimis autem pro nobis militat Locus ex 2. Thes. 2, 6. & 7. ab ipso Ludovico notatus, ubi τὸ κατέχευον vel ille κατέχευον non notat detinens vel detinentem quocunq̄ue modo, sed violenter prementem conatus Antichristi, impediētem viribus sat validis eluctandi vires, qualis κατέχευον fuit Imperium Augustum Romanorum violentum, & terribile: tum quia & versiculus vigesimus primus captivacionem illam exponit, & Syrus, quem pro se allegat, à nostris stat partibus, utpotè usus verbo non simpliciter possessionem, sed violentam detentionem significante ut inspectio parallelorum, Matth. 26, 48. 50. 57. Marci 3. ψ. 21. Luc. 4. ψ. 42. satis evidenter evincit, nec non plerique Interpretes captivitatem hic indicari æstimarunt, ex patribus Chrysostomus & Augustinus sermone 55. de verbis Domini secundum Johannem, ex Pontificiis Thomas de Vio, Cajetanus, Estius, Cornelius à Lapide, Tirinus, Novarinus & alii, ex nostris Osiander, Calixtus, Gerhardus, ex sociis Calvinianis Beza, Paræus, consulatur insuper Hugo Grotius, & Simon Episcopus, quorum ille similitudine ducta ab illis, qui in atro carcere captivi detinentur, phrasin Apostolicam illustrat, hic vero utut Photinianis adhinniat circa expositionem versiculi decimi noni & vigesimi tamen ad nostrum hæc commentatur: Evangelio revelatur omnibus hominibus tam græcis, quàm Judæis gratia divina ex una parte, sed ex alterâ parte revelatur divina ira ac severitas, quâ Deus è cælo usus est præcedentibus ætatibus tam contra Græcos, quam contra Judæos ob impietatem & injustitiam illorum, quod nec illi, nec hi regulam illam vivendi sequerentur, quam veram esse sciebant, sed eam adeò neglectim contemnimque haberent, ut de eâ sequenda nè quidem cogitarent, imò

tit eam quasi captivam vincitamque in carcere, aut vi oppressam suppressamque detinerent, atque absconderent, non aliter, quam si regulæ illius notitiam prorsus nullam haberent.

XVI.

Non solidius est quod ad versiculum decimum nonum addidit, neque enim τὸ γνωστὸν τῷ Θεῷ hic notat γνωστὴν passive sumptam, ut quidem vertit etiam Stäpulenſis, sed objectum exprimit, dicit id quod naturaliter de Deo est cognoscibile vel physicè, vel moraliter, quibusdam vertentibus quod de Deo cognosci potest, quibusdam quod de Deo cognosci debet, neque illud γνωστὸν adæquate absolvitur Creaturarum Medio, quasi in gentibus esset manifestum, esse Deum, solo operum intuitu, neque τὸ Φανερόν εἶναι talem præcisè manifestationem insinuat quæ discursu nititur, sive enim illud Φανερόν accipiatur generaliter. prout omnem modum complecti potest notitiæ sive illa habeatur sine discursu, sive ex illo, prout ad notitiam tum insitam tum acquisitam à quibusdam extenditur, sive speciatim de manifestatione contradistincta discursui instituto ex creaturarum complexu, de quo paulo post, sensus quem inculcat de Dicu non subsistit, non primo quidem modo, quia contra naturam genericæ significationis arctat vocabulum ad notitiam acquisitam, nec altero, quia ita sibi contradistinguuntur manifestum esse in aliquo & pervideri ex creaturis. Melius itaque & de superiori & præsentis versiculo sentit Beza, dnm ad illum hac addidit. Injustè ἐν ἀδικίᾳ Εβραῖς, (bechames) pro quo ad verbum vulgata & Erasmus, in injustitiâ. Est autem injustitia suum cuique non reddere. Quum igitur veritas nos doceat unum verum Deum ut omnipotentem & æternum colere & nulli facere injuriam, & hic quodammodo gestiat ipsa veritas erumpere: injustè faciunt homines, quod nec verum Numen ritè colant, nec cessent alii alios, atque ad eò se ipsos lædere, & veritatem quasi intus luctantem opprimunt, quo minus vim suam exerat, ad hunc vero accuratè insistendo emphasi Paulina ἐν αὐτοῖς intra ipsos. Hæc est igitur veritas quæ injustè detinetur. Sic autem malui convertere quam inter eos, vel apud eos, sicut nonnulli fecerunt, puto enim servandam esse propriam significationem præpositionis ἐν, ut ἐν αὐτοῖς idem valeat, atque in ipsorum animis, quia hæc DEI notitia recondita est in intimis mentis penetralibus, ut velint nolint Idololatrz, quoties sese adhibent inconsi-

lium,

lium, toties à se ipsis redarguantur, *alienum autem est*, quod quidam phrasin illam ἐν αὐτοῖς referant ad hominem non ut subjectum, sed exemplatum, quasi sensus esset, in ipsorum animâ & Mente, adeoque toto homine relucet maximè & cognoscitur DEI virtus & Majestas, utpote qui Imago DEI, quia nondum agit de Objecto Apostolus ex quo notitia illa efflorescit, & insequentibus non solum microcosmum, sed vel maximè hanc Orbis Machinam Creaturarumque corporalium complexum in incentivum interiorum stricturarum proponit.

XVII.

His discussis argumentamur hoc modo: *Quodcumq; γνωσθὲν inest omnibus hominibus, captivatur iniquè, & manifestum est in gentibus Φανερώσθ* divina, illud ipsum est institum, nativum, & à prima hominis origine Menti impressum; Atqui γνωσθὲν τῆς Θεῆς, seu, ut cum Catone loquamur, Cognobile DEI, inest omnibus hominibus, captivatur iniquè & manifestum est in Gentibus Φανερώσθ divina; Ergo.

XVIII.

Nexus Majoris est adamantinus: Si enim inest omnibus & singularis aliquod γνωσθὲν, tum inest non solum discurrentibus, sensuum administriculis utentibus, & in Creaturarum Speculum respicientibus, sed etiam sensibus & Exercitio rationis destitutis, quales cæci & infantes adhuc à matre rubentes, imò intra viscera uteri conclusi, quorum notitia non potest esse nisi congenita, nisi cum vita transfusa; *si captivatur iniquè*, ergò actu adest, ergò intus contra genium suum premitur & possidetur, ergò non est mera ἀλώμενις ad γνωσθὲν successu temporis acquirendum: Si manifestum est in gentibus Φανερώσθ divina, imò omnibus hominibus, planissimum est non per prolixos consequentiarum ductus, non per gentilium singularem industriam, non per objectorum Illicia illud ipsum in Mente nostra exsurgere, qualis acquiritur Origo est & Ratio.

XIX.

Minor Solis radio scripta exhibetur ab Apostolo, loquitur enim de omnibus quos ἀσέβεια καὶ ἀδικία commaculat, iræque divinæ obnoxios reddit; loquitur de tali γνωσθὲν quod cum ἀληθεία iniquè captivata coincidit; loquitur de tali lumine, quod Φανερόν ἐστὶν αὐτοῖς, quod à luce primæva in intima mentis viscera defluxit.

XX.

Nebulas huic luci offundunt, qui ad Majorem reponunt, primò non quod omnibus hominibus æquè inest, confestim omnibus hominibus esse innatum; Eundem Solis & Lunæ cursum omnibus hominibus apparere, & eandem de eodem esse cognitionem, omnes sentire ignem calefacientem imò & urgentem, videre lapidem descendentem, deprehendere colores visibiles, &c. has virtutes omnibus hominibus sensu & ratione utentibus esse communes, nec tamen esse innatas. Secundò etiam notitias acquisitas posse captivas teneri, non itaque necessum esse, ut notitiæ illæ in injustitiâ detentæ confestim sint insitæ sive connatæ, & latius patere intus possideri, quàm connasci. Tertio, Manifestum quoque per se esse Ortum & Occasum Solis, descensum gravium, non tamen Ortus & Occasus notitiam nobis esse innatam, nec enim manifestum per se, opponi ei quod innotescit per aliud, cum Paulus ipse doceat DEUM patefecisse illis per visibilibus Creaturarum complexum, nec, manifestum in aliquo extrinsecæ origini adversari, ipsum Apostolum ita loqui de τῶ γνωστῶ τῆ Θεῆ in ψ. 18. & 19. Ut apertè pateat, ex visibilibus hujus universi illud esse deductum.

XXI.

Ad Minorem verò, falsum esse γνωστῶ τῆ Θεῆ inesse omnibus, esse innatum: Nullam esse sequelam; Ira DEI revelatur de cælo super omnem impietatem & injustitiam hominum veritatem in injustitia detinentium; ergò veritas illa est connata; Modale hoc esse & voluntatem hominis attonere, non intellectum; Longè alium esse verborum Apostolicorum sensum, nempe veritatem, quam gentiles de DEO naturali intellectus lumine ex visibilibus mundi Creaturis hauserunt, in injustitia ab ipsis fuisse detentam. 2. Veritatem de DEO, sive γνωστῶ τῆ Θεῆ quidem captivum quasi teneri in injustitia ab hominibus, non autem hoc cum Notitia impressa coincidere, loqui Apostolum in ψ. 18. de re, modum autem exponere, ψ. 19. & 20. A re autem ad modum determinatum illicitum institui progressum; Tandem 3. Non dici ab Apostolo notitias insitas esse manifestas, peti itaque principium per suppositionem illius quod in Controversia, nec Φανερον opponi Ἀφανητα, eo ipso, quo illud Φανερον ex clara mundi inspectione in nobis refulgat.

XXII.

Excitamus singula distinctè; *negant* id, quod omnibus inest, confestim innatum esse, *Instantiâ* à cursu Solis, calefactione ignis, lapidis descensu, petitâ; *At malè* negant, cùm exempla adducta non quadrent, nec quoad latitudinem subjectivam cum notitia illius principii *DEVM esse* comparari possint; *Communes* sunt istæ veritates hominibus non omnibus, *sed sensu & ratione* utentibus, imò ne his quidem omnibus: *Anne* etiam Infantes cum primum in lucem eduntur Solis Lunæque cursum agnoscunt? *An* ignem urere tale *γῶσεν* ut omnes vincat & naturaliter in assensum rapiat? qui ergò illi, qui *in extremâ Ægypti Ora* ad Oceanum sedes posuere suas ab Eudoxo allatum ignem quondam ita adamaverunt, ut sinu excipere voluerint? qui Infantes ignem candelæ appetunt, non refugi, nisi sensu vim ustivam deprehenderint, nisi experimento edocti cautius agere didicerint. *An* descensus gravium, colorumque varietas etiam ad cœcos sese extendit? *Manet itaque firmum*, quòd, quicquid toti speciei, omnibus & singulis individuis à maximo ad minimum, à summo ad imum, inest, illud pro congenito agnosci, nec quæ secundum quid universalia sunt, ad universalitatis absolute cum natura connexionem posse assurgere.

XXIII.

Negant secundò, à captivitate duci ad insitæ notitiæ præexistentiam firmum argumentum: *At posito*, solitariè per captivationem violentam non inferri præexistentiam alicujus nativi, *nondum tamen causâ* cecidimus, ut ut enim hoc non concludatur, infert tamen præexistentiam actualem alicujus notitiæ undecunque haustæ, destruit hypothesin illam adversariorum, quâ potentialiter illud *γῶσεν τὸ ὄσεν* accipiunt & explicant, dum ipsi agnoscunt consequentiæ vim, instantiæ loco repositis notitiis acquisitis actu mentem imbuentibus; *sed non opus est, ut tantum largiamur* impugnantibus; cum firmissima, si verbis Apostoli inhæreamus, à captivatione illa violenta ad notitiam insitam captivatam sit consequentia. *Quodcumque* enim *γῶσεν* ante Exercitium sensuum, operationem Intellectus, applicationem contemplativam ad visibilia universi, captivatur, *illud* procul dubio insitum, nativum, & à vitæ primordiis complantatum est; *At verò* *γῶσεν* illud Paulinum etiam ante sensuum & Intellectus Exercitamenta captivatur, Ergò; *Hoc* vult sibi *distinctio*, *ψ. 18. & 19. Hæc tendit progressus Argumentativus* Aposto-

si, *id* intimat particula *καὶ συλλογιστικῇ* ex insito τῷ γνωσῶ tanquam causâ inferens Effectum contemplationis penes adultos & applicationem interioris stimuli ad extrinsecum objectum, adeoque concursum interni & externi principii suavemque connexionem: *Aërem autem ferit*, quod de *Impiis in Ecclesia* opponunt, audire eos quotidie de DEO sermones, illumque cognoscere & tamen illud verbum auribus acceptum in injustitia detinere, nec enim apud impios in Ecclesia est captivatio, sed contemptus, non oppressio, sed neglectus, non incarceration, sed repudium.

XXIV.

Negant tertio, Manifestum in aliquo opponi extrinsecò cognitionis principio; *At* negasse si sufficiat, quid firmum erit in orbe? *Producunt* quidem Solis Ortum atque Occasum, ut vim nostræ Majoris obtundant; *At*, si tam manifestus ille, *cur* tot concertationibus obnoxius in Belgio; *cur* doctissimi in illo vel astruendo vel destruendo defudant; *Cur* Cartesiani & Peripatetici Philosophi & Theologi in Academiis florentissimis tantum in hoc argumento explicando dissident? *Descensus* gravium manifestus est, sed non omnibus, non intra cordis penetralia Mentisque recessus, præcisa attentione ad corpora, sed intendentibus. *Longè diversa sunt, aliquid esse manifestum* (sit ita, posse hoc vocabulum eousque extendi) *sensuum interveniens Exercitio adedque acquisitè, & aliud esse manifestum in aliquo, adedque naturaliter illud*, non opponitur principio extrinsecò, sed amicè cum eodem conspirat, imò necessariò illud ipsum præexigit, *hoc verò* istam connexionem sollicitare quis demonstrabit? Patefactio huc nihil confert, *num* enim illa externa? Probandum hoc, non supponendum; *nullane* interna? *nihilne* cordibus inscriptum? manifestum est in nobis γνωσθῶν τῷ Θεῷ, quia DEUS in nobis istud patefecit, *aliud* rei initium *aliud*, augmentum, *illud* versiculus decimus octavus, *hoc* decimus nonus respicit.

XXV.

Transcamus ad *vindicias Minoris: negatur γνωσθῶν τῷ Θεῷ*, omnibus inesse, quia aliud *Mores Americanorum, Lex Sardonum, Lydorum Consuetudo* suadeat; *At* si hæc evertunt notitias *infitas*, expungent quoque *acquisitas*; *anno* quosdam solum arguit Paulus? *annon* agit contra Græcos & Barbaros? *σφῆρας καὶ δνοήτας ψ. 14*? *annon* contra omnes

homines, quos coram divino iudicio convincere & ἀναπλογήτες, reddere intendit? *nec sequitur*, *Morale* aliquid intercurrit in verbis Paulinis; *ergò* τὸ latens sub captivatione non est *Physicum*, à primordiis vitæ impressum: falsam autem esse Interpretationem verborum Pauli subjunctam præcedentia docere possunt: *Negatur 2. γνωσὶν ἔθει* cum notitiâ impressâ coincidere, quia versiculus subsequens rationem modumque illius notitiæ exponat, *at malè* opponuntur subordinata, ponit Paulus principium facilitatis internum, externum in subsequente superaddit. *Quid* autem veritas ἐν Φυλακῇ? *quid γνωσὶν ἔθει* sub Ὀπισμιασμῷ? quàm notitia principiorum de Dei existentia & quibusdam attributis? Infitam autem illam esse hæctenus luculenter probavimus; *Negatur 3.* Apostolum dicere, notitias infitas esse *Φανεραῖς*, non dicit quoad explicitam subjecti mentionem, concedo, dicit quoad prædicati cum illo τῷ γνωσῶ compositionem, nec concludimus, quodcunque γνωσὶν est *Φανερόν* in nobis, illud est infitum, *sed* notitiæ infitæ sunt *Φανεραῖ*: *Ergò. demonstramus* istas notitias esse infitas in Conclusionè, *non supponimus* in Minore, *sed hoc volumus*, atqui γνωσὶν ἔθει principia illa communia, notitia illa esse aliquem *DEVM* est manifesta in genitibus, imò in omnibus omnium temporum, ordinum, ætatis hominibus: *Ergò*; hoc evertendum est: hîc docendum, hoc *Φανερόν* divinum, hoc *Φανερόν* universale, non opponi *Διανοητῶ*, industriæ discursivæ, extrinseco irritanti, imprimenti, objectivè concurrenti principio.

XXVI.

Succedat alter *Achilles* ex, *Rom. cap. 2. v. 14. & 15.* ubi hæc leguntur: ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ ἔ νόμα πῆ ἔτοι νόμοι μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμοι. οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον ἔ νόμα ἡραπίαν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, σηµαρτυρέσης αὐτῶν τῆς σωειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισµῶν κατηγορέντων, ἢ καὶ δικαλογυµένων. *Vulgatus* reddidit: *Quum enim Gentes, qua Legem non habent. naturaliter ea, qua Legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt Lex: Qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum & inter se invicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium.* *Beza* vertit: *Nam quum Gentes, qua Legem non habent, natura, qua Legis sunt, faciunt, isti Legem non habentes, sibi ipsis sunt Lex: Ut qui ostendant opus Legis scriptum in cordi-*

cordibus suis, unà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus, aut etiam excusantibus.

XXVII.

Antequam Conclusionem sententiæ nostræ faventem deducamus ex his verbis, consideranda occurrit Interpretatio Guillelmi Estii in Academiâ Duacenâ Professoris primarii & ejusdem Universitatis Cancellarii, qui hæc accipit de gentibus conversis, fide Christi Mediatoris imbutis, & per ejus gratiam ea, quæ legis sunt, facientibus, sive Christi præcesserint Adventum, sive secutz, probatque tum ex Scopo Apostoli, cui propositum fuerit ostendere, sine fide Christi omnes esse sub peccato tam gentiles quam Judæos, quod & superiori capite de gentilibus late exsecutus sit, nec usquam alibi de gentibus à fide Mediatoris alienis ita loqui, ut tribuat eis aliquam veram legis observacionem, sed ubique varia eis ascribere Crimina ut, Eph. 2. & 4. Colofs. 3. 1. Thes. 4. de quibus & in hâc Epistola cap. sequenti pronunciet, illud cum Judæis commune. Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum: tum ex totius loci contextu, quem diligenter expendat Augustin in Lib. de Spiritu & littera, nam proximè præcessisse factores Legis justificari, videlicet sive Judæos, sive Gentiles, sive legem scriptam accepissent, sive non. Et quia dubitari poterat de gentilibus, quomodo Legem faciendõ justificarentur, quum legem non accepissent: idcirco modum hâc parte declarare, dicentem: Cum etiam gentes &c. Certum autem secundum fidem catholicam nullos infideles fuisse justificatos aut justos apud Deum, etiam si nonnulla, quæ Legis sunt, facerent, igitur neque subsequenter hanc declarationem de gentibus infidelibus accipi posse, sed de solis fidelibus esse verificandam, cujuscunque temporis fuerint: tum ex conclusione apostolicâ, quia Gentilem justitias legis custodientem & legem consummantem in fine capitis appellet Judæum in abscondito & justitiam ejus vocet circumcisionem Cordis in Spiritu, non litterâ, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo, hæc enim planè congruere cum eo, quod hîc dicat, Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ Legis sunt facere, ut qui ostendant Opes legis scriptam in Cordibus suis: licet non habeant scriptum in tabulis, sicut habebant Judæi.

XXVIII.

Variant autem qui cum Estio sentiunt, quibusdam de Gentilibus ante Christum peculiari gratia vocatis, qualium ex ordine fuerit Jobus,

quibusdam ad Gentes converſas ad Chriſtum referentibus, quibusdam cum iſto Interprete utrumque numerum conjungentibus, ſed contra Mentem Apoſtoli : quod docere poteſt *conſideratio ſubjecti*, agit quippe de gentibus contradiftinctis Judæorum populo, lege carentibus, at quis admittere poterit ſalvâ veritate, Gentes ad Chriſtum converſas vel fideles deſtitutas fuiſſe lege, cum converſæ eſſe nequiverint niſi prius probè hoc Malleo contritæ, putidum autem eſt quod regeſſerit iſtus, non militare hoc adverſus illos gentiles, qui Chriſtum præceſſerint, Chriſtum nullam dediſſe legem in tabulis aut membranis ſcriptam, denique legem Chriſti præter legem naturæ & fidem Myſteriorum pauca continere ſervanda, magisque conſiſtere in Spiritu ac dono gratiæ, quâ Lex impleatur, quam in præceptis, quæ jubentur impleri, nam etiam fideles V. T. extra Judaicum Cœtum alibi locorum degentes, eo ipſo quo converſi fuere, agnoverunt peccata, Meſſiâ ſibi opus eſſe crediderunt, ex lege verò morali agnitio peccati juxta Paulum, Rom. 3. v. 20. Neque quæſtio eſt, an Chriſtus legem tulerit nec ne, quod imprudentius Pontificii aliâs cum Photinianiſ propugnant, ſed num gentiles ad Chriſtum converſi potuerint converti abſque lege, præcinſendo à quo fuerit promulgata vel manifeſtata, abſque notitia deformitatis nativæ & aſcitiæ, nec non difformitatis naturalis ad ſanctiſſimum illud divinæ puritatis Speculum, num Converſio vera & ſeria poſſit eſſe vel concipi à peccatis ad Deum ſine deteſtatione peccatorum lege prohibitorum, ſine prævia notitia hujus mali incumbentis ex Normâ illa conſummatiſſimæ Rectitudinis contrarium exigentis, ſingitur inſuper Chriſtum legem tuliſſe, illam pauca continere ſervanda præter legem naturæ & fidem Myſteriorum, Spiritum ex doctrina Chriſti dari in complementum legalium præſcriptorum, cum paſſim his aſſertionibus Scriptura reclamet, proluxe demonſtrantibus noſtris : evincere itidem poteſt *intimatio Originis*, dicit Apoſtolus, Gentes facere *Φύσες* ſive naturâ, quæ Legis ſunt, revocat itaque nos ad ductum naturæ, inſtinctum nativum, atque principium indicat, unde hæ operationes, radices hujus moralitatis & honeſtatis externæ, neque *validum eſt*, quod Pererius reponit phraſin hanc non excludere ſupernaturale fidei & gratiæ principium operandi. non enim illud naturaliter accipiendum eſſe, ut opponitur ſupernaturali auxilio, ſed ut excludit doctrinam legis Moſis, ita enim aſſingitur vocabulo *Φύσες* inſolens ſignificatio, quæ in Scriptura non

notat

notat naturam per gratiam reparatam, sed gratiæ opponitur, sic in hoc ipso capite præputium dicitur esse *ὡς Φύσεως* ψ . 27. videantur loca, Eph. 2. ψ . 3. 1. Cor. XI. ψ . 14. Judæ Epistola ψ . 10. ita statuitur absurdè, fecisse gentes opera legis natura quidem duce, verum nullo modo concurrente prædagogiâ legis Mosâicæ, sine quâ tamen operari legaliter nemo potest; arcetur denique Emphasis apostolica, quæ hâc ipsa voce excludit non solum legis scriptæ manifestationem, majorum institutionem aliorum informationem vel imitationem, habitum multis operationibus & frequentato Exercitio acquisitum, sed & gratiam supernaturalem, superiusque salutare principium. Tandem premit hoc Interpretamentum *styli Apostolici attemperatio*. Non dicit Paulus, Gentiles illi *ἀνομοι* faciunt Legem, sed faciunt τὰ ἔ νόμῳ neque dicit faciunt πάντα τῷ νόμῳ, quasi implerent Legem, sed aliqua quæ Legis sunt; diversissima autem sunt, facere Legem, ut minus commode reddidit hîc Syrus Interpres, & facere ea, quæ sint Legis, cum prius notat & interiorum & exteriorum actuum combinationem, virium & operationum submissionem, atque ad hanc obrussam conformationem, posterius autem externæ saltem honestatis observationem, abstinentiam à sceleribus, qualescunque virtutum moralium Exercitium, & quidem ita, ut quædam τῷ νόμῳ fiant à quibusdam, omnia verò fortè ab omnibus secundum substantiam operis. Nullius autem ponderis est, τὰ τῷ νόμῳ exponere de præcipuis Decalogi operibus, atque ita obliquare sensum effati apostolici quasi vellet dicere, gentes quæ legem Moysi neque audiverunt neque didicerunt cum præcipua legis opera in Decalogo videlicet præscripta diligenter perficiant, sine dubio justificabuntur apud Deum, antecedens enim falsum est, consequentia autem retusa à Moyse dicente: Maledictus, qui non permanferit in omnibus, quæ scripta sunt in Libro legis, Deut. 27. ψ . 26.

XXIX.

Fundamento subruto facilis superest ad Argumenta Responsio. Primum à Scopis abludit, *nam* quia non est consequens, Scopus Apostoli erat ostendere sine fide Christi omnes esse sub peccato, quapropter notantur hic gentiles fide instructi, *nam* quia ratio inferens nullam tribuit hîc istis gentilibus legis observationem, quod supra depulsum: *nam* quia crimina, quæ alibi gentibus tribuuntur, illas describunt secundum corruptionem, & ex fructibus malis mala arbor ostenditur. τὸ facere autem

τὰ τῷ

τὰ τῶ νόμος hic tributum sistit gentes secundum stricturas illas ex πρῶτα creatione superstites, quæ non penitus sublata nè omnis societas humana collabasceret. Alterum non majoris est momenti, supponit quippe falsum, nempe factores legis, de quibus in antecedente versiculo & Gentiles de quibus hic agit, coincidere, ejusdem esse conditionis speciei & numeri, disputat enim contra Judæos, qui excipere poterant, sese totos esse in auditione & exceptione Legis, atque auditoribus factores opponit, procedendo per remotionem hujus posterioris, nexumque inter facturam legis & justitiam subsequituram ostendendo, non subjectum ullum explens hoc requisitum designando, quod agnovere socii, hinc Cornelius respondet factores legis scilicet totius, justificabuntur. Gentes autem licet faciant ea legis, quæ facilia sunt, ut, honorare parentes, dare Eleemosynam, cavere furta, cædes, non tamen possunt totam legem facere & implere sine fide & gratia Christi. Ultimum denique non concludit, quia Gentiles de quibus hic agit Apostolus cum Judæo ἐν κρῖσι confundit, qui enim demonstrabit Estius, Gentiles facientes τὰ τῶ νόμος naturâ esse filios illos Dei qui per gratiam circumcisi corde, eidem proprium commentarium reponimus, qui hæc habet: Docet quis Judæismus & quæ circumcisio hominem Deo commendat, atque ex eo probat verum præcedentem. Sensus est. Non qui genere aut professione externa & hominibus conspicua Judæus est, neque circumcisio manifesta atque externa, quæ fit in carne, vera est circumcisio. Non negat fieri posse, ut qui in manifesto Judæus est, idem etiam verè & coram Deo Judæus sit. Ipse enim qui hæc scribit Apostolus Paulus & in manifesto Judæus erat & coram Deo, sed negat ex eo verum Judæismum æstimandum esse, quod in manifesto quis Judæus sit, ac similiter de circumcissione, sed qui in abscondito Judæus est, id est, qui Judæus est in abscondito, ubi Deus videt: qui corde ac legis observatione ex corde profectâ, Judæus est, ille demum verus est Judæus, ad quem pertinent promissiones Abraham factæ.

XXX.

Aliter sensit de nostro hoc dicto *Cajetanus, Molina,* & in primis *Franciscus Suarez*, qui aliquoties illud adduxit pro lege Naturæ, prout constat ex libro 1. de naturâ Legis in communi, cap. 3. §. 7. lib. 2. de Lege æterna & naturali ac jure gentium, cap. 15. §. 9. Insignis autem locus est, qui legitur libro secundò allegato, ubi disputat contra illos, qui sentiunt, jus

gen-

gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis, solumque differre à naturali, quia jus naturale sine, vel facillimo discursu innotescit: Jus autem gentium per plures illationes, & difficiliore colligitur, & ita adversus illos concludit: *Nobis hac sententia non plesset, primò, quia multa dicuntur esse de jure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, ut divisio rerum, servitus & alia, quæ infra videbimus. Secundò ac præcipuè, quia jus gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quæ ex illis necessario inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio jure naturali comprehenduntur, ut c. 7. probatum est. Et confirmatur: Nam omnia præcepta, quæ à Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad jus naturale, ut sumitur ex Paulo ad Roman. 2. Sed omnia illa, quæ evidenti ratione deducuntur ex principis natura, sunt scripta in cordibus; Ergò omnia pertinent ad jus natura. Et è converso præcepta juris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum, sive in tota hominum communitate, sive in majori parte, ergò non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore natura: Ergò sunt juris humani, & non naturalis. Quod si de aliquibus præceptis juris gentium hoc necessario fatendum est, ut ostendimus, non oportet jus gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare jus illud, quod simpliciter naturale est: Nam discursus non excludit veram & naturalem necessitatem præcepti sic cogniti, & quod discursus fit per plures, vel pauciores illationes, magis vel minus notas, valde accidentarium est. Hactenus ille.*

XXXI.

Postemus quoque sub Examen hîc revocare Interpretamentum Arminianorum, qui conjungenda dividunt, atq; vocem *Quod* referunt ad designationem originis, non principii agendi, ut scil. concludant, eos, qui naturâ Gentes sunt, facere ea, quæ legis sunt, scil. per quandam supernaturalem omnibus hominibus communem gratiam, non per naturam, verùm cum hæc expenderit B. Hülsemannus disp. 2. de Auxiliis gratiæ, thesi XV. §. 7. Benevolum Lectorem eò remittimus.

XXXII.

Remotis, quæ remoram potuissent injicere, tot hîc argumenta deprehendimus ferè, quot Verba. Argumentamur; *Quicquid inest Quod, est inscriptum in cordibus omnium, stimulat conscientiam ad Accusationem vel Excusationem etiam remotâ omni lege extrinsecus latâ & formidabili pæ-*

nā transgressionem illius subsequente, illud est insitum, nativum, & à primordiis vita impressum; Atqui notitia Dei inest Quod, est inscripta in cordibus omnium, stimulat conscientiam, &c. Ergo.

XXXIII.

Major est immotz veritatis, quod enim naturā inest, id non Institutione nobis adhærescit, vel traditione communicatur; est enim Natura quasi nascitura, videatur suarez. tom. 1. disp. Metaph. disp. 15. p. 352. art. 5. Paulus, Gal. 2. v. 15. Rom. 11. v. 2. Eph. 2. v. 3. Quicquid in scriptum est in cordibus nostris, id non est ipsum Cor, ipsum subjectum, cui facta est inscriptio, aliud enim est Tabula, aliud Typus tabula impressus: quod stimulat conscientiam, & quidem intrinsecus pungit, lancinat, etiam præcisâ lege latâ, id non externum, sed internum quoddam principium directivum est, à nativitate homini per summi judicis digitum impressum.

XXXIV.

Minor ferè in terminis habetur per authoritatem Apostoli; Dicit 1. Paulus, Gentes legem non habentes, Quod, ea quæ legis sunt, fecisse, oportet itaque legem per naturam iis inesse, à qua tanquam principio formali, illa rā & vōbus processerunt, sibi ipsis esse legem, tam arctè adhære visceribus eorum legem, ut etiam sine externo directorio sentiant sese vi quâdam intrinsecâ ad hoc vel illud opus impelli, at qui observat legem, legem cognoscit, lex autem naturæ Dei cultum urget, legislatores prodit, Deum ergo cognoscit, quia lege ad illius cultum impellitur. Dicit 2. Paulus, ostendere gentes opus legis scriptum esse in cordibus suis, at, si in scriptum cordibus, aut digitus regenerationis, aut institutionis, aut discursus ex contemplatione creaturarum hinc operam suam impendit, nullum autem horum, sine absurditate dici potest, non primum, aliàs non fuissent gentes, non secundum, dantur enim non solum Græci, sed & barbari inter gentes informatione destituti, non tertium, quia discursus ex aspectu creaturarum ut talis nullum legis vestigium post se relinquit, non quid turpe aut honestum, fugiendum aut faciendum ostendit, multò minus autem legislatoris alicujus & Judicis severi Typum cordi indebiliter imprimit. Quid ergo consequitur, nisi per naturam legem esse insculptam? Dicit tertio Paulus, conscientiam contestari de opere legis in scripto, oboriri ex collatione ad opus legis cogitationum vel accusationem vel excusationem: Si enim rectè egerit quis, approbat, si male, accusat, damnat, & tanquam pœna quædam perpetuò mentem angit, urget & premit.

— — — — — *malis savior illis*

Quas aut Ceditius gravis invenis aut Rhadamantus.

Quis autem non videt hæc notitiam Dei practicam includere? Quis nescit illud Menandri *Βρομῆς ἄπυτοι συνείδησαν Θεῶν*? quis non concludit, si conscientia omnibus est naturalis, ergo naturalis & insita quæque erit Dei cognitio, unde metus ille etiam improbissimorum, etiam lege solutorum, nisi ex præsuppositâ aliquâ Severi judicis notitiâ intimo conscientiz connexâ?

XXXV.

Egregiè in hanc rem tum sacri tum profani Scriptores: Lex hæc inquit *Ambrosius Epistola 71.* Non scribitur, sed innascitur, nec aliquâ percipitur lectione, sed profuo quodam Naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur. Non scriptam esse hanc legem, sed natam, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex naturâ arripuimus, hausimus, expressimus; Ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed inbuti sumus, testatur *Cicero in Oratione pro Milone.* Manet itaque fixum, illam Dei representativam legem, illum veri Rectique Typum esse constans ab ipsâ nativitate depositum unicuique commissum, ut loquitur *Chrysostomus, Hom. 12, in Epistolam ad Romanos.*

XXXVI.

Immota hæc videri possent, nisi qui diversum hic sentiunt, omnibus contraniterentur viribus; Ultramque enim propositionem dubiam & suspectam reddere conantur variis tum instantiis, tum distinctivoculis excogitatis: *Falsum 1. Esse dicunt, τὸ Φύσι inesse legem, inesse notitiam de Deo, nec hoc Apostolum dicere, sed naturâ (id est, naturâ, sive naturalis rationis ductu) ea quæ sunt fecisse: Falsum esse, ex inscriptione sequi insitam notitiam, dicere Deum, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum inscribam eam, Jer. cap. 31. v. 33. Dicere Paulum 2. Ad Corinthios cap. 3. v. 2. Epistola nostra vos estis ἐστὲς ἀπομύκη ἐν καρδίαις ἡμῶν & v. 3. Inscripta non in tabulis cordis carnis; Anne autem consequens, nativum esse etiam Evangelium & cum vitæ primordiis ortum; Anne Corinthii per naturam impressi cordi Paulino? Falsum tertio esse, conscientiam præsupponere notitiam Dei insitam, principia practica complantata, plus inferri non posse, quam conscientiam fundari in notitiâ Dei, notitiâ principiorum, num autem hæc connaturalia & nativa sunt, nondum liquere, ex acquisitis pendere illam.*

notitiis, planum esse ex ipsis stimulis. Imò eousque quidam progrediuntur, ut *Metum conscientia, neque instam* de Deo notitiam præsupponere, *neq; acquisitam* arguere existiment, cum *non Deum tantum, sed vim quamvis superiorem* timeamus, etiam ipsum horrendum *Damonem*, cui supplicârunt Indi, remittuntque ad *Gellij*, lib. 5. cap. 12. & *Porphyrium* de Sacrificiis.

XXXVII.

Ut ut verò hi arietes intorqueantur argumento Apostolico, firmum tamen illud instar cautis Marpesæ persistit. Nam *primò*, si gentes faciunt *Φύσις*, quæ legis sunt, *Φύσις* oportet inesse legem illis, contrapositè, ut dum *Judæi* dicuntur fecisse opera legis divina directione, *οportείη* non in illis, sed circa illos, non connaturaliter, sed exteriori promulgatione, revelatione, directione, fuisse aliquam legem dirigentem, urgentem; *νεε γεννητον ἔθεσ ἡ νόμου & γινωσκον ἔθεσ* intimè in cordibus connexa divellere licet; *Nec* vox *Φύσις* istam detorsionem ad ductum naturalis rationis, ad acquisitas ex illo ductu notitias admittit, omne analogum per se positum stat pro significato suo famosiore. A primaria autem vocis hujus acceptione non ulla urgente in contrarium ratione proposita recedendum; *Anno* *Φύσις* facere quæ sunt legis, idem est ac facerè, quæ sunt legis, beneficio industriz circa universum contemplandum exercitæ, beneficio notitiarum acquisitarum? *Annon* Paulus gentes Judæis opponit in ratione externæ acquisitionis & intrinsecæ impressionis, gentes enim illam legem, quam Judæi habebant per solennem promulgationem, non habuisse per revelationem, & consequenter solâ impressione divinâ naturali, evidentè affirmat.

XXXVIII.

Nihil proficiunt *secundò* Instantiâ ex *Jeremiâ* & *Paulo* petitiâ, nam *primò* inscribere aliquid in cor alicujus notat actualem communicationem alicujus veritatis vel cognoscibilis inscripti, & consequenter non per *meram διύψαμιν* est explicandum, ut quidem illi, qui *instam* notitiam impugnant, sentiunt. *Secundò*, si *ἡνὸς* repetatur vox *Φύσις*, ut subintelligi debet, ex primo syllogismi membro, instar ceræ diffluunt instantiæ ex *Jeremiâ* & *Paulo* adductæ, *neque enim* vel ille, vel hic, de inscriptione naturali, & in universum hominum genus se diffundente agit, sed de gratiosâ & qualicunq; aliâ particulari. *Tertiò*, ut inscriptio intinuatâ & *Novo Testamento* per *Jeremiam* promissâ respicit legem tabulis

His lapideis digito DEI quondam insculptam, dicit operationem quondam intensam, penetrantem & durabilem, nec lumen solum notat, quo Evangelica solatia, promissiones & favorabiles ampliaciones possint intelligi seu apprehendi, sed unà propositiones de Evangelicâ gratiâ, principia fidei, Typos Spiritûs Sancti: ita cùm opus legis Apostolus dicit inscriptum esse cordibus gentilium, non lumen quoddam solum notat, cujus beneficio notitiæ acquiri possunt successu temporis, sed unà principia practica morum, propositiones de Dei Existentia & Cultu, Typos Judicem & legislatorem adumbrantes, qui impressi durabiliter, qui, ut in *tabulis Mosaicis* lex divina, *ita* insculpti sint in *cordibus gentilium* illo tabularum beneficio destitutorum; *Neque* quadrat hûc locus Corinthiacus, dicit Apostolus: *Vos estis Epistola nostra, scilicet commendatitia*, conversi enim nostro ministerio & DEO & hominibus commendatos nos redditis, ideoque estis *ἡ ψυχραιμία ἐν καρδίαις ἡμῶν* talis Epistola, quam in corde meo, quasi in intimo sensu altissimè defixam gesto, estis etiam Epistola Christi inscripta non in tabulis lapideis, sed carnis cordis, nec enim qualiscunque vocabuli acceptio nostrum argumentum suffulcit, sed tota textûs structura, nec Paulus de inscriptione loquens ad *διῶταμιν*, sed actum respicit & apertè internum quid connotat.

XXXIX.

Umbras *terrid* in pariete pingunt, quæ nullum terrent cordatum, concedendo, conscientiam præsupponere principia practica, notitiam Dei, sed non insitam, non nativam, *quid enim* de his sentiendum, qui nullas vel acquisiverunt, vel acquirere allaborârunt notitias, quos tamen diri conscia facti

*Mens habet attonitos, & surdo verbere cadit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?*

Remorsus & lancinationes utique existunt ex acquisito seu perpetrato facinore, sed *aliud est notitia facti, aliud legis*, quæ præsupponitur, ad quam facinora perpetrata tanquam ad normam per providentiam divinam homini relicta conferuntur: *Quòd autem aliqui* planè illud à conscientia metu deductum argumentum subvertere nituntur, insanum est, nec enim quamvis superiorem vim timemus Metu Conscientia, sed studio naturalis conservationis, quo etiam *bestia dolorifica* timent atque declinant, nec horremus *Damonem*, nisi in quantum concipimus il-

lum ut apparitorum in executione judiciorum divinatorum, ob scelerum mensuram adimpletam, strenuam & immunitate severitatem, acc *Mata* *Conscientia* in qualicumque tremore consistit, sed in agnitione reddende rationis de perpetratis, qui in nullum alium, nisi in Deum, nisi in Judicem supremum sese resolvit.

XL.

Accodat *tertio* pro corroborandâ thesi *communis generis* in hâc unâ re non differentium *Consensus*, ut loquitur *Lotharius lib. 1. de fals. Relig. c. 2.* quæ enim *Gens*, ait *Cicero*, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrinâ anticipationem quandam Deorum, quam appellat prolepsin *Epicurus*, id est, antecoptam animo rei quandam informationem, sine quâ nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari possit; Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum, apud nos veritatis argumentum est, scilicet, aliquid omnibus videri, tanquam *Deus esse* inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: Nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque rejecta, ut non aliquos Deos credat, scribit *Philosophorum omnium, quas Roma vidit, Sapientissimus*, Epist. CXVII. videatur *Crellius* ipse lib. de Deo. cap. 5. pag. 17. Cum itaque in hoc Græcus cum barbaro, mediterraneus cum insulano, sapiens cum stulto consentiant, utique hîc locus in nullum aliud principium, nisi in naturam sese refundet.

XLI

Cadit ergò *sententia Photinianorum*, neque quatuor illa argumenta *Socini*, *partim* ex principiorum impossibilitate, *partim* ex exempli raritate, *partim*, ex impiorum profana impietate, *partim* ex populorum barbarie & inolitâ Ruditate petita, quicquam concludunt. Non *primum*, quia plus non sequitur, quàm hoc, illam notitiam de Deo, quæ habetur ex Scripturis, esse diversam ab illâ, quæ pendet ex naturæ principio, non autem hanc esse plane nullam, non si ad unum principium referatur Numinis agnitio, alterum expungi, neque licere diversimodè eandem stabilire, quia locus *Ebræorum XI. v. 6.* non agit de Existentiæ Entis supremi præcisè, sed ejusdem sub ratione Patris, Filii & Spiritus Sancti, de remuneratore qualicumque legaliter considerato, sed liberaliter beneficia in Evangelio promissa credentibus dispensante, adeoque non de fide in Existentiâ Numinis terminatâ, sed de agnitione salutari veri Dei, de fiduciâ in ejus gratiam & acquiescentiâ in Deo per Christum,

Num, agit enim de tali fide, quâ placemus Deo, quâ justificamur, quâ nobis patet accessus ad patrem, qui ex fide Christi, ut constat ex Johan. 14. v. 6. Quia denique non est consequens, sine fide Deo placere nemo potest, ergo potest aliquis esse, qui fide & sic opinione istâ divinitatis careat, prout non est consequens, sine vitâ nemo hominum respirare potest, ergo dari potest aliquis, qui vitâ careat, cum dicitur sine vitâ neminein respirare posse, connexio necessaria vitæ & respirationis in istiusmodi propositione intimatur, non Existentia subjecti non viventis, ita quoque quàm arctè&cohzreant fides & complacentia in oculis divinis, phrasi Apostolicâ exprimitur, non verò particio inter fide instructos & destitutos instituitur, quanquam non negemus, maximam hominum partem carere illâ fide, sed non confestim opinione divinitatis, quæ malè copulant Soeiniani & pro iisdem habent, nec, si etiam dantur opinione illâ destituti, consequens erit, notitiam illam de Deo, non esse universalem, ut comparatio juris naturæ docere potest hæreticos, de quo non malè Andronicus Rhodius. *Apud homines recta sanâque Mente praditos immutabile est illud jus natura, quod dicitur: Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet; Nam nec mentitur, qui mel dulce esse dicit, idèò quæ agrotis aliter videatur. Non secundum, quia laborat eodem, quo primum, Morbo. Enochus enim credidit specialiter Deum esse, non exclusione generalis notitiæ hominibus communi omnibus & singulis, sed aliâ Notitiæ & quidem longè sublimioris specie, quam nos fidem vocamus salvificam. Non tertium, quo sensu enim Athei dentur, in sequentibus, ovi Giv, ostendemus. Non denique quartum, quia quid de istiusmodi hominibus sit sentiendum, in vindiciis ad Minorem secundi Argumenti expendimus.*

XII.

Ruit Scepticismus Remonstrantium, qui, quò tendant lubricæ illæ propositiones, satis produnt, cum causam problematis hujus indecisi in *Apologia* hanc reddunt, quod hîc Scriptura sufficiat cuilibet homini & argumenta ex illa desumpta talia esse credant, ut cætera omnia præ illis infirma atque incerta, saltem operosiora & controversiis pluribus impedita censeant. In dè Conradus Vorstius, quem sequuntur hæc in parte, satis mentem denudavit, non solùm in *notis ad Disputationem de DEO. pag. 128.* sed & in *Apologetica Responione ad objecta Fæsti Hommii*, ubi hæc habet: 1. Non refert, quod in Verbis à Festocita-

tis

eis negat, aliquam Dei notitiam (actualem scil.) nobis innatam esse, hinc enim non sequi, nullam omninò naturalem Dei notitiam à se agnosci, aliud namque innatum esse, aliud naturale, multoque hoc latius patere, quàm illud, v. g. naturale esse homini ridere, loqui, edere, bibere &c. Nec tamen horum quicquam, propriè loquendo, de ipsis scil. actibus, homini reverà innatum esse. 2. Potentialem notitiam se se non negare, distinguendum igitur esse Felto, tum inter actum & potentiam cognoscendi, tum inter diversas cognitionis species, neque quod de actu tantum negatur, id etiam de potentia negari dicendum esse. 3. Quod de integris nationibus à se dictum sit, quæ nullam videantur divinitatis opinionem habere, id candidè accipiendum esse, scil. non prorsus assertivè, sed aliquatenus dubitativè dictum esse. Imò in eo rectè intellecto præfractè nimis tum historiis, tum Experientiæ non esse contradicendum, quæ tales alicubi populos etiam nunc reperiri testentur, in quibus certa hujus opinionis Indicia nulla prorsus appareant, manere itaque, quod scripserit, Notitiam Dei hæctenus naturalem quandam esse, quatenus ope & præsidio solius naturæ, h. e. naturalis rationis & hinc exstructæ Philosophiæ, homines hucusque pervenire possant, ut saltem Deum aliquem esse suspicentur.

XLIII.

Succumbit illa pars Calvinianorum, quæ cum Timplero defectum exercitii rationalis opponit notitiæ congenitæ, vel à sensuum foribus omnia suspendit scibilia, vel patefactionem cum patefacto interno committit. Saniores sunt, qui in acie stant contra Socinianos & paria nobiscum arma versant contra Atheos. Neque enim tanti sunt, quæ producit Philosophus ille. Non concludit illud ab absurdo. Tantum abest, ut homo infans sive in utero Matris adhuc conclusus, sive in Lucem editus statim actu cognoscat Deum esse, ut neque vocabulum ipsum, quo Deus in suâ linguâ maternâ nominatur, ob rationis infirmitatem intelligat, donec progressu ætatis usus rationis per naturam ipsi concedatur; Aliud quippe est, actu inesse, aliud actu secundo pândi, concedit ipse Timplerus facultatem naturalem cognoscendi Deum inesse homini, eo ipso, quo homo, quo facultatem naturalem intelligendi habet, ante autem inexistente actu facultate naturali cognoscendi Deum, consequens erit, statim actu cognoscere infantem, Deum esse, sive in utero adhuc sit conclusus, sive in Lucem editus, adde nullum esse nexum, Infans ratio-

rationis ob infirmitatem ipsum vocabulum, quo Deus in sua lingua nominatur, non intelligit. Ergo multo minus notitiam habet Numinis, aliud enim vox, aliud res, aliud signa, aliud signatum, aliud Nomen, aliud Numen, voces sane sunt signa ex instituto, pendent ex humano arbitrio, neque naturaliter ut fumus Ignem signant, at quod à nativitate congenitum, naturale est & necessarium, quapropter absurdum non est, haberi Notitiam rei, utut nomen non innotuerit, prout infans notitiam totius & partis, boni & mali habet congenitam, etsi nomina illa non intelligat nisi edoctus usu, utpote ex quo innotescit hæc esse aptata illorum naturæ significandæ; ineptum denique est, quod rationis infirmitatem prætendit, aut enim loquitur de ratione ut sic, aut de ratione in actu ratiocinationis consideratâ, prout sese per actus suos exerit, si prius, nulla est distinctio inter infantem & adultum, ut enim infans æque est animal rationale atque adultus Senecio: ita quoque eodem gaudet rationis beneficio, quod agnoscere ipse cogitur, dum ad primam partem problematis respondet, omnis homo, sicut habet animam rationalem, ita etiam habet facultatem naturalem intelligendi omne id, quod ipsi est intelligibile, hæc enim fluit immediatè ab animâ rationali, est proprietas homini essentialis, si posterius, saltem hoc inferitur, rationis infirmitatem in infantibus causam esse, cur actu secundo non intelligant esse Deum, vocem illius designativam apprehendant, propositionem istiusmodi enuncient, quæ omnia ut concedi possunt, ita de causa assignata eruditioribus iudicium, num genuina nec nè (absurdum quippe nobis videtur, rationis infirmitatem esse causam defectus actûs secundi in infantibus, cum alia assignetur à philosophis) permittimus. Non colligit illud ex origine notitiæ. Omnis, inquit, Intellectio & cognitio humana naturaliter primam suam originem ducit à sensu, quemadmodum id Aristoteles tum alibi, tum lib. 2. poster. analyt. cap. ultimo demonstrat, & nos idem in Physicis alibi multis rationibus fusè probavimus. Ergo cum etiam sensus primum omnium nos deducat ad cognoscendum, quod Deus sit, sequitur ejusmodi cognitionem non esse homini innatam, quod enim sensu ab homine acquiritur, id non rectè & propriè dicitur ipsi innatum, annon enim ita principium petitur; Quæritur quippe, num antecedenter ad Exercitium sensuum nobis insit aliqua de Deo notitia, num menti humanæ, ab origine impressum tenue Lumen quoddam? negat hoc Timplerus & quidem ex eo, quia omnis cog-

D

gnitio

gnitio humana sit à sensu, quod tamen in quæstione, quod falsum, quid enim fiet de objectis spiritualibus sub sensum non cadentibus, an non hoc qualecunque Axioma Aristotelicum multis fulcris opus habet, nè collabascut, ut videre est apud Bartholinum Exercitatione de Anima Can. 5. Cur seposito Lumine tum Scripturæ tum naturæ tantum tribuimus Aristoteli, quasi non in quibusdam cœcutiisset, quasi non in hâc ipsâ Materiâ, quæ connexionem habet cum Imagine divina primitus concreatâ desipuisset ut cæteri gentilium. Quid, quod nondum probârit Mancipium illud philosophiæ Peripateticæ, Aristotelem simpliciter hoc intellexisse, atque non ad experimentalem, acquisitam, actua-lem & disciplinarem notitiam hanc Maximam restrinxisse, ut quidem alii ejus Mentem exponunt. Ultimum denique rem non conficit. Concludit ille, certum esse, omnem cognitionem Dei ab aliquâ patefactione oriri, sive naturali, quæ fit in Libro naturæ, sive supernaturali, quæ fit in Libro Scripturæ Sacræ. Quod si ergò homo ex patefactione Dei sive naturali sive supernaturali, quatenus sub sensum & Intellectum ipsius cadit, cognoscat Deum esse, sequi necessariò ejusmodi cognitionem ipsi actu non fuisse innatam: at nimis festinanter concludit, nimis ardet patefactionem naturalem, concedimus, omnem cognitionem Dei ab aliquâ patefactione oriri, verùm non necessariò tali, quæ interveniente sensuum Ministerio consummetur, concedimus, ex naturali patefactione esse illam Dei notitiam, sed subjectivè tali, quatenus scilicet illa facta est naturali subjecto, intrinsicè Menti ab ipsâ primâ sui origine contradistinctè Verbo, sive revelationi, verùm hoc ipso notitia insita stabilitur, concedimus, ex libro Naturæ pendere illam patefactionem genericè acceptam, at non tantùm, sed tantùm sub ratione discursûs circa objectum externum, non sub ratione simplicis & habitualis qualitatis, ante omne ratiocinium inexistentis.

XLIV.

Nec ad veritatis Solem emergunt Pontificij, qui vel impiè neque per se, neque nobis notum esse contendunt hoc *γινώσκοντες*, Deum esse, à paganis redarguendi in extremo judicio: Vel notum quidem per se concedunt, at nobis præfractè negant, erudiendi à Paulo inscriptionem nativam principii hujus urgente, ut ex antecedentibus constat. Nec jurat illos vel ascita demonstratio, vel quorundam etiam suppositâ terminorum notitiâ negatio, vel nominum divinatorum relativa conditio, vel spe-

specierum intelligibilium per dependentiam ad aliud principium productio, omnia enim hæc falsæ & in fraudem veritatis conficta, quod conflictus docebit.

XLV.

Sed juvat excurrere in spineta, quibus se armant & tegunt Pontificii & notare, 1. *Explicationis Varietatem*. Tetigimus aliquid supra in recensione sententiarum, nunc arctius stringendum. *Per se notum esse distinguunt in ordine ad se & in ordine ad nos tale*, prout hoc fuisse probare intendit Valentia, Disp. 1. q. 2. p. 1. Ludovicus Molina art. 2. Tannerus, Disp. 2. Dub. 2. At negant distinctionem hanc alii, judicantque esse superfluum, supposito enim, propositionem veram in communi dividi in per se notam, & non notam per se, inferunt aliquas esse debere per se notas, aliquas non notas per se, quia frustra traderetur ea divisio, quærereturque an aliqua propositio esset per se nota, si omnes necessario essent tales. Concludunt denique, quando Membrum illud, per se nota propositio dividitur in per se notam secundum se, & per se notam quoad nos, non debere dividi alterum illi oppositum, id est propositio non nota per se, quo posito facile probetur divisionem illam non esse bonam, nam in uno ejus Membro comprehendi omnes propositiones veras, cum tamen juxta suppositionem factam debeant multæ non comprehendi, omnes sc. quæ dicuntur non per se notæ simpliciter; probant primam antecedentis partem, quia nulla propositio est vera, quæ in se non sit per se nota, id est, quod si clarè cognoscatur non appareat per se nota, ergò nullam esse, quæ hæc divisione non comprehendatur, etiam illas, quæ ad extremum oppositum pertineant, quod absurdum. Ratione à priori ostendunt, videtur enim ipsis repugnantia in terminis, dum dicitur propositio per se nota secundum se, sed non quoad nos. Vel enim per se nos secundum illos excluduntur non solum homines, sed etiam Angeli, & Deus ipse cognoscens, atque ita termini implicantur, quia veritas non noscitur à se, sed ab aliquo cognoscente, unde etiam non debet dici nota quoad se, & non quoad ullum cognoscentem, vel excluduntur soli homines & tunc improprie dicuntur vocari ea nota secundum se, sed debuisse dici, alia esse nota per se quoad nos, alia quoad Angelos & Deum, quo clarius procederetur, verum & tunc rejici posse ita loquentes, quia dum dividitur propositio, in per se notam & non notam, solum sit sermo de nobis, quapropter per se notam non debuisse rursus dividi, in per se notam nobis, & per se notam

tam Angelo aut Deo, consule quoque illa, quæ habet Julius Recupitus. Non minus dissentiunt in descriptione ræ per se noti, quasi illa propositio esset per se nota, cujus prædicatum est de quidditate subjecti etiam si ea connexio nobis non sit nota, videatur Thomas, Valentia, Tannerus. At reprobant hoc formale alii, tum, quia hoc sensu essent etiam per se notæ secundum se omnes rerum definitiones, proprietates & passiones item possibilitates omnium Creaturarum in particulari, quia de eorum subjectorum quidditate essent ea prædicata, tum ex eo, quia, etsi prædicatum non sit de quidditate subjecti, prout albedo non est de quidditate lactis, concedente tamen Valentia sit per se notum, & quoad nos, eò quod nos clarè intuentes non possemus aliunde id probare. tandem dissentiunt, circa hæc ipsa Exempla & Instantias propositas, existimantes nihil esse incommodi propositionem in quâ definitio prædicatur de definito, esse per se notam, quia probari nequeant à priori, eo ipso enim esse per se notas istiusmodi Enunciationes, quod etiam dici possit de omnibus propositionibus circa possibilitatem rerum, ut Leo est possibilis, gratia est possibilis, & quæcunque hujus sunt ordinis. Juvat indicare: *Argumentorum adductorum Infirmiorem*, primum non colligit, quia argumenta demonstrantia hujus Enunciati Deus est, adducuntur non in subsidium notitiæ simpliciter stabilientiæ, sed ulterius confirmandæ, non per excussionem insiti Luminis, sed facilitationem potentiæ ad illud non attendentis, tanta enim hujus Enunciati est firmitas, ut non solum de eo constet sufficienter ex sensu interno, sed & abundanter ex argumentorum copia Atheos in ruborem dantium & in orbis theatro publicè convincentium, alterum itidem non concludit, ut enim Photinianorum partibus militat, ita in ordine Examinis præmissi tanquam levis armaturæ miles depulsum est. Tertium ipsa prima principia pulsât, quæ & nota secundum se & nobis secundum ipsos Scholasticos, v. g. duo & tria sunt quinque hæc prope relativa sunt, & ab illis evertuntur, qui non solum negant Deum sub ratione causæ adeoque Entis relativi non per se innotescere, sed etiam sub ratione Entis necessarii, adeoque absoluti, de quo vide Juniores; Ultimam in sequente expendendum venit dissertatione, ad quam B. L. remittimus. Juvat denique ostendere *3. Opinioni hujus quocunque modo acceptæ falsitatem*, falsum est, propositionem hanc Deum esse, non esse notam per se, secundum se, in quo sese fatigat Tanner. Disp. 2. Q. 1. Dub. 2. Assert. 2. Falsum est, eam non esse notam nobis per se, cum sit naturaliter insita, ut demon-

demonstravimus; & sanè, utut videantur hæc duæ sententiæ multum distare, in centro tamen falsitatis, ut ex superioribus constat, conveniunt, prodeunte Myfterium Iniquitatis ipso Provinciali Minimorum in Germaniâ Philosophiæ & Theologiæ Lectore jubilato, qui post Authores dissentientes recensitos concludit ita: Licet Thomistæ & Scotistæ non videantur convenire in definitione propositionis per se notæ, attamen concordant in hoc, quod hæc propositio Deus est, non sit propositio per se nota, quare malè etiam quidam Thomistæ & quidam Scotistæ dictos Doctores tanquam discordes pro præsentî quæsitio allegant, *Tract. Theol. de Dei natura, Diss. 2. partitione unicâ.*

XLVI.

Laudandi autem Ægidius, Thomas de Argentinâ, Albertus, Lyra, Testatus, & alij, qui ingenuè fatentur atque defendunt hoc πρωτον, nempe DEVM esse non solum esse per se notum, sed & nobis: premunt illi Patrum vestigia Terrulliani, Cypriani, Arnobij, Hieronymi, Augustini, Anselmi, Damasceni, cujus postremi utramque & insitam & acquisitam conjungentis verba lib. i. de fide orthodoxa cap. i. ita se habent: *Nemo est mortalium, cui non hoc ab eo naturaliter insitum sit, ut DEVM esse perspicuum habeat, quin ipsa quoque res condita, earumque conservatio & gubernatio divina natura Majestatem predicant.* Nec moramur, quæ Iesuitæ, qui in ipsa nive atramentum vident, ad hæc testimonia reponant, inprimis Vauquez ad Damascenum, novimus enim licere iis in disputationibus quocunque modo Patres explicare, & quandoque aliam mentem illis affingere, probantibus hanc perfidiam Pio V. & Gregorio XIII. Pontificibus.

XLVII.

Tandem prostrata quoque & quoad potissimam exceptionum partem enervata sententia modernorum Philosophorum se in umbram recondit, nec enim tam ovum ovo, aut lac lacti tam simile est, quàm quæ hodiè quidam disputant, & quæ Crollius de notitiis insitis prodidit, cui jam pridem solidè responderunt famigerati in certamine cum Photianis Theologi.

XLVIII.

Restant notitiarum insitarum origo atque natura, quæ sequens sibi vendicat Disputatio; finio itaque & cum voto Augustini concludo: *Domine da nosse Te, nosse Me, ut utriusque notitiâ imbutus nec timide, nec timidè tandem Nomini Tui gloriam, Anima mee salutem, Proximiâ commodum.*

EXERCITATIO II.

DE NOTITIA DEI INSITA.

Th. I.

Quod *Gargettius senex*, ut *Epicurum* vocat *Iuvenalis*, olim dixit, nimirum Mentibus humanis naturaliter insitam esse quandam de Deo $\omega\epsilon\lambda\gamma\psi\iota\upsilon\varsigma$, h. e. ut *Cicero* transtulit, *anticipationem*, id est *defæcatâs*, & firmitus superiori Exercitatione demonstravimus: Verum cum æquè controversum sit, quæ sit Origo & Natura illius $\omega\epsilon\lambda\gamma\psi\iota\upsilon\varsigma$, sententiis inter se de hoc argumento collatis primùm, Mentem dein nostram aporemus.

II.

Plato in *Phædro*, *Menone*, & *10. de Republicâ* asserit, animam omnia nosse & indigere solum aliquo extrinsecus excitante ad *remiscendum*: Præsupponit scilicet Deum creasse in Exordio mundi omnes animas racionales, suiq; & aliarum rerum notitiâ instruxisse, quæ à corporis tenebricoso carcere, in quem demittuntur, obscurentur, & proinde indigeant principio aliquo extrinsecus excitante, nullo de novo acquisito specierum thesauro, & habitu.

III.

Eadem ferè inflavit tibus *Origenes*, à studiorum assiduitate *diæus Adamantius*, statuit quippe *animas hominum non tam à Deo creati, cum in corpora nostra infunduntur, sed jam antea in cælo vixisse, ubi etiam peccaverint, & pro peccati admissi genere in terram hanc, & in corpora nostra tanquam in carcerem à Deo supplicij causa mitti. Unde corpus nostrum $\delta\epsilon\mu\alpha\varsigma$ tanquam vinculum appelleretur, & anima $\psi\upsilon\chi\eta$ tanquam refrigeratus quidam cælestis halitus propter corporis hujus nostri, quod est frigidum, contagionem & contactum. Videatur Augustin. l. 11. de Civitate Dei cum notis Ludovici Vivis, c. 23. pag. mihi 667. 668. 669.*

IV.

Probabile quidam censent hausisse prædictos Theologos & Philosophos hanc opinionem à *Judæis*, qui *animas omnium & singulorum hominum in hexaëmero creatas, & esse Spiritus separatos, qui ex decreto Creatoris sui sua ingredientur corpora, ut loquitur Abaybanel, statuunt, & dictis Scripturæ suffulciunt, ut quidem nuper id tentavit Manasse Ben Israël*

Israël adjungens loco, Deut. 29. *ψ.* 14. *Esa.* 57. *ψ.* 16. *Jerem.* 1. *ψ.* 5. *Eccl.* 4. *ψ.* 2. *Job.* 38. *ψ.* 21. etiam rationem ex Gen. 2. petitam, *Batavis* persuasurus, non creari de novo animas, quod mordicè defendunt, sed jam cum luce primævâ creatas infundi, in quo utriq̃ conveniunt.

V.

Hinc, quæ Platoniorum circa præsens problema sit sententia, facile conicere licet, nempe notitiam de Deo esse à Deo, natales & incunabula sua ducere à primordio universi, & consistere in clarâ menti infixâ specie, cujus exercitium ob interveniens umbraculum aliquantum retardetur.

VI.

Aristoteles lib. 3. de Anima c. 4. intellectum cum nuda comparat tabulâ cui nihil inscriptum sit, omnia autem inscribi possint. Ovum hoc unde *Basiliscus*: Cùm enim plus intenderent *Aristoteli* superioris seculi *Theologi*, quàm *Scripturæ*, in ipsâ facultate *κρηνη* consistere *Dei* notitiam opinati sunt, quos hodiè certatim sequuntur *Photiniani*, & quidam ninium *Peripateticis* addicti *Philosophi*.

VII.

Qui ex modernis tùm *Philosophis*, tùm *Theologis* concedunt realem *Notitiarum* *Inspiratarum* ab *Intellectu* humano distinctionem, & per modum accidentis superadditi inesse agnoscunt, licèt in hoc amicè & orthodoxè conspirent, tamen ob difficultatem materiz in explicandâ *Essentiâ* *notitiarum* illarum discrepare videntur. *Quidam* enim *Magni Scaligeri* prementes vestigia non verentur afferere, notitiam de Deo nobis inesse per modum speciei impressæ. Ita enim *Daduchus* ille: *Sunt cum animâ nostrâ quadam connata notitia, quæ idcirco vñs dicuntur à Philosopho. Nemo enim tam infans est, quem cognitio lateat pluris & paucioris. Infanti duo poma apponito: Vno recepto alterum item posset, legatur imprimis in hanc sententiam, Exercitatio 307. §. 21. p. 962 & 963. Quidam* autem rationem formalem istius de Deo notitiz *infixæ* ponunt in *H. A. B. I. T. V.*, ducti partim descriptione notitiz hujus *Scripturariâ*, partim definitionis, quam habitui in abstracto tribuunt *Philosophi*, convenientiâ.

VIII.

Nos, ut & de *Origine*, & *Essentiâ* *Notitiz* *Infixæ* constet, sic procedimus. Constat primum hominem stirpem universi generis conditum esse ad *Imaginem* & *similitudinem* *Dei*, Gen. 1. *ψ.* 27. *Quam Imaginem*

ginem procul dubio transfudisset in posteros, si beato illo non voluntariè excidisset statu, ut enim peccaminosus peccaminosum generat, Gen. 5. v. 3. Ita tunc, positā perseverantiā Primi hominis in concreatā perfectione, integer integrum produxisset.

IX.

Decoxit autem hoc concreatum bonum, cū adhuc caleret à manu Magni Artificis Adam voluntariè desciscens, ita tamen, ut aliquid manserit umbræ potius rationem habens, quàm lucis de tam speciosā structurā, & quædam *λεπτα* relicta fuerint deingenti thesauro, ne planè ad bestiarum conditionem depressus Deum ignoraret, aut in ventris curam unicè propenderet, unde in institutione Magistratus vindice gladio divinitus armati, adeoq; post lapsum, ob illud qualecunq; lumen veri & semen boni homo dicitur conditus ad Imaginem Dei, Gen. 9. v. 6.

X.

Nec enim subscribere possumus *Iulio* cuidam *Theologo*, qui in Epitome Theol. pag. 94. ad statum purorum naturalium refert notitiam de Existentiā, dignitate, infinitā bonitate, sapientiā & præstantiā Dei, Dudum enim explosus est ille status tanquam figmentum Scholasticorum à nostris Theologis, nec malè *Valerianus Magnus* in iudicio de *Carbolicorum Regula credendi* hominem relictum in puris naturalibus monstrum vocat in naturā, quanquam primum hominem ita pingere non sint veriti *Benedictus Pererius*, & *Gregorius de Valentia*,

XI.

Colorem obducit huic sceditati quidem Collega Theologus, distinguendo inter Existentiā realem in illo statu purorum naturalium, & abstractionem mentalem realiter complicatorum, nunquam quidem primum hominem extitisse ad tempus aliquod in illo statu concedit, non tamen temerè & sine fundamento illum fingi, cū hujus objecti natura sit, ut juxta Aquarium, pabulum præbeat diversis conceptibus; Verūm quicquid fingat, aut quocunq; modo etiam incrustet Antecessoris verba, mens tamen minus orthodoxa transpareat. Nam 1. Dicit quidem sine fundamento hunc statum non fingi, at nullam hujus assertionis evictionem præstat, nullum fundamentum assignat, diversitas autem qualiscunq; respectus mentalis diversitatem statuum non confestum subinfert. Nec 2. Ipsi Pontificii tam crassi sunt, aut eò usque progrediuntur verecundiores, ut statuam extitisse per aliquod tempus

Pia

Primum hominem in statu purorum naturalium, verum momentis naturæ per abstractionem conceptibilibus solum statum purorum naturalium & statum integritatis supervenientis distinguunt. Bellarmius quippe has theses, sibi defendendas proponit, Lib. de Gratiâ primi hominis, cap. 2. 1. Hominem non fuisse creatum, qualis nunc nascitur, primum ad malum, infirmum, ignorantem, sed rectum, justum, sapientem, sine concupiscentiâ & difficultate, quam ipsi in nobis assidue experimur. 2. Primum hominem non quamlibet animi rectitudinem, sed etiam gratiam gratum facientem in creatione accepisse. 3. Primum hominem justitia originali & habitu gratiæ gratum facientis ornatum, non eguisse auxilio illo speciali, quo excitaretur ad bene operandum vel ad vitanda peccata, capite tertio verò laudati libri prolixè secundam propositionem contra Lombardum, Scotum, & alios defendit. Cum igitur istam Pontificiorum sententiam rejecerint nostri Theologi, etiam Interpolatoris utpote eandem rejecisse optimè concluditur. 3. Semetipsum prodit, contradistinguit quippe in antecedentibus Imaginem Dei in Primo homine naturæ & naturalibus consecutivis præcisè acceptis, & negat Antecessorem Julianum Imaginem divinam negasse naturalem esse, si naturale coincidat eum concreato, sed respexisse solum naturam & naturalia consecutiva præcisè, & per remotionem dependentiæ ad illa docuisse esse supernaturalem. Cum itaque Notitiam, de Existentiâ Dei, unitate & similibus attributis inter octo purâ naturalia connumerat, & Imagini divinæ contradistinguit, quis non videt illum admittere, non concreatam esse Notitiam de Existentiâ Dei & similibus, sed fluentem ex naturâ hominis ut sic, adeoque dicere reverâ idem quod Antecessor illius, nempe partem purorum naturalium esse Notitiam de Dei Existentiâ, attributis & cultu.

XII.

Est itaque Notitia Dei Infitâ, ut & alia quædam principia Theoretica & Practica aliquid de Imagine divinâ residuum, non obstante, quod Imago Dei totaliter per lapsum statuitur esse destructa à nostris Theologis, imprimis *Alberto Grawero, quæst. illust. disp. 10. Coroll. 2.* Quod cum reliquiis superstitionibus videtur pugnare adversis cornibus: Imago n. Dei accipitur dupliciter, vel strictè & in primariâ significatione, prout dicit complexum virium merè spiritualium, Sanctitatis & Justitiæ integritatem, ad quam per renovationem tendimus, complementum illius as-

E

secu-

secuturi in vitâ æternâ, ut Paulus explicat, Eph. 4. v. 24. Aut latè & in secundariâ significatione, prout notat notitiam qualemcunq̃ veritatis, & propensionem in qualemcunq̃ honestatem concreatam. Priori sub consideratione utique dicimus non solum cum Graeco & nostri seculi Orthodoxis Theologis, sed & cum primis Ecclesiæ Patribus Irenæo, Athanasio, Basilio, Ambrosio, Augustino, & aliis, Imaginem divinam esse totaliter deletam, amisisse Adamum stolam sanctitatis concreatæ, ne minimum quidem spirituum superesse virium: At sub posteriori, utique admittendum, superesse quoddam adhuc lumen veri, semenque boni, ut enim citra præjudicium totalis destructionis concreatæ Integritatis dominium aliquod in bestias, licet imminutum, est reliquum, quod non ad pura naturalia cum Juliano Theologo est referendum, sed ad minus principalem Imaginis divinæ rationem: Ita citra orthodoxias periculum quædam Notitia Dei, amorque honesti secundariâ Imaginis divinæ notionis insignitus, contra diversum sentientes piè defenditur.

XIII.

Noli Pelagianismum imputare istis, qui ab illo sunt remotissimi: Nulla superest vel ad verum vel ad bonum spirituale in homine lapsa potentia; Est tamen aliquid reliquum, quod accendit animum ad Deum colendum, quod stimulat appetitum ad virtutem sectandam. Nullum lumen superest miserimo homini ad supernaturale objectum, sed successit nycticoracis oculus ad Solem intuendum, nec semen ad cœlestia culminans, sed lappæ tribulique vitiorum; Superstunt tamen qualescunque stricturæ veritatis & in honestatem civilem propendentes igniculi.

XIV.

Ampingius quondam hæc scabie laboravit, dum inter alia minus sane quoque afferuit, hominē post lapsum habere in naturâ corruptâ igniculos supernaturalis gratiæ, quibus sese possit convertere: cui Antagonista Orthodoxus opposuit. I. Judicium Augustanæ Confessionis, art. 18. quæ hæc habet. *De Libero arbitrio docent (nostræ Ecclesiæ) quod humana voluntas habeat aliquam Libertatem ad efficiendam civilem justitiam & diligendas res rationi subjectas. Sed non habet vim sine Spiritu Sancto efficienda justitia Dei, seu justitia spiritualis, quia animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus DEI, sed hæc fit in cordibus, cum PER-*

VER-

VERBUM Spiritus S. concipitur. Hæc totidem Verbis dicit Augustin. 3. Hypognosticon. &c. Et infra. *Damnant Pelagianos & alios, qui docent, quod sine Spiritu Sancto, SOLIS NATURÆ viribus posimus Deum super omnia diligere. Item præcepta DEI facere, quoad substantiam actuum. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura possit. Potest enim continere manus à furto, à cado: Tamen INTERIORES motus NON potest efficere, ut TIMOREM DEI, fiduciam erga Deum, castitatem, patientiam.* II. Agenda Megapolitana & ex illis dictum Pauli prima ad Corinthios, 2. *Animalis homo post lapsum (cui Spiritus opponitur) non percipit ea, quæ sunt Spiritus, ut & illud Augustini: esse fatemur liberum Arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, NON per quod sit idoneum in iis, quæ ad DEVM pertinent, sine DEO aut inchoare aut certè peragere, sed TANTVM in operibus vite præsentis tam bonis quàm malis.* Ex quibus concludit: Qui non habet iudicium rationis, per quod sit idoneus in iis, quæ ad DEVM pertinent, sine DEO (per Verbum, ut supra dicunt confessores) aut inchoare aut peragere, is nec igniculos supernaturalis DEI gratiæ habet. Qui namque possidet illas & non exercet, *Intimator* facit inexcusabiles. 2. Platoni & Philosophis propter illos mitiorem conditionem tribuit in altero seculo. 3. Quia nec naturaliter, nec citra verbum supernaturaliter habetur cognitio supernaturalis. Atqui homo non renatus non habet &c. Ergo. Rursus. Qui non habet vires efficiendæ justitiæ Dei, quæ Spiritus est: Is nec per notitias igniculorum in natura reliquis in veri Dei cognitionem pervenire potest, tamve possidere, etiamsi externis idololatriæ aliisque sceleribus crassis non maculetur. Verùm homo non renatus prius non habet. Ergò. III. Rationes aliquot, quarum prima ita se habet: Si justitia spiritualis, & res, quæ ad Deum pertinent, tantum fiunt, cum per Verbum Spiritus Sanctus concipitur: sine verbo Spiritus non possunt fieri. Sed prius est, teste Artic. Aug. C. 5. & 18. Ergò: Secunda hæc est: Quicquid est Pelagianum, id omne rejiciendum est. Atqui *Intimatoris* igniculi supernaturalis gratiæ divini sunt Pelagiani. Ergò. Minorem probat ex Program. II. April. affixo, cujus p. 2. b. §. de Judæis sic scribit: Igniculis naturalis cognitionis (sive supernaturalis gratiæ) debuerunt & potuerunt uti ad conversionem. §. *Notanda.* Quod homo potest concurrere cum misericordia Dei & efficacia Spiritus Sancti, non

merè eſt naturale. §. *De Iudaïs.* Et Deus (poſt lapſum) ut primum movens, movet creaturas prout eas creavit. Iſti autem noluerunt. Quando rectius Luth. in Lib. de Serv. Arb. *Quando, inquit, ergò Deus omnia in omnibus movet & agit, neceſſariò movet etiam in Satana & impio. Agit autem in illis taliter, quales illos (non quales creavit, ſed) invenit. hoc eſt, cum illi ſint averſi & mali, & rapiantur motu illo divina omnipotentia, non niſi averſa & mala faciunt. Quod ſimilitudine ſefforis & equi malè incedentis; & Lit. N. 7. ſtatuarii non ex ligno bono, ſed putri ſtatuas fabricantis, explicat. Lit. O. Witteb. anno 1525. Corruptio verò, ait, ſeu averſio ſui à Deo facit, ut bene moveri & rapi non poſſit.* Tertia ita concludit: Qui non poteſt motus interiores efficere, ut timorem Dei, fiduciam erga Deum, caſtitem, patientiam, nedum eos intelligit, is nec habet igniculos ſupernaturalis gratiæ, quibus efficiat. Sed homo animalis id non poteſt. Ergò. Adeoque qui dicit ejuſmodi habere hominem igniculos, diſerte, quæ ſunt ſpiritus & fidei, tribuit naturæ vel certè raptui Enthuaſtico, vel crasse pelagianizat. Nam ſunt fructus Spiritûs, Gal. 5. v. 22. & fidei, Rom. 14. v. ult. ſine quâ quicquid eſt, peccatum eſt. Finit in teſtimonio Lutheri, qui in Explic. art. tertii Symboli ſcribit: *Credo, me propriis viribus, Jeſu Chriſto Domino meo fidere, aut ad eum accedere & pervenire nullo modo poſſe: ſed Spiritus Sanctus per Evangelium me vocavit &c.* In Catech. Majori pag. 503. Form. Concord. inſerto: *Neque enim (gentiles) habent Chriſtum Dominum, neque (NB) ullis Spiritûs Sancti donis & dotibus illuſtrati & donati ſunt.*

XV.

Egregiè in hanc ſententiam *Beatus Zeemannus*, poſtquam enim cap. 12. Articulo 1. hanc aſſertionem poſuiſſet: Imago Dei de primariâ conformitate accepta per Protoplaſtorum lapſum in iſtis totâ que poſteritate non ſolum obſcurata, ſed penitus deleta eſt: Art. 2. Ad Patrum dicta reſpondens, inquit: *Interdum Doctores illi priſca Ecclēſiæ voce Imaginis principia nobiſcum nata intelligunt, b. e. Notitiæ practicas honeſtorum & turpium *Agæe luxas*, quas in Mentē hominis ad huc reliquas eſſe Paulus Rom. 2. v. 15. teſtatur. Ea verò tenues ſunt deſtructa Imaginis reliquia, & velut artiſicij magni *épémæ*, rudera, quia verò ſolis reliquiis natura rei deſignis poteſt, & illa ipſa, qua reſ-*
dua

dua manserunt lineamenta valdè viciata sunt & mutila, ideo propriè loquendo Imago DEI (nempe quoad formale suum) penitus amissæ.

XVI.

Patet hinc, quæ Origo sit Notitia de Deo Inrita, *γινωσκῖ* illius à Paulo laudati Rom. I. 19. Nimirum patefactionem divinam, internam impressionem Imaginis conereat, conservationem rudera qualiumcunque providam, benevolam, etiam in homine lapsò; Sicut ergò Adam totius humani generis stirps derivasset totam imaginem propagando in posteros: ita homo hominem generando post lapsum, eo ipso quo animam sub *καὶ* divinæ benedictionis cum materiâ corporis humani producit, unâ characterem illum ex lege Providentiæ divinæ confert & congenerat.

XVII.

Manuducit præmissa hæc consideratio ad ipsam Essentiam & quidditatem hujus Notitia de DEO Inrita. Quæ enim ratio Imaginis divinæ, ea quoque est reliquiarum illius, cum enim reliquæ illæ sint homogeneæ ipsi Imagini, legitimè paritas essentiae & quidditatis inde inferitur. Atqui ea est ratio Imaginis divinæ, ut Typum Divinitatis determinativum potentiae intellectualis & qualitatem facilitantem principium intelligendi dicat: eadem igitur quoque ratio erit reliquiarum, inter quas computatur Notitia de DEO Inrita.

XVIII.

Nihil ad rem dicit, Majorom qui negat, nam utut illa non procedat in specialibus quibusdam Imagini divinæ *καὶ ἐξοχήν* acceptæ competentibus, firmissima tamen est quoad rationem generalem, neque ullâ instantiâ labefactari potest, hinc etiam cuivis attendenti obvium, quàm frigidè responderit ad consimile argumentum pro inexistentiæ Notitiæ de Deo productum Philosophus ille, qui contrariam nuper suscepit defendere sententiam.

XIX.

Multò minus Minorem evertit, qui in varia Imaginis divinæ acceptione Theologorum Autoritatibus abutitur, distinguendo inter Imaginem in quantum notat generalem quandam congruentiam & analogiam, quæ anima hominis quædam divina exprimit, & inter imaginem

in quantum notat interiorem illam perfectionem Mentis & Voluntatis, omniumque virium humanarum conjunctam cum verâ Sanctitate, Justitiâ & congruentiâ cum lege Dei; Concedendo hanc constituisse in Typo Divinitatis impresso, qualitate potentiam facilitante; At penitus destructam & amissam esse, ut de reliquiis illius disputare sit de mortui vitâ, vellaciniis pallii Babylonici, quod Achan subduxit, suaviter nugari: Negando autem illam hæc inclusisse, quæ utique post lapsum superstes, eo ipso quo homo animâ rationali est præditus: Nimis enim lata est illa significatio, nec in hâc materiâ attenditur, cum non tam Imaginem quam Subjectum, non tam radios divinitatis, quam mappam illos excipientem denotet.

XX.

Succedat alterum pro Essentia Notitiæ hujus elucidandæ argumentum ex Rom. 1, *ψ.* 18. & 19. Vocat ibidem gentium Apostolus illam de Deo Notitiam ἀλήθεια, dicit esse γνώσιν quoddam, describit ut Φανερόν in omnibus omnium hominum mentibus; exsurgit hinc argumentum tale: Quicquid est ἀλήθεια sive veritas quædam, γνώσιν sive cognoscibile quoddam, Φανερόν π, sive manifestum quoddam, in mente omnium hominum, illud formaliter dicit Typum quendam habitualem, fixum, intimeque hærentem. Atqui Notitia de Deo est ἀλήθεια, γνώσιν καὶ Φανερόν π. Stat itaque illam formaliter esse Typum quendam habitualem, & intimè fixum.

XXI.

Majoris connexio est evidens, impossibile quippe est, esse quoddam Φανερόν in mente, quoddam γνώσιν, quoddam ἀλήθεια, sine aliquo de objecti illius Φανερόν, γνώσιν, καὶ ἀληθῆς Typo, & captivari illam ἀλήθεια, violenter detineri illud γνώσιν: per tenebras habituales obscurari illud Φανερόν, nec tamen posse extinguì penitus, eradicari funditus, & tamen non esse habituale quid. Minor autem ex ipso textu sine probatione alia radiat, à rationali itaque, ut Mendoza loquitur, desceret, qui negaret conclusionem.

XXII.

Succenturiamus his tertium argumentum, petitum ex Rom. cap. 1 *ψ.* 14. & 15. ubi emphaticè τὸ ἔργον & νόμος dicitur γραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις ἐθνῶν. Nascitur hinc hæc apodixis. Quicquid est inscriptum cordibus

dis hominum, illud ipsum Typi cujusdam habitualis rationem habet. Atqui Lex Naturæ, quæ Notitiam DEI intimè includit, est inscripta cordibus hominum, Lex itaque Naturæ, & consequenter Notitia de Deo Insita Typi cujusdam habitualis rationem habet.

XXIII.

Major propositio est verissima, videamus solùm robora, quæ illam suffuleiunt, *primum* ducimus *ex formali inscriptionis ratione*, impossibile enim est, dari inscriptionem sine Typo inscripto, hinc præscindendo & ab omnibus speciebus vel rationibus particularibus abstrahendo inscriptio formaliter dicit Typi effigiationem impressi, ut connotativè tabulam vel illi aliquid Analogum. *Secundum* petimus *ex institutâ à Paulo comparatione*, confert ille Judæos cum gentibus, illos habuisse legem in tabulis lapideis ab ipso Deo descriptam, hos quidem caruisse illarum beneficio, non tamen destitutos fuisse omni lege, sed inscriptam habuisse in tabulis cordium, ut ergò inscriptio Dei digito facta Israëlitis realem signaturam notat in tabulis lapideis, ita consimilem intimat in cordibus gentilium. *Tertium* defumimus *ab uniformi hujus pharæos scripturæ explicacione & usurpacione*, nullus enim in universo Codice Sacro locus ostendi potest, ubi inscriptio non notet Typi communicacionem subjecto recipienti, e contra verò eundo per omnia loca parallela in proclivi est docere, semper & ubique illam notare aliquam signaturam, aut vestigii cujusdam relictionem. Sic *Num. 17. v. 2* jubetur Moyses nomen cujusque tribus virgæ cujusque tribus inscribere, quod factum per literarum & nominum in illis effigiationem notante Esthio. Sic *Deut. 6. v. 9. & 11. v. 20.* mandatur Israëlitis ut inscribant verba legis portis & postibus domuum suarum, h. e. memoriæ imprimant, studiosè recolant, Typos legis atè defixos habeant. Sic *Deut. 27. v. 2, 3.* præcipitur illis, ut erigant ingentes lapides calce levigatos, quibus inscribant Deuteronomium, duodecim juxta Masium & Serarium, quæ inscriptio fuit realis characterum Hebraicorum introductio. Sic *Ezechiel* jussus inscribere aliquid ligno, nomina Judæ, Benjamin & Levi uni baculo, vel tabellæ, ut habet Chaldæus, alteri Joseph sive Ephraim & tribuum subjectarum nomina incidendo innisit *c. 37. v. 16. & 20.* Inscriptio super Jesum in cruce pendentem, notat literarum trium linguarum figuram, *Luc. 22. v. 38. Marc. 15. v. 26.* Numismatis ostensi Christo inscriptio, si Julii fuit, in facie obversâ hæc habuit literarum stigmata: Cæsar Imperator

ror *αὐτοπροβήτων*. Si Augusti, Cæsar Augustus, vel quid simile. Si Tiberii, Tiberius Cæsar Divi Augusti F. Pontifex Maximus, Imperator, aut Tiberius Cæsar Divi Augusti F. Augustus : Adversâ pro varietate numerorum variante, ut observat Seldenus. Athenis altare fuisse Paulus testatur, cui inscriptum: Ignoto Deo, *Act. 17. v. 23*. Ubilicet Interpretes circa inscriptionem variant, videatur Heinsius, Vossius & alii ; In hoc tamen omnes conspirant, literas & nomina quædam fuisse ibi realiter extantia atque ex inscriptione relicta. Cùm cordibus hominum dicitur Deus inscribere legem suam, *Jerem. 31. v. 33. Hebr. 8. v. 10. c. 10. v. 16*. Notatur infitio Typorum mentes illustrantium, & de voluntate divinâ gratiosâ certificantium : Corinthii, 2. *Ad Corinth. 3. v. 3*. vocantur Epistola inscripta in corde Pauli, & Epistola Christi scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, h.e. ut Estius dilucidat, Pauli per memoriam in quâ fixa illorum imago, quam pro commendatione sui exhibebat, quibus volebat, quæ legi poterat ab omnibus, ut literæ patentis omniumque oculis expositæ ratione famæ latissimè de fide Corinthiorum diffusæ, Christi per informationem Mentis salutarem spiritu principatiter, Paulo instrumentaliter agente *ἄχρῃς ἔμορφωθῆ Χρῆστος*. Accedit, quòd omnia hic occurrant ad characteris efformationem necessaria, Deus inscribens, Legis Typus inscriptus, tabula cordis illum imbibens, ut nihil in emphaticâ phrasi desiderari possit.

XXIV.

Cæterum, quia textus *ex 2. Cor. 3. allegatus controversus est, & favore videtur diversum sentientibus prout supra productus fuit, commodum est addere ipsa Verba*. Ita autem Apostolus : *Ἡ ὄπισθολὴ ἡμῶν ὡμῆς ἐστὶ ἐξέτετραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν γνωστομένη, καὶ ἀγνωστομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων. Φανερέμενοι ὅτι ἐστὶ ὄπισθολὴ Χρῆστὸς ἀλακονηθείσα ὑφ' ἡμῶν, ἐξέτετραμμένη ἔ μέλαι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, ὅρα ἐν παλαξί λιθίναις, ἀλλ' ἐν παλαξί καρδίας σαρκίνας. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, cognita & lecta ab omnibus hominibus : Manifestati quoniam estis epistola Christi, ministrata à nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Subjungimus *Parraphrases*, tum Lutheranorum, tum Calvinianorum, tum Pontificiorum; *ex Lutheranis Beatus Osiander ita intellexit Locum hunc : Epistola nostra] quam in commendationem diligentæ nostræ inspiciendam pro-*

ponere possumus, vos estis, qui pietate vestra testatum faciatis, quàm fideliter apud vos Evangelion Christi docuerimus. Estis autem Epistola præclara, scripta in cordibus nostris: Vos in corde nostro sedetis: Vos enim vehementer diligimus, neque unquam pii vestri zeli oblitisci possumus. (sic omnes Ecclesiæ Ministri erga suos auditores affecti esse debent) quæ scitur: rectius: intelligitur: & legitur ab omnibus hominibus: estis enim manifestati ita ut de vobis passim innotuerit, quoniam (pro quod) Epistola estis Christi, Sancta, & Christo dilecta ministrata à nobis, & Græc. per Ministerium (nostrum) parata, Scripta à nobis non atramento, sed Spiritu Dei vivi: vos estis instar præclaræ & Sanctæ Epistolæ, quæ testatur, quanto profectu, & quanta fide Ministerio Evangelii apud vos functi fuerimus. Exarata est autem hæc Epistola nostro Ministerio: sed vos non estis talis Epistola, qualis atramento scribi solet: sed Spiritus Sancti cooperatione per Ministerium nostrum tales facti estis, quales vos esse omnes vident. (observandum est, quàm scitè Paulus Ministerium verbi, & operationem Spiritus Sancti conjungat. Hæc duo igitur non sunt separanda: ut faciunt Enthusiastæ) scripsit autem Spiritus Sanctus Evangelion (quod vobis prædicavimus) non in tabulis lapideis: (ut olim Dominus legem Mosaicam) sed in tabulis cordis vestri carnalibus: ut non induratis & lapideis, sed carneis & mollibus cordibus Evangelion acciperetis. Dabo eis (inquit Dominus) cor unum, & Spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum: ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea: & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum. Ezechiel. 11. cap. Ex Calvinianis Musculus Dusanus hæc reliquit. Epistola nostra vos estis, inquit.] Reddit rationem, quare non egeat Epistolis commendatitiis, quia vos, inquit, abunde mihi estis loco Epistolæ, quæ commender. Quomodo erant autem Corinthii epistola Pauli? Neque quatenus erant homines, neque quatenus erant divites, pauperes, sapientes &c. sed quatenus erant Christiani, per verbum Evangelii in Christo regenerati, hætenus erant illius epistola commendatitia. Per ipsius enim Apostolatam tales erant facti. Sic igitur uniuscujusque Episcopi opus in Ecclesia Christi ipsius est epistola, quæ vel commendetur vel culpabilis declaretur. Ipsa vitæ conversatio, ipsa Ecclesiæ vel ædificatio vel destructio certius de quolibet episcopo pronunciant,

quàm ullæ literæ. Expressior ſcriptura eſt factorum quàm verborum ad literarum. INSCRIPTA, inquit, in cordibus noſtris &c.] Metaphoram Epistolæ proſequitur & explicat. Declarandum enim erat qualibus eſſet chartis vel tabulis, quali atramento, & à quo inſcripta, deinde à quo ſubmiſtrata, & à quibus & quomodo legeretur & intelligeretur. Hæc explicaturus dicit: Inſcripta in cordibus noſtris. Quod in Græco eſt, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, id eſt, in cordibus noſtris, manifeſtum habet errorem, in una litera hypſilon admiſſum, dum pro illa poſita eſt Ita. Legendum enim eſt, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Scio Chryſoſtomum quoque cum aliis legere & exponere, in cordibus noſtris, & alios referre ad eos, qui cum Paulo erant, alios vero tam ad Corinthios, quàm ad Paulum. Verùm res ipſa clarior eſt, quàm ut ſit dubitandum, de quorum cordibus loquatur Apoſtolus, præſertim ſi ſequentia conſiderentur. INSCRIPTA, inquit, in cordibus veſtris] per epistolam intelligit Chriſtianam fidem, mentem ac pietatem. Hæc erat inſcripta in ipſorum cordibus, veluti tabulis, & commendabat opus Pauli tanquam Apoſtoli ipſorum, per quem Chriſtiani facti fuerant. Quod in Græco eſt ἐγγεγραμμένη, id eſt, inſcripta, nonnullis idem eſt, quod, quæ circumfertur, quaſi ſit περιφερμένη. Video multis nocere, quod non ſatis inhærent Apoſtoli verbis. Quis non videt aliud eſſe, inſcribiliteras, & aliud circumferri. QUÆ intelligitur, inquit, & legitur ab omnibus hominibus] manet in forma Metaphoræ. Epistolæ, niſi legatur & intelligatur, nullus eſt uſus. Quare & hoc explicat. Prius autem eſt legi, deinde intelligi, quæ leguntur. Ordinem hunc non curat apoſtolica gravitas, cum notus ſit omnibus. Quamquam ſunt, qui legendum putant, quæ cognoscitur & agnoſcitur. Illi tamen ipſi receptam lectionem retinent. Quoniam genus Epistolæ, de quo ſcribit, ſpirituale erat, ne quis, nec legi, nec intelligi poſſe, dicat, aſſerit utrumque dicens, quæ & intelligitur & legitur. Rurſus ne dicat quis, legitur quidem & intelligitur, ſed à quibus? Subjungit, ab omnibus hominibus. Non eſt igitur epistolæ hæc illegibilis nec ſic eſt perplexa, ut non poſſit à quolibet intelligi, cum talis ſit, ut & legatur & intelligatur, hoc eſt, legi & intelligi poſſit ab omnibus hominibus. Significat igitur loqui ſe non de imaginariâ aliquâ epistolâ, quam nemo legere & intelligere poſſit, ſed de tali, quam legant & intelligent omnes homines, eamque ob cauſam non habeat opus aliâ, qua

commendetur cuiquam. Dum declaratis, quòd estis epistola Christi, inquit, subministrata à nobis] exponit quomodo, ut epistola ipsius, legantur & intelligantur ab omnibus hominibus. Non dicit, dum estis epistola Christi, sed dum declaratis, quòd estis epistola Christi. Hoc est, dum vos & fidei professione & vitæ conversatione Christianos esse in omnium oculis declaratis. Hic non modo interna fides cordis, sed & univèrsa vitæ conversatio & manifesta religionis professio, Christiana prædicatur ab apostolo & epistola Christi vocatur, quæ legatur & intelligatur ab omnibus non fidelibus tantum, sed & quibusvis aliis hominibus. Sic est comparata Christi epistola. Scripta est literis non imaginariis & invisibilibus, sed admodum expressis & spectabilibus, sic ut legi & intelligi possit ab omnibus. At hodie invenias Christianos, qui satis esse censeant, si Christiani sunt in corde, sic ut Scriptura ipsorum abscondita sit à lectione & intelligentia cæterorum hominum, soliquè Deo cognita. Verùm Paulus aliter de epistola Christi scribit. Non dicit, quæ legitur & intelligitur à Deo, sed, ab omnibus hominibus, neque dicit, dum fidem habetis in Christum, sed, dum declaratis, quòd estis epistola Christi. Declaranda est hæc epistola Christi, non abscondenda, lux enim est, non tenebræ. **SUBMINISTRATA** à nobis, inquit] verba hæc incommodè dividunt ad hunc modum: quod estis epistola Christi, subministrata, à nobis inscripta. Verum epistolam hanc Christi non simpliciter subministratam, sed à se subministratam dicit. Quare sic est legendum: dum declaratis, quod estis epistola Christi, subministrata à nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viventis. Et Augustinus legit, per nos subministrata, in Libro de Spiritu & litera. Dixit eos esse suam epistolam, & mox subjungit, dum declaratis, quod estis epistola Christi. Si Christi erant epistola, quomodo suam esse dixit? hæc tenus videlicet, quod ipse illam tanquam Christi Apost. per Evangelii prædicationem subministraverat. Erat hæc Epistola Christi, tanquam ipsius Domini, erat Pauli tanquam ministri & Apostoli, qui eam subministraverat. Constat ergò hæc Epistola voluntate & autoritate Christi, & subministratione Apostoli & propter illam Christi, propter hanc Apostoli est epistola. Hic cavet Apostolus, ne nimium sibi ipsi tribuere videatur, ubi dicit: Epistola nostra vos estis, quare explicationem hanc subjicit, quæ Domino proprietatis jus assignat Ecclesie, sibi verò subministrationem. Hodie

dominium ſibi vindicant in Eccleſias Chriſti, qui ne ſubmiſtrationem quidem illarum vindicare ſibi poſſunt. **I N S C R I P T A**, inquit, non atramento, ſed Spiritu Dei viventis] discriminat inter Episto- las Pſeudapſtolorum, quibus commendari ſe Eccleſiis curabant & hanc ſuam, de Apoſtolatu ſuo teſtificantem. Epistolæ, inquit, magiſtrorum veſtrorum, quibus ſe admodum commendari putant, ſcribuntur atramento, literis mortuis, & ſcriptura humana. Haſ naſti, magni ſibi ipſis videntur eſſe Apoſtoli. At hæc mea Episto- la, qua meus commendatur Apoſtolatus, ſcripta eſt non atramento, non literis mortuis, non ſcriptura humana, ſed Spiritu Dei viventis. Eſtis igitur mihi non mortua, ſed viva episto- la, literis, conſtans ſpiritualibus adeoque vivis, non hu- mana, ſed divina, Spiritu non hominis, ſed Dei viventis ſcripta, cujus opera non ſunt mortua, ſed viva. Loquitur autem de Spiritu Chriſti, quem Corinthii acceperant credentes, quotquot erant ex electis. Ho- rum reſpectu vocat eos in communi epistolam Chriſti, Spiritu Dei vi- ventis ſcriptam. Nolim tamen hîc excludere chariſmata Spiritus, qui- bus ea Eccleſia, quemadmodum & aliæ, potita fuerat, de quibus in ſu- periori episto- la mentionem fecit, cap. 14. Nam & per illa, tanquam per- vivas Spiritus Chriſti literas, declarabatur, eſſe Eccleſiam illam Episto- lam Chriſti, Spiritu Dei viventis ſcriptam, & per Apoſtolatum Pauli ſub- miſtratam. **N O N** in tabulis lapideis, inquit, ſed in tabulis cordis carneis] incipit collimare ad diſcrimen V. ac N. Testamen- ti, quo Apoſtolatum ſuum contra Pſeudapſtolos ſupra Moſaicæ legis miniſterium extollat. Lex Moſis, qua parte erat optima, inſcripta fue- rat tabulis lapideis. At Evangelium Chriſti inſcribitur non tabulis lapideis, ſed cordibus, quæ tabulæ ſunt carneæ. Carneas vocat, ad dif- ferentiam lapidearum. Perſtringit igitur Pſeudapſtolos, etiam hæ- tænos, quatenus miniſterium Moſaicæ legis tanti faciebant, ut miniſte- rio Evangelii Chriſti opponendum eſſe cenſerent. Quasi dicat, veſtri magiſtri Legis æmulatores videri volunt, & hujus nomine inflantur. Sic ecceci ſunt, ut non videant, vos vivam eſſe epistolam, Spiritu Dei viventis cordibus veſtris multò efficacius inſcriptam, quàm olim legem Moſis ta- bulis lapideis inſculptam, atq; ita impleri illud Prophetæ: Quoniam hoc eſt fœdus, quod feriam cum domo Iſraël: poſt dies iſtos, dicit Domi- nus, dabo legem meam in medio ipſorum, & ſuper cor ipſorum inſcri- bam eam, & ero ipſis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Sic per

collationem lapidearum ac carnearum tabularum tam ingens docet esse discrimen inter suum Apostolatam & doctrinam Pseudapostolorum, quam divinius & præstantius est legem Dei inscribi cordibus hominum, quam tabulis lapidum. Nec est ut dicat quisquam, multa vana cordibus hominum posse inscribi, ideoque non esse tantimomenti, quod illis inscribitur nova aliqua doctrina, quales multæ in hoc mundo cordibus humanis insinuantur. Non loquitur de eo tantum, quod doctrinam suam cordibus Corinthiorum inscripserat, sed quod Scriptura hæc constabat Spiritu Dei viventis. Sanè multum refert non modò quid, sed & quomodo cordibus nostris inscribatur. Si humanæ tantum persuasionis calamo etiam id, quod verum est, inscribitur, delebilis est & evanida Scriptura, id quod nostra quoque ætate quotidiana docet experientia. Si vero literatura Spiritus Dei viventis cordibus nostris impressa fuerit, id demum firmam, efficacem, & vivam reddit Scripturam, quæ legi & intelligi possit ab omnibus, deleri vero à nemine. Ex Pontificiis recentior Interpres Lovanienſis ita Verba Paulina ἀποπέλει.

EPISTOLA NOSTRA. Metaphorica Epistola, qua nos vobis, aut aliis commendamur. **VOSESTIS.** In quibus tanquam in Epistola inscriptæ sunt nostræ commendationes, quæ & à vobis ipsis, & ab aliis legi possunt: nam discipulorum virtus, & doctrina magis quam ulla Epistola, magistri Excellentiam demonstrant. **SCRIPTA IN CORDIBUS NOSTRIS.** Græcè, **INSCRIPTA IN MENTIBUS NOSTRIS.** Per frequentem memoriam & ferventem amorem nostri. Rogare poterant, quomodo ipsi apud alios absentes fervirent pro Epistola commendatitia? Respondet, se habere in corde suo quasi copiam transcriptæ hujus Epistolæ, quam apud alios, ubi opus est, depromat, memorando fidem, & virtutem Corinthiensium, quos docuit, & sic informavit. **QUÆ SCITUR ET LEGITUR.** Quæ Epistola scitur penes me esse, & legitur quando lubet. **AB OMNIBUS HOMINIBUS.** Per frequentem vestri mentionem, quam facimus apud omnes. **MANIFESTATI.** Probati per Fidem vestram, & opera. **QUOD EPISTOLA ESTIS CHRISTI.** Qui legem suam novam scripsit in cordibus vestris, quam fide & operibus ostenditis. **MINISTRATA A NOBIS.** Per nostrum ministerium, tanquam amanuensium à Christo cordibus vestris inscripta, aut certè, ut Chrysoſtomus, sicut Moyses tabulas lapideas

miniſtravit, & rectè præparavit, quibus Deus veterem Legem decalogi inſcripſit; ita nos tabulas cordis veſtri carnales præparavimus, quibus Chriſtus legem novam inſcripſit. Poſſunt autem Apoſtoli dici amanuenſes Chriſti; ſed ſicut pueri diſcentes ſcribere, quorum manum apprehendit Magiſter, & calamum unà cum ipſis ducit. **ET SCRIPTA NON ATRAMENTO.** Quod eſt res inſenſibilis, nec vivens; unde neque tabulas in quibus ſcribitur vivificare poteſt. **SED SPIRITU DEI VIVI.** Spiritu Sancto vivente, quia Spiritus Dei vivi eſt, ideoque tabulas cordis vivificante, in quibus per Fidem, ſpem & charitatem inſcribitur. **NON IN TABULIS LAPIDEIS.** Duris, & inſenſibilibus, ut Lex Moysiſ, quæ ad duritiem cordium Judæorum figurandam, talibus tabulis inſcripta eſt, ait Auguſtinus, q. 1. ad Simplicianum. **SED IN TABULIS CORDIS CARNALIBUS,** id eſt, mollibus, & ſentientibus Spiritum, quo conſcribuntur, & vivificantur. Cor carne hîc non dicitur carni additum, ut caro Spiritui opponitur, ſed molle, & ſentiens: Cor enim carneum, inquit Auguſtinus, à corde lapideo voluit vitâ ſentiente diſcerni, & per ſentientem ſignificavit intelligentem. Concludimus autem, quamcunque Interpretationem ſequare, noſtram ſubſtituram ſententiam; ſi prima placet, colligere licet: Corinthii fuere Epistoſa in Corde Pauli per Affectum, præviâ itaque inſcriptione notificante illorum conditionem & ſtatum: Corinthii fuere Epistoſa Chriſti Sancta & Chriſto dilecta, teſtans de effectu Miniſterii: ergo præviâ Inſcriptione Spiritus, Informatione Miniſterii, commiſſione Typi ſanz doctrinæ. Corda Corinthiorum erant molles tabulæ & carneæ, quæ Evangelion imberunt, acceperunt: præviâ itaque rerum in Evangelio repræſentatarum Effigiatione. Si alteram amplectare, pro nobis ſtabunt ſequentia: Corinthii erant Epistoſa Pauli, quatenus erant Chriſtiani per Verbum Evangelii regenerati: ergo quatenus illorum Mentibus & cordibus conceditæ Species in Verbo Evangelii obviæ. Corinthii erant Epistoſa Chriſti ſcripta literis non imaginariis & inviſibilibus, ſed admodum expreſſis & ſpectabilibus. Ergo de internis & commiſſis teſtificantibus. Corinthii erant Epistoſa carnea, in qua multò efficacius inſcripta doctrina Chriſti, quàm olim lex Moſis tabulis lapideis inſculpta: Ergo verè indita fuere ſigna divinorum conceptuum, prout aliâs oppoſitè ad hanc inſcriptionem multæ doctrinæ in hoc Mundo

do cordibus humanis insinuantur. Si *tertia* denique arrideat, habebis iterum Corinthios Epistolam in quibus inscriptæ commendationes Pauli per suppositionem doctrinæ efficacis in illis & per Effectus resplendentis, scriptam in corde Paulino per memoriam frequentem, quæ thesaurus specierum, ministratam Deo, ut Spiritus S. inscriberet, vel Christus novam legem, ut Moyses ministravit tabulas lapideas, quibus Deus veterem legem decalogi inscripsit. Expende insuper illam similitudinem Apostolorum Instrumentorum scil. Spiritus S. in hâc scriptione, & patebit, quid quantumque hæc faciant pro sententiæ nostræ confirmatione.

XXV.

Elucescit, *nî fallor*, ex disputatis, quid de unâ vel alterâ sententiarum sit pronuntiandum. *Iohannes Lalemandet Burgundus, in decisionibus Philosophicis, ut latè de sententia Platonis differit, ita ab illa non videtur penitus abhorrere, clypeis tamen Peripateticorum & Platoniorum hæc præmittit. Sententia Platonis & Platoniorum ex unâ parte est contra fidem, in eo, quod assertit, animas esse productas ante corpora, quoad alteram partem autem non est contra fidem, scilicet quod scientia nobis sit indita à natura, id enim ipsum tueretur Marcellinus Ficinus Vir & Christianâ Religione & doctrinâ insignis, lib. 11. Platonica Theol. cap. 7. Vbi 19. Rationes ad stabilendum profert.*

XXVI.

Esse autem, ut Doctor ille Burgundus sentit, contra fidem primam assertionis partem, cui altera superstruitur, nos cum ipso arbitramur, quanquam enim nolimus negare, cum non implicet, Deum potuisse animam hominis creare ante corporis coexistentiam, si de absolutâ loquamur; Ex revelatione tamen constat, non ante corporis productionem creatam fuisse à Deo animam, & certè si ad aliquod solum temporis intervallum anima fuisset extra corpus, fuisset in statu imperfecto illud ens post Angelos præstantissimum, quod etiam à ratione videtur alienum. Conferatur *Petrus Hurtadus de Mendoza disput. 1. de essent. anima, scil. 7.*

XXVII.

Nec fidei analogâ est altera assertionis pars, quicquid pro illâ disputet *Lalemandet, nascimur enim spissâ caligine circumfusi & profundissimâ cum ignorantia, adeo ut Paulus de Gentibus asserat, nescivisse illas*

illas Deum & servisse *πῆς μὴ Φύσιν ἔσσι θεοῖς*, Gal. 4. v. 8. Quomodo ergò omnium rerum notitia homini potest esse congenita? Quomodo huic universali cognitioni verè Ideæ Platonice, h. e. figmento, specialis illa de Deo inædificari potest?

XXVIII.

Non desunt quidem, qui ob Typi cujusdam habitualis assertionem Theologis Symbolismum Platicum intentare laborant, concludendo, intellectum hominis ex nostrâ sententiâ esse notitiis primorum principiorum imbutum, non itaque esse tabulam nudam, sed rasam, saltem ad minimum respectu illorum principiorum, quæ Platicorum sit opinio; argumentando; in quocunque est sufficiens causa alicujus effectûs & agens de necessitate naturæ, ibi necessariò est talis effectus. At posito notitiam principiorum inesse actu homini naturaliter, inest sufficiens causa & agens necessarium respectu notitiæ conclusionum. Ergò notitia conclusionum inest actu necessariò, & redit opinio Platonis, vanumque est quicquam addiscere. Ab opposito arguendo, nemini adhæsurum erroris habitum quantum ad illas res sive objecta, quorum notitiæ nobis essent connatæ: à simili procedendo, sic quoque exituras naturaliter virtutes & appetitionem boni: Tandem concludendo, entia non esse multiplicandâ citra necessitatem, si quorundam inest cognitio, quæri posse non incommode, cur non omnium? Item ad quàm disciplinam spectent?

XXIX.

At levia hæc sunt, ad quæ facile à nobis responderetur. Nam 1. Planè non sequitur: Intellectus hominis ex nostrâ sententiâ non est tabula nuda. Ergò rasa, datur enim medium, nec rasam esse ob defectum delectionis, nec planè nudam ob principiorum impressionem. 2. Probandum erat principia sufficientem causam esse omnium conclusionum, nihil præter illa requiri, non mentis intentionem, debitam ad objecta applicationem, laboriosam speculationem; Probandum, esse agentia necessaria, omni libertati Superioris subducta, annon enim voluntas intellectui imperat, annon effluxus principiorum in conclusionem potest liberè vel somnolenter suspendi, stante hæc ratiocinatione omne inter discipulum & Doctorem discrimen vacillabit, idem erit simul cœptum & consummatum. Ubi ergò sufficiens causa alicujus effectus in actu, cæterisque paribus & agens naturale nulla connexionione liber-

tatis

etis indifferentiam attingens, ibi necessario concedimus poni effectum. At hic Minoris probatio deficit, Conclusio itaque ex nostrâ sententiâ, quam intenderat elicere Adversarius, deduci nequit. 3. Absurdum non est erroris habitum adherere alicui quantum ad id, cujus notitia est connata, si illa notitia connata accipiat in totâ suâ latitudine, prout ad has vel illas conclusiones sese extendere potis est, annon enim teste gentium Apostolo ἀλλήλα illa potest captivari & detineri in injustitia, Rom. 1. v. 18. Annon potuit γνωσὼν ὁ θεὸς detorqueri ad idololatriam tanquam principium ad conclusionem ἀνομιῶν & insequentem, cur ergo Paulus gentiles hoc nomine accusat, Rom. 1. v. 21. 22. 23. Completus itaque solum scientiæ & erroris illi oppositi habitus simul inexistere nequeunt, quod planè non evertit nostram de Notitiis Insitis sententiam. Nec 4. absurdum est inesse nobis semen quoddam boni, pondus in honestatem civilem, radices virtutum, principia practica hominem in societate viventem dirigentia. Multiplicari entia citra necessitatem dicitur 5. non probatur, imò dica hâc ratione Paulo scribitur; itidem 6. quæri potest, cur si quis noverit principia Physices, non omnia in illâ disciplinâ usque ad remotissimas conclusiones cognoscat. 7. Ad omnes disciplinas spectare dicimus in communi, bases quippe Philosophiæ Theoreticæ & Practicæ, ad Intelligentiam peculiari modo, quam distinctum à cæteris disciplinis habitum esse moderni ostendunt Philosophi.

XXX.

Expensâ Platoniorum opinione Peripateticam illam Thes. 6. notatam breviter perstringimus, sufficienter enim discussam esse in superiori Exercitatione, & ad oculum patere quantum à locis Scripturæ productis, & analogia fidei abludat, ex præsentî quoque discursu arbitramur, nec in aliam se resolvit propositionem modernorum imprimis circa hanc quæstionem opinio, quàm in hanc: Anima (intellectum enim nolunt realiter distingui ab illa, sed fieri intellectiorem per essentiam) potest intelligere posito creaturarum speculo, & attentione circa illud, esse aliquem Deum, quo quidem modo omnia fieri possibilis est, h. e. revera nullam habet de Deo notitiam, ut de rebus quibuscunque aliis.

XXXI.

Quid igitur, inquis, de illa Theologorum differentia est statuentium? annc admittenda species, num verò propugnandus habitus?

Renatus des Cartes, cujus ingenium non vulgaris tincturæ fuisse, Mathematicarum autem meditationum palmam omnibus ætatis suæ Doctoribus præripuisse etiam adversarii illius admittunt, *Ideam* quandam statuit peculiarem, quam mens nostra de Deo habeat; *Ideam* autem describit, quod sit cujuslibet cogitationis forma illa, per cujus immediatam perceptionem ipseus ejusdem cogitationis conscij simus.

XXXII.

Concussit totum Belgium illa Cartesii nova philosophandi ratio, quibusdam ad illius partes inclinantibus, quibusdam nil nisi blasphemias Nobili Philosopho intentantibus; sed quicquid sit de modo methodoquæ novæ philosophandi illius Galli, sententiæ illius accedere non possumus. Nam 1. Idea ex communi Philosophorum & Theologorum usu dicit formam, ad quam quis respiciendo operatur productione similis, ita ex Patribus *Augustinus*, ex Scholasticis *Thomas*, *Durandus*, *Bonaventura*, *Biel* & alii, consulatur *Ioh. Altenstaig Mindelheimensis*, in Lexico p. 388. At quàm absurdum, exemplar quoddam esse in homine ipsius Dei, ad cujus imitationem alius effigiari possit? 2. Concesso Ideam cum Exemplari non coincidere, ut scil. Idea sit cujuscunque rei expressio, Exemplar autem producibilis vel producendi principium, prout Theologus Granatensis Ideam & Exemplar in Deo distinguit, ut Idea sit merè naturalis & de rebus possibilibus. Exemplar v. involvat respectum liberum, quia Exemplar involvit causalitatem aliquo modo actualem, ita ut aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit, videatur lib. 2. de lege æternâ c. 3. Concesso Ideæ notionem per præcisionem eò usque commode deduci, ut notet speciem intelligibilem abstrahentem a directione fabricandi operis externi, nihilominus falsum etiam in hoc sensu dari in mente nostrâ de Deo Ideam. 3. Definitio, quam Cartesius excoxitavit, non tam Ideæ definitio, judice Revio, quàm actus reflexi est descriptio, nec objectum immediatum in tali actu Deus est, sed cogitatio de Deo, verùm cum hæc magis respiciant notitiam de Deo acquisitam, idèoque illa, quæ partim *Cartesius*, partim *Claabergius* Hyperaspistes, & alii hîc finxerunt, sequentibus reservamus Meditationibus.

XXXIII.

Nos ita ex disputatis procedimus. Certum est 1. non dari in mente humanâ ex ipsâ origine ipsius Essentiæ divinæ speciem vel expressam, beneficio abstractionis productam, vel impressam, ut *Beatus Stegmannus Photinianus* largitur, qui enim posset ab ipsis vitæ primordiis inesse

nata-

Exercitatio II.

9

naturaliter homini species Essentia^e divinae, cum Essentia divina nulla sit, nisi tribus personis constans, Patre, Filio, & Spiritu Sancto? qui possent Gentiles dici ἄθεοι, Eph. 2. v. 12. si species veri Dei fuisset illis insculpta? qui cœci, si tam illustris in ipsis radiaret veræ Divinitatis Typus, Eph. 4. v. 18.

XXXIV.

Hoc vult B. Lutherus, cum dicit: *Scimus gentiles verum Deum non habere, cum verbum illius audire nolint, sed fingunt sibi Deum, qui neque Filium, neque Spiritum Sanctum in Deitate habet, & ita nil nisi somnium pro Deo amplectuntur.* Tom. 8. Jen. fol. 286. ὁμολῶμεν est Samuel Marefius in disput. contra Jesuitam Pelagianisantem, p. 179.

XXXV.

Certum est 2. ex Argumentis productis aliquam tamen Divinitatis post lapsum superesse notitiam, h. e. Typum quendam *Ἰδέω* potius, ut notanter Paulus loquitur, h. e. Existentiam & complexum attributorum quorundam divinarum magis adumbrantem quàm dilucidè exprimentem.

XXXVI.

Utrumque autem dici posse videtur de Notitia Dei insitâ, nimirum illam esse Typum aliquem sive speciem impressam, vel potius umbras existentia^e & attributorum divinarum, & Habitum. Si enim 1. *Thomæ* insistimus vestigiis, qui habitum intellectus descripsit per aliquam ordinationem specierum, quod de speciebus simplicium terminorum explicat *Capreolus in 3. q. prolog.* de toto autem enunciabili complexo *Soncina 6. Metaph. 9.* quam Thomæ sententiam nuper pluribus defendendam suscepit *Theologus quidam Bstavus*, non in re, verum saltem in vocabulis erit discrepantia. Favent sanè primæ huic sententia^e etiam vel maximè Moderni inter Pontificios, præprimis Hurtardus de Mendoza, disp. 16. de Animâ, sect. 2. asserens, in Intellectu non dari habitus à speciebus distinctos, & probant ex eo, quia Intellectus non minus est potentia necessitata ad operandum, positis omnibus prærequisitis, quàm potentia^e exteriores & sensus interior, sed hæ potentia^e non habent habitus à speciebus distinctos: Ergo nec Intellectus, neq; solidum videtur, quod de speciebus illis pronunciant, tenere se ex parte objecti, & esse simpliciter requisitas, ultra illas itaque dari habitum inclinantem potentiam ex parte potentia^e, quia acquisitis etiam speciebus Intellectus ma-

gnam habeat difficultatem in producendo iudicio, non nisi per habitum superandam, quia, ut speciem simpliciter requiri ex parte objecti largimur: ita difficultatem ex parte potentiae illa superare potuit, in quantum firmiter impressa est, atque ita facultatem ad promptam operationem faciliat. Intellectus quippe difficultas ex eo est, quod species sint imperfectae & abstractivae, cujus indicium esse potest, quod homo in iis, quae in sensibus per proprias species percipit, nullam habeat difficultatem, neque habitum requirat, sufficit itaque ad remotionem difficultatis ex parte potentiae major specierum intensio & claritas. Infirmum idem est, Habitum facilitare ad rectum Usus specierum, quapropter ab illis necessarium esse distinctum, tum quia Usus minus rectus specierum non est ex defectu habitus facilitantis, sed ex minus clara propositione objecti, quae sit, ut non sufficienter determinetur ad assensum: tum, quia potentia necessaria non indiget facilitatione ad Usus specierum rectum ex concursu & auxilio habitus, quod in sensibus externis & internis manifestum: tum, quia ut operatio à speciebus, ita facilitatio ad usum ex iisdem sub intensiori gradu acceptis. Denique ut ut speciosum, non tamen fundamentale est, quod de habitibus practicis movetur, Arte scilicet & prudentia, quae certe non consistit in solis speciebus, quae facile acquirantur, & memoriae etiam mandentur, sed in alio habitu magno usu & habitudine acquisito, non enim de natura practicorum habituum disputamus, neque quae forsitan peculiaris hinc ratio obtineat, excutimus, praepriis si attendatur, illum usum dicere acquisitionem, cum de innata promptitudine nobis sit sermo, quae posito, habitum non dicere necessarium distinctum quid à speciebus, commodè sub illarum censum referri potest, quanquam non desint, qui & hunc nodum solverint, asserendo, dari species sive notitias practicas, dari factivas, quae dicantur Ideae live Exemplariae, has, si intellectui firmiter sint impressae, sufficere ad facilitatem in apprehendendo, iudicando, operando, & constituere habitus, ut ut non diversos à speciebus illis firmiter impressis, qui pro diversitate objectorum dicantur virtutes, vel non virtutes. Sanè ipse Cancellarius Academiae Praegensis non multum tribuit huic argumento respondendo, illas species dici practicas, quae inclinant ad cognitionem dirigentem ad Effectum sui objecti, illas verò speculativas, quae ad cognitionem speculativam ordinantur. Omnem enim rationem practici vel speculativi debere etiam in habi-

tu, calu quo distinguatur, ex cognitione desumi, eodem itaque modo posse hoc fieri in speciebus. Illas item dici habitus prudentiæ, quæ ad Prudentiam inclinant. Illas scientiæ, quæ ad actus scientificos, nec videre se, cur hæc denominatio minùs possit ab actibus tribui speciebus, quàm Qualitati illi, quam Suarez vocet habitum. Sin verò 2. rejiciamus illam descriptionem, & dicamus officium specierum esse unire objectum intelligibile cum intellectu, & requiri ex parte extrinseci per vicarium complendi, Habitus autem tollere difficultatem in judicio de falsitate vel veritate, adeoque requiri ex parte potentiæ facilitandæ ad assensum & judicium, tamen in conciliatione nonduin res erit desperata, sic enim unum alterum includit aut præsupponit, & si consequenter in tota latitudine suâ accipiatur notitia, quam de Deo statuiamus insitam, includet procul dubio speciem existentiæ & attributorum quorundam divinorum umbratiliem, potentiam intellectus de se indifferentem determinantem & habitum illam potentiam in ratione principii disponentem, facilitantem.

XXXVII.

Ut autem species illa quorundam attributorum divinorum diminuta dicitur, ita quoque Habitus, ut proinde non omnia, quæ strictè sic dicto Habitu competunt, hic sint exigenda, quanquam ea, quæ formale ipsum concernunt, nempe durabilitatem nativam, ordinationem ad operationem, promotionem facilitatis non refugiamus commodè aptari Notitiæ Insitæ defendere.

XXXVIII.

Multa in contrarium quidem moventur, sed sine fructu: Non nos terret intellectus cum voluntate & sensibus comparatio: potentiæ intellectualis ad hoc *non* sine superaddito sufficientia: Defectus operationis in primis infantis annis experientiâ notus: labor & difficultas in acquirendâ omnium objectorum notitiâ: Suspensio appetitûs naturalis ad corpus si ex phantasmatibus omnia penderent, & quæ sunt alia conflictui reservanda. Omnia quippe hæc Argumenta instantiâ ab Adamo petita ferè obtunduntur: nam comparatio Intellectus cum sensibus in illo quoque institui potest, nec defuit eidem potentia ad hoc cognobile, nec propensio animæ creatæ ad corpus, quis verò negabit intellectum illius fuisse instructum habituali notitia rerum tum naturalium, tum supernaturalium? Quis eundem ad statum infantilem deprimet cum

Josepho? Quis adprobabit illud Smaltzii contra Franzium, Disp. ii. pag. 44. Ista sapientia rerum divinarum & Sanctimoniam, quam Adamo ante lapsum tribuit Franzius unâ cum aliis Idea quædam est in cerebro illorum nata, de qua ne $\rho\epsilon\upsilon$ quidem in Sacris literis. Simplicitas & innocentia si tribuatur Adamo ante lapsum satis superque est. Et annon si stetit primus Parens, ut post lapsum genuit ad imaginem & similitudinem suam, ita perseverans in obsequio concreatas dotes in posteros transmisisset? Num tamen probabile, posteros in primis infantium annis exerturos stricturas à primo Lumine haustas, nec accessurum augmentum ex actuum circa objecta varia occupatorum frequentatione? Sigillatim ad primum regerimus, comparisonem institutam fallere, tum quia non par est ratio Intellectus & sensuum, nec necessarium, si in Intellectu existat principium facilitans, idem quoque fore consimiliter in sensibus, quod vel exemplo Adami adducto cognosci potest, tum quia sensus merè naturalis & necessaria potentia spontè in objectum sensibile vergens, Intellectus autem voluntati connexus, & ob illam conjunctionem superaddito circa prima principia determinandus, tum quia stando in comparatione illâ dici potest, prout in voluntate reliquum est qualecunq; semen boni, quod non est ipsa voluntas, ipsa facultas appetendi; ita in Intellectu dari superadditum convincens hominem de Principio omnium, quod non ipsa facultas intelligendi præcisè. Ad secundum dicimus, supponi illam sufficientiam potentiz Intellectualis ad hoc $\gamma\omega\sigma\tau\upsilon$, non probari: posito enim, non concessio, sufficere illam, ad acquisitam Dei notitiam, nondum tamen erit evictum, non dari aliquod internum habituale ipsi potentiz à primâ origine sui impressum, quod Numen venerandum manifestet, sanè stante hac potentia in discrimen adduci possent omnes habitus connati, atque negari quicquam nobis esse congenitum, neque ita notitia illa de DEO, sed etiam de aliis objectis tum Theoreticis, tum Practicis adeoque ipsa prima principia naturaliter concredita exulabunt. Ad Tertium Respondetur, aliud esse, aliquid possideri, aliud usurpari, non si hoc cesset, & illud negandum erit, operationis autem cessantis in primis annis causa longè alia est, quàm defectus infiti Typi superius assignata, Ad Quartum reponimus, Laborem & difficultatem respicere habitus acquisitos, nobis verò quæstionem esse de infito, neque DEUM existere, esse cognitu difficile, sed manifestum in omnibus. Præterea potest in-

tium alicujus rei esse naturale insitum & concreatum, ut tamen difficultas aliqua & labor interveniat quantum ad illius consummationem. virtutum moralium insunt rudimenta nobis, quis tamen nescit, quanto labore opus sit perducere illa ad maturitatem, evehere ad debitam perfectionem? Neque negamus, in omnium Objectorum notitiâ comparanda esse difficultatem, cum non statuamus, hominem nasci *πῶρον Φορ*, sed non brutum, qui nil de Deo habeat insitum, nullum de Numine sensum. Ad ultimum denique dicitur, posito, non desiderare animam corporis commercium ex suppositione notitiæ de Deo concreatæ, desiderabit tamen ex defectu aliorum objectorum per sensuum ministeria apprehensorum, cognoscendorum; secundò, appetitus ille animæ ad corpus non est ex perfectione quâdam beneficio corporis acquirenda, sed ex ipsâ creatione & naturâ animæ, quæ incompletum quiddam, & Forma, quæ naturaliter appetit Materiam. Tertiò, Anima considerari potest vel ut pars constituens cum corpore hominem, vel ut principium operandi in corpore & per corpus: posito, ex posteriori defecturam propensionem stante nostrâ sententiâ, quod tamen falsum, nondum everta tamen erit sub priori respectu, qui vel maximè semper attendendus.

Mens p̄ studij ac boni voti, etiamsi effectum non invenierit capiti operis, habet tamen premium voluntatis.

EXER.

EXERCITATIO III.

DE NOTITIA DEI ACQUISITA.

Th. I.

Quemadmodum Deus olim lapideis tabulis, seu *rupicibus paginis*, ut *Masilienfis Presbyter* loquitur, decem verba inscripsit, ita Cordibus hominum etiam *saxeis* insculptam esse aliquam legem ad DEI cultum, proximique amorem obligantem Testimonio Gentium Apostoli gemino in superioribus abundè confirmavimus, ut mirari subeat, quosdam Christianos Philosophos tam impensè sectari Noctuam illam Stagiriticam, & ad lucem hanc Apostolicam tam claram, tam serenam cœcitere, atque hæsitantis Ingenii lubrica effata præ Oraculis *γνοσις* divinis suspicere, & tam pertinaci affectu completi.

II.

Quamquam enim in Notitiâ rerum paranda Intellectus hominis destituatur Bonis acquisitis, & per apprehensionem simplicium ad divitiarum complexas, Thesaurumque disciplinarum paulatim assurgat, non tamen hoc esse Catholicum ad τὸ γνωσθῆν in totâ suâ latitudine acceptum, aut evorsivum patrimonii hæreditarii vel solum Angelorum species connaturales, de quibus *Thomas* part. I. quæst. 55. art. 2. pag. mihi 103. luculenter demonstrant.

III.

Et quidem complexi alicujus dari notitiam sine prævia operatione mentis in simplicibus occupatâ evidenter patet, eo ipso, quo Paulus illud τὸ γενῆθῆν in cordibus Gentilium νόμον seu legem appellat, atque τῆς ἀληθείας titulo dignatur, Rom. 2. v. 15. cap. 1. v. 18.

IV.

Sed protollendus est pes ad Creaturarum speculum, ideoque missa ulteriori insiti habitus deductione impræsentiarum, DEO favente, auspicari libet materiam justo ordine subsequenter de Notitiâ DEI acquisita, de qua elegantissimè Augustinus serm. 143. de temp. pag. m. 199. *Interroga pulchritudinem terra, interroga pulchritudinem maris, interroga pulchritudinem dilatati & diffusi aëris, interroga pulchritudinem salis, interroga ordinem siderum, interroga Solem fulgore suo diem clari-*

scantem, interroga lunam fulgore suo sequentis noctis tenebras temperantem, interroga animalia, qua moventur in aquis, in terris, qua volant in aëre, latentes animas, perspicua corpora, visibilia regenda, invisibiles regentes: interroga ista. Respondent tibi omnia; Ecce, vide, pulchra sumus, pulchritudo eorum, confessio eorum est. Ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis in seipso?

V.

Augustini itaque vel cujuscunque Authoris illius sermonis insistentes vestigiis pro roborandâ notitiâ DEI acquisita classicum illum locum, Rom. I. ̄. 20. cui confestim subjunxit verba in antecedente Thesi laudata producimus. Verba ἀφωρισμένῃς in Fonte sic se habent; Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτῶ δὲ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τῆς πηγάσιν νοεῖν καὶ φανερὰ, ἢ ἀδιδῶ αὐτῶ δυνάμεις, καὶ θεότης, εἰς εἶναι αὐτῶ ἀναπλογήτης. Vulgatus reddidit: *Invisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea qua facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas: Ut sint inexcusabiles.* Recentior Interpretis: *Ipsius enim invisibilia, jam inde à creatione mundi ex iis, qua fecit, animadversa, pervidentur, aeterna videlicet ejus tum potentia, tum divinitas: ad hoc, ut sint inexcusabiles.*

VI.

Singula hîc libranda verba, antequam nexu syllogistico illa adstringamus: Dixerat Apostolus in præcedente versiculo, γνωστὸν ἔστι θεῶ φανερὸν εἶναι ἐν ἀνθρώποις, pergit itaque ad καὶ φανερὰ ἀόρατων per πηγάσιν sive factitamenta, ut *Tertullianus* loquitur, à semine ad augmentum ejus procedens.

VII.

Per ἀόρατα ἔστι θεῶ intelligit *Origenes* invisibiles creaturas, h. e. Angelos, & quicquid humanis oculis inaspectabile DEUS condidit, confertque locum Epistolæ ad Coloss. c. I. ̄. 16. ubi per CHRISTUM JESUM omnia facta esse dicuntur, sive sint in cælo, sive sint in terrâ, visibilia & invisibilia, quem sequitur *Oecumenius*, Scriptor Græcus: *Thomas de Aquino* ad Essentiam DEI, quæ à nobis videri non potest, Joh. I. ̄. 18. I. ad Timoth. I. ̄. 17. non obstante numero plurali, qui respiciat varietatem velaminum in via, cui in patria successura sit evoluta atque serenissima visio: *Hugo Grosius*, ad actiones DEI ex operibus

H

bus

bus exsplendescentes ista τὰ ἀόρατα ἔθει in notis restringit. Theodoretus speciatim ad creationem & providentiam respiciens ita exponit: Creatio rerum, & herbarum mutationes, & temporum vicissitudines, noctis & diei successiones, & nubium veluti quadam parturitiones imbrium, & aura ventorum, & herbarum arborumque, & fructuum ex seminibus producciones, & alia huiusmodi per multa, qua in hoc mundo cernuntur, aperte nos docent & Deam esse omnium effectorem & gubernationis eorum, quaefecit, clavum scitè & sapienter tenere. Qui enim sola bonitate sua & benignitate adductus omnia fabricatus est; nunquam eorum qua fecit, curam abjecerit, & absque administratione reliquerit. Et idè non dixit divinus Apostolus, invisibile ipse, sed plurali numero, invisibilia ipse, id autem est creatio rerum, & providentia eorum, & iusta Dei in unumquemque sententia rerumque administrandarum multiples ac variationes. Quam ob rem veniam non merentur, qui cum ejusmodi preceptores habuerint, ex tot eorum doctrinis nullam utilitatem percipere, quare merito subjunxit Apostolus: ita ut sint inexcusabiles.

VIII.

Conradus Vorstius libertatem prophetandi prætendens Socino & sociis pollicem premis, qui τὰ ἀόρατα ἔθει refert ad κερυμμένα illa καὶ σεσηµένα αἰώνιους χρόνους μυστήρια per Evangelium & prædicationem Apostolicam patefacta, de quibus Paulus, Rom. 16. v. 25.

IX.

Particula γὰρ, quæ duos hosce versus necit, à quibusdam interpretibus αἰπολογικῶς accipitur; persuadent quippè sibi τὸ γνωστὸν ἔθει v. 19. laudatum fundari unice in illo manifestandi per creaturas visibiles modo, quod prima disputatione expendimus; à quibusdam verò συλλογιστικῶς exponitur, qui utramque & insitam & acquisitam his duobus versibus combinari, atque illam ut medium inferendi hanc, præmitti statuunt.

X.

Succedit expressior invisibilium illorum ratio: subjungit enim Apostolus αἰδιον δύναμιν καὶ θεϊότητα, de quibus inter Interpretes æquè ac de antecedentibus non convenit. Quidam enim nolunt hæc verba subordinare invisibilibus, quasi quod generatim ἀόρατων nomine notatum, dilucidius per stricturarum potentie nimirum & Divini-

tatis

tatis menti humanæ effigiaretur, verum ut coordinata accipiunt: hinc *Benedictus Pererius*, disp. 12. super his verbis circa initium; *Tria*, inquit, *numerat manifesta DEI, primo invisibilia DEI; deinde sempiternam eius virtutem; tum Divinitatem eius.* Et. §. 67. illius disp. *Pro invisibilibus æternitatem, pro potentia virtutem indeficientem, & quantum ad durationem, & quantum ad facultatem operandi, tandemque pro Divinitate Majestatem eminentissimam substituit.* Alii eodem distinctionis fundamento innitentes, Trinitatem ex his verbis exculpunt, supponentes enim per invisibilia notari Patrem, nomine virtutis ad Filium, Divinitatis autem ad Spiritum S. tum inter se, tum ab invisibilibus distinctos devolvuntur, quod commentum quidam Anshelmo, quidam indefinitè cuidam Patrum tribuunt.

XI.

Qui inter attributa DEI augusta illa computant nomina, per *ἡγεμονίαν* vel Regimen universi potentissimum, ut *Origenes*, vel potentiam illimitatam, quæ ad omnia sese extendit possibilia, ut *Guilielmus Estius*, & alii intelligunt. *ἱερότυπον* verò vel ipsam essentiam & naturam divinam cum *Cajetano*, vel Majestatem cum *Theophylacto*, vel bonitatem cum *Musculo*, vel imperium ex Rabbiniis interpretantur; videatur *Parvus*, in primam, *Estius* in secundam, *Baldwinus* in tertiam, *Hugo Grotius*, denique in ultimam inclinans sententiam,

XII.

Non minus disquiritur de appposito *αἰδιότου*, nam & hæc dividitur; quidam enim peculiare attributum illo notari, quidam ad virtutem tantum referri, quidam per syllepsin etiam ad divinitatem extendi opinantur.

XIII.

In phrasi *ἡγεμονίας ἡγεμονίας* major est difficultas, *Bernardo & Magistro sententiarum ἡγεμονίας* hominem, *Ambrosio & Balduino* Systema universi, sive creaturarum complexum, *Augustino* denique & *Theodoro Beza* ipsam creationem & exordium mundi denotat. Hinc post castigatam, vulgatam, & *Erasmi* interpretationem hæc subjicit; *tempus creationis & originis mundi hoc in loco declaratur, dicente Apostolo, ex quo conditus est mundus præbuisse se Deum velut intuendum hominibus, res conditas in animo contemplantibus, ut dicit Propheta, Psal. 192 v. 1. & 145. v. 4. & 5. & 6. & alibi sæpe, quod & Poëta & Philosophi passim agnoscunt, & idem noster Paulus inculcat Lystrensis, Act. 14. Itaq;*

non *ἐκ*, sed *ἀπὸ* scripsit Apostolus, quod ut planius esset, neque hic ququam falli amplius posset, converti *ἀπὸ* jam inde, nec dissentit Grotius, qui reddit, ab initio humani generis. Primam verò sententiam Ludovicus de Dieu adoptavit, & multis roborare contendit, verba illius sunt: Dignissimus hic est Syrus, qui benè perpendatur, quem vertit Tremell. & Bod. in paris: *Occulta enim DEI à fundamentis mundi, in creaturis suis per intellectum conspiciuntur. Malè in Creaturis suis.* Pejus in Regiis, *ex ipsius creatione. Verte, Creaturis ipsius conspiciuntur, in Dat. casu vel à Creaturis ipsius.* Sæpè enim Syris Dativus usurpatur pro Ablat. cum præpos. *à*. Vide Matth. 14, 8. Luc. 23, 41. I. Tim. 4, 4. Joh. 13, 2. quale & illud Matth. 5. *Ἐρρέθη τοῖς δεξαιοῖς, dictum est antiquis*, pro ab antiquis. Ita hîc *τοῖς ποιήμασι καθ' ἑαυτῶν* putavit Syrus esse, *Creaturis conspiciuntur*, id est à creaturis, nempe ratione præditis. Quemadmodum frequentissimè Hebrais *מַבְרָא* creatura hominem absolutè significat. Et *κτίσις* Marc. 16, 15. Præcipuè autem notanda est apud Syrum distinctio, qua *ἀπὸ κτίσεως κόσμου* non construit, quod multi faciunt, cum sequenti *καθ' ἑαυτῶν*, quasi mens esset, Invisibilia Dei facta esse jam inde à condito mundo visibilia in creaturis, sed cum præcedente *ἀόρατα*. Ut sensus sit; Etsi Deus sit invisibilis, & omnia ejus invisibilia, videlicet æterna ejus potentia & divinitas, neque inde à condito mundo ullius oculis sint conspecta, nec conspici potuerint, non habere tamen quod conquerantur homines, non esse sibi detectam DEI cognitionem. Etsi enim illa DEI sint *ἀόρατα*, sunt tamen *νοητά*, & à creaturis rationalibus per intellectum conspiciuntur. Idem manet sensus, Etsi per *τοῖς ποιήμασι* non homines; sed alias res factas intelligas. Nempe, quæ à condito mundo fuerunt, & sunt, & erunt semper invisibilia DEI, per res creatas intellecta conspici. Arabs eodem ferè modo quo Syrus *à arcana DEI inde à positione fundamentorum mundi, utique apparent creaturis ejus per cogitationem & intellectum.*

XIV.

Nec destituitur postrema sententia suis rationibus, nam I. In Græco non est *ἐκ*, sed *ἀπὸ*, quæ vocula originem & durationis initium significat juxta Matthæi c. 13. *ψ. 35. &c. 25. ψ. 34. Marc. c. 13. ψ. 19. Apoc. c. 13. ψ. 8. c. 17. ψ. 18.* II. Positâ creaturâ ut medio cognoscendi, manifesta videtur statui *πρωτολογία*, ex creatione mundi per ea quæ facta

facta sunt, absque ullo commate, vel divisione ulla. III. Diversificatus hic occurrit, ob quorum discrepantiam illud *ἄπο κλίσεως* non potest appositè connecti cum *πρὸς ποιήμασι*. IV. Phrasis *ἄπο καταβολῆς κόσμου* eundem planè habet sensum, ut videre est in cap. 13. Matth. *ψ. 35.* & Hebr. 9. *ψ. 26.* Estque huic illa planè parallela; pro eo enim quod Matth. 13. *ψ. 35.* dicitur, *ἄπο καταβολῆς κόσμου* Marc. 10. *ψ. 6.* & 13. *ψ. 19.* dicitur *ἀπ' ἀρχῆς κίσεως*. V. Authores gravissimi & quàm plurimi hanc interpretationem amplectuntur, ex Patribus Tertullianus & Augustinus, ex Theologis Pererius, Piscator, Olevianus, Paræus; ex Interpretibus, Syrus.

XV.

Sed quid *ποιήματι* Apostolo? num opera Evangelii, miracula Christi & Apostolorum? Ita quidem Photiniani: num opera creationis, de quibus liber Sapient. cap. 13. *ψ. 1.* & seqq. in quo omnes ferè interpretes Christiani conspirant.

XVI.

De his *ποιήμασι* dicit Paulus, quod in Notitiam *ἀόρατων* deducant. Per illa enim invisibilia intellecta, ut *Vulgatus* habet, vel animadverta, juxta *Bezam* conspici, pervideri. *Thomas* attendens *τὸ νοήματα* ad intellectum refert illam circa invisibilia Dei operationem; *Grotius* *καθ' ὅραται* exponens per apparentiam sufficientem, annectit Ebrais familiare esse, sensus internos & externos videndi vocabulo exprimere.

XVII.

Restant ultima verba: *εἰς τὸ εἶναι αὐτὸς ἀναπολογήτης*, de quibus volente Deo alio die dabitur differendi occasio.

XVIII.

Hactenus diversorum interpretum diversa circa hunc textum iudicia, *κρίσεις*, censuræ. Separemus itaque pretiosum à vili, cum misceantur etiam hic putamina baccis. Non potest i. circa *τὸ ἀόρατα* stare *Ἀδαμᾶτι* interpretamentum, contrariatur enim i. illi scopi Apostolici consideratio; redarguit ille universum genus humanum *ἔθνη καὶ βαρβάρους σοφῆς καὶ ἀνοήτης*, *ψ. 14.* omnes & singulos, quibus labes, vel impietatis contra Deum, vel injustitiz adversus proximum adhærescit, *ψ. 18.* sistendos *ἀναπολογήτης* coram tribunali divino; quod *τὸ γνωστὸν ἔστι φανερόν* quidem in illis fuerit, sed citra fructum,

quod *πινήματα* superaddita urserint reverentiam Numinis, sed sine effectu, quod cum cognovissent, Deum non ut Deum glorificarent, aut gratias egerint, verum potius ἀμερόδως honorem soli Deo debitum transtulerint ad creaturarum retributa; sūge Angelos signari nomine ἀοράτων, quæ ψ. 10. cum 19. erit coherentia, quæ πωστὸς Θεῷ manifestati & ἀοράτων per *πινήματα* affinitas? quæ conclusio, Angeli perspiciantur ex factis: Ergo injustè egerunt gentiles, quod Deum non sicut Deum coluerunt; annon idem Objectum est utriusque Notitiæ, & cultus debiti deferendi vi illationis Apostolicæ! sed in transverso ab ingenio humano rapti? Repugnat 2. invisibilibium determinatio, non enim vagè aut indefinitè Paulus dicit invisibilia pervideri, sed invisibilia αἰσθ', invisibilia Dei, ut formaliter possidentis, non extrinsecè efficientis, neque ullus in Scriptura ostendi potest locus, ubi invisibilia Dei exercitum cœlestem significant. Obstat 3. *πινήματων* & ἀοράτων diametralis oppositio, quicquid enim rationem *πινήματων* habet, illud invisibilibus ut objecto in cognoscendo contradistinguitur, at ex adducto loco Epistolæ ad Colossenses evidentissimè patet Angelos esse ex numero *πινήματων*, cum tam invisibilia, quàm visibilia sub disjunctione ad unum principium productivum referantur, locus itaque, quem putavit Origenes parallelum potius sententiam ejus funditus evertit, quàm ut quocunq̄ modo illam stabiliat. Accedit, quod nulla connexio vel inter ignorantiam spirituum completorum & inexcusabilitatem subsequam coram judicio divino, vel inter Angelos ut objectum cognoscibile & *πινήματα* ut medium cognoscendi, quis pervidet ex visibili creaturâ invisibilem? quis processum argumentativum ex universi intuitu instituit ad Angelorum Existentiã? quis *πινήματα* sub suo formali in spiritus creatos reducet? ἐργα opificem arguunt, Effectus causam, quæ præter Deum nullâ etiam possibilis,

XIX.

Thomas in commento ambigè loquitur, invisibilia enim notare essentiam dicit, ut attingitur viâ negationis contradistinctè ad potentiam & divinitatem, ad quæ viâ causalitatis & eminentiæ assurgamus, & tamen in numero plurali arguetur, essentiam Dei non esse cognitã secundum illud, quod est, scilicet prout in se est una, hanc enim notitiã patriæ transcribit, sed per quasdam similitudines in creaturis repertas, quia

quia, id quod in Deo unum est, multipliciter participant, & secundum hoc intellectum nostrum considerare unitatem essentiae divinae ratione bonitatis, sapientiae, virtutis, & hujusmodi, quae in Deo unum sunt. At 1. similitudines illae vel considerantur, ut sunt dispersae in rebus creatis, in Deo autem essentialiter unum quid; aut considerantur, ut sunt perfectiones participatae in creaturis, eminenter vero in Deo relucen- tes; si prius, & numerus solum attenditur, atque per illius praecisionem unitas Deo vindicatur, vadium quidem negationis tentatur, verum quod Deus ut unus per invisibilia in plurali exprimat, non videmus; si per- fectiones ut tales à Thoma intelligantur, tota aberravit via, non enim negando illa Deo, sed eminenter vindicando ens nobilissimum & pela- gus illud omnium perfectionum attingimus. 2. Minus commodè con- tradistinguit hanc notitiam visioni subsequaturae in patria, quae non tam illi, quam speculari & aenigmaticae per verbum longè augustiori, scilicet naturali succedet. 3. Accuratè loquendo essentia divina ex *πρόμνησιν* non pervidetur, ut tum ex thesibus Exercitationis 2. constat, tum ex di- cendis patecet. Lutherus, qui vertit Gottes unsichtbares Wesen, tum per subjunctam paraphrasin, das ist / seine ewige Kraft und Gottheit, tum alibi, praepriis autem tom. 8. Jen. mentem suam sufficienter & candi- dè exposuit.

XX.

Hugo Grotius & Theodoretus non multum distant in examine ἀρετῶν, nisi quod ille generatim actiones Dei, hic in specie crea- tionem mundi & providentiam omnium rerum, ejusque modos indi- gitari sibi persuadet, verum profundius quid intimat Apostolus, & ut istud nimis generale, ita hoc nimis restrictum aliquo modo esse videtur.

XXI.

Omnem autem audaciam superat Vorstij cum Socino symbolismus, utut in responsione Apologetica adversus Festum. Hominum ad secun- dum Articulum excusationem moliat, Scriptorum. Anne enim ἀρετῶν idem, quod ἀσχημῆτα μυστήρια? Anne hic locus & ψ. 25. c. 16. paral- leli? Annon hoc est confundere distinctissima, & miscere quadrata ro- tundis? Aliud enim ἀρετῶν indefinitè, aliud ἀρετῶν voluntatis Evangelicæ & consilii divini; aliud ἀρετῶν in se, praecisâ omni tem- poris differentiâ, aliud ἀρετῶν secundum quid tantum, ratione dispen- sationis gratiosae ad tempus suspensae. Quam contorta paraphrasis So- cin

cinī invisibilia à constitutione mundi, hoc est, æterna divinitas, seu quod Deus nos perpetuo facere vult (ut divinitas hoc sensu enunciatur, Col. 2. v. 9.) æternaque Dei potentia, sive promissiones, quæ nunquam intercedunt, (quo sensu paulò superius dixerat Evangelium esse potentiam Dei) hæc inquam, quæ nunquam, postquam mundus creatus fuerat ab hominibus visa fuerant, id est, non fuerunt eis cognita per opera, hoc est, per mirabiles ipsius Dei, & divinatorum hominum præsertim Christi & Apostolorum operationes suere conspecta. Quis Interpretum δύναμις de promissionibus accepit, vel virtute illa, quæ servat ab æterna morte, ut Vorstius loquitur? Quis ἡθότυπα de voluntate patefacta? quis concessit his distortis ingeniis in arctum cogere vocabula amplissimæ significationis, phrasin à creatione mundi conjungere cum voce invisibilia? quis non ἀοράτων horum cognitionem antecedentem perspicit esse Apostasie illi turpissimæ & amor creaturarum meretricio, quam summam miseriam demum subsecuta est Evangelicæ voluntatis revelatio; locus ex Epistola ad Colossenses adductus planè non quadrat, non solum ob disparitatem vocum, verumetiam inconvenientiam rei significatæ, & stultum est concludere ex ψ. 16. hujus capituli, Evangelium vocatur potentia Dei, E. potentia est Evangelium, nō pariter admittant hunc ingenii abortum: Evangelium vocatur Spiritus, 2. Cor. 3. v. 6. E. Spiritus ψ. 17. est Evangelium.

XXII.

Ad virtutem & divinitatem, quæ invisibilibus Paulus subjicit, pergitur. Non possumus autem primò probare illorum sententiam, quæ hæc verba coordinant, & entia multiplicant eitra necessitatem, sive in attributi cujusdam peculiaris demonstrandi, sive in mysterii summi eruendi præposterum favorem, quamvis enim suppletiva particula π conjunctionem ut plurimum inferat; attamen non rarò illam servire expositioni ipse Jesuita Valentinus concedit. Rationes abnuendi sunt 1. numeri in voce ἀοράτων amplitudo, non coordinata singulari vel virtutis vel divinitatis. 2. Appositiva adjectivi ἀϊδι & constructio, non abstractivè aut contradistinctè ad virtutem concepta, sed cum illa intimè concretescens. 3. Ipsa τῶν ἀοράτων formalis ratio, generatim enim quandam notionem esse ad hoc & illud & illud invisibile speciatim tale se extendens, ipsa vocabuli apprehensio, ususq; Biblicus confirmat, sic cum Paulus dicit: πῶς ἔγεννη, πῶς ἀόρατα esse per Filium DEI creata, ut visibi-

fibilium nomine generalem complexum per tot corporum phalanges, & species in universo se diffundentem exhibet, ita invisibilium nomine visibilibus contradistincto exercitum cœlestem generatim producit, ad expressiorem vel rationem effendi vel ministrandi, titulorum augustissimorum cumulo thronorum, dominationum, principatuum, potestatum subnexo ex mente quorundam Theologorum descendens.

XXIII.

Ut autem producta Argumenta *Benedictum Pererium* directè foriunt, ita primum & ultimum etiam *Anselmi* opinionem concutit, & evertit. Quibus unicum hoc superaddimus, quod Trinitatis mysterium profundissimum, & lumine naturali non cognosci, nec per medium creationis investigari possit, quicquid etiam *Keckerman.* profectò nimis audacter molitur in *Syst. Theol.* l. 1. cap. 3. pag. (mihi) 20. & seqq. Cui etiam moderni quidam Calvinianorum, quibus illi *σεσοφισμένοι μύθοι* sciamus & papaver sunt, immoderatus accinunt. Consulatur *Iac. Mart.* l. 2. de trib. Eloh. cap. 1.

XXIV.

Mitius sunt tractandi, qui de attributis divinis illam paraphrasin Apostolicam accipiunt, non tamen sine examine dimittendi. *Origenes* qui *δύναμιν* ad universi Regimen refert, nimis adstringere videtur vim vocabuli augustissimi; Regimen quippe universi præsupponit regendorum productionem, quæ in infinitam sese refundit potentiam, comparat Paulus *κλίσην καὶ μήματα* cum hac *δυνάμει*, inter quæ Relatio producentis & producti, creatoris & creati, sistit Deum ut primam causam, quæ non tam jugiter influendo, & dirigendo conservat, quàm producendo ex nihilo omnium secundarum causarum virtutem superat & excedit. *Effius* qui illimitatam potentiam urget, cum notantes Paulus *αἰδιον δύναμιν* deprædicet, veritati proximè accedit, modò dilucidius exponatur ratio omnipotentis, de quo in seq.

XXV.

Θεότητα ipsam essentiam divinam notare sine fundamento asseritur: stante enim hac interpretatione & commoda videtur vacillare connexio, & vis vocabuli vim pati; neque *θεότης*, cujus *πλήρωμα* in carne Christi habitare dicitur, *Col. 2. v. 9.* cum *θεότητι*, de qua hic Paulus, coincidit, cum & origo utriusque nominis & usus sint diversa, ut ludibrium debeant doctis, qui parallelismum hic sine suffragio eru-

ditorum sibi confingunt. Imperium præcisè designare & jus, quod opifex habet in suum opificium, ex *Esa. 24. v. 14.* Grotius gratis dixit, cum longè latius pateat, ἡθότης significatio, licet id connotatum non negemus. *Baldanus*, cui Musculus sociandus, hæc adjiciens, *ut Deus idèd dicitur, quod ope sua succurrat omnibus, ita divinitas rectè accipitur pro ea bonitate, quâ omnibus præsto est.* Bonitatem ita laudat, ut Majestatem divinam non excludat, *ex ordine scribit, quo singula sunt disposita in usum hominum colligere potuerunt Gentiles, ipsum esse summè bonum, qui divina planè cura prosequatur genus humanum, ei que omnibus in rebus apprimè consuluerit: In eo enim divinam Majestatem consistere sciebant, ut omnibus bene faciat)* ut autem ex ordine illo divinitus in multitudinem creaturarum introducto non solùm bonitas, sed & sapientia explendescit infinita: ita malumus laxiori majestatis ambitu notionem ἡθότης exprimere.

XXVI.

In apposito αἰδιος non opus est, ut scrupulosè cum Interpretibus disceptemus, aut enim consideratur in constructione Grammatica, aut in evolutione Logica, si priori modo, non ut peculiare attributum abstractivè repræsentatum, ut textum inspicienti manifestum, occurrit; si posteriori, utique proprietates quædam est Numinis, à quo sunt omnia, verum de hoc non controvertitur. Parum insuper refert, num soli potentiz annectas, an ad divinitatem quoque extendas, *Paulus* priori junxit, *Syrus* interpres posteriori, vertens, *divinitas ejus, qui in æternum,* utrique commode tribuitur, ob paritatem præexistentiz in ambobus notoriam.

XXVII.

Pro κλιωας explicatione, quæ ex *Abbate Clarevallensi* adducuntur & *Lombardo*, frigent. Nam quamvis Scripturæ non insolitum sit nomen creaturæ adaptare hominum generi; vide *Marc. 16. v. 15.* Nulli tamen homo phrasi Scripturæ κλιωας κέσμεν vocatur, nec subjectum cognoscens invisibilia hoc nomine, sed medium cognoscendi πηγήμασι junctum ab Apostolo intimatur. Nemo ergò nobis vitio vertet, si quod pluries faciunt Pontificii, subjiciamus huic interpretationi: *Hic Magister non tenetur.*

XXVIII.

Lombardum an secutus fuerit Ludovicus de Dieu, necne? meritò dubitamus, cum plus temporis in Rabbini Judæorum, quam Pontificiorum triverit, magis quæ accesserit Doctoribus Philologis, quam Scholasticis,

ricis, nec Periphrasis illius per omnia consonet Lombardianæ, quæ lib. I. dist. 3. ita legitur. *Per creaturam Mandi intelligitur Homo per excellentiam, quâ excollit inter alias creaturas; vel propter convenientiam quam habet cum omni creatura. Homo ergo invisibilia intellectu mentis conspiciere potest, vel etiam conspexit, per ea, quæ facta sunt, id est, per creaturas visibiles & invisibiles. A duobus enim juvabatur, scilicet à naturâ, quæ rationalis erat, & ab operibus à Deo factis, ut manifestaretur homini veritas.* Hoc dicimus: illam nobis non probari, cum fulcra eidem supposita Moli illi videantur imparia; Urget Enallagen casuum Syris frequentem, Dativi usurpationem pro ablativo cum præpositione A, & corrigit proin Tremellium & Boderianum, qui verterunt in *Creaturis* substituendo *Creaturis ipsius conspicuntur* ex puncta particula objecti designativâ. At quis non videt hoc esse particulare, contingere aliquando, ex quo Locutionis quidem Exemplum, Regula autem universalis non probatur, firmatur? quis non videt pariter pro Tremellio posse concludi, retorqueri argumentum posse: particula illa, quam de Dieu vertit A, quandoque notat IN, & promiscuè usurpatur, ergo potest subsistere versio Tremellii & Fabricii, quam adoptavit quoque Martinus Trostius? quis conferendo Syrum cum textu originario non convenientius censebit, exprimi Paulina verba objectivè, quam subjectivè? Urget Exempla passim obvia, Matth. 14. v. 8. Luc. 23. v. 41. 1. Timoth. 4. v. 4. Johan. 13. v. 2. Matth. 5. Verum cum vox *δοτὸ*, (quæ in Græco occurrit, Matth. 14.) non tam notet principium operans vel subjectum agens, quàm Medium vel objectum, ut constat ex loco, Matth. 3. v. 4. & aliis in sequentibus adducendis, firmum non erit, quod corroborandæ sententiæ adducitur, atque in suspenso relinquet sententiam Tremellii & Ludovici, nec liquidum est, phrasin *Ἐπεὶ τῆς δεξιᾶς* esse exponendam, dictum est ab antiquis, ut quidem aliqui ex Theologis eò processerunt, cum commodè possit accipi objectivè, hoc modo, dictum est antiquis, sive ad antiquos, passim quippe ita accipitur hæc constructio, Rom. 9. v. 12. Gal. 3. v. 16. Apoc. 6. v. 11. nec elliptica loquendi Ratio hic ostendi possit, quasi τὸ à vel ab esset omissum & ab Anagnoste sacro subintelligendum; imò ipse Syrus hic pro nobis militat, qui non habet, à veteribus, sed veteribus, hoc est ad veteres. Urget Ebræis frequentissimè *בְּיָדוֹ* hominem significare, additque locum, Marc. 16. v. 15. distinctionem apud Syrum notatu dignam

gnam esse, quâ κλίσις κόσμῳ non construat eum sequente καθορέται, quasi mens esset, invisibilia Dei facta esse jam à condito Mundo visibilia in Creaturis, sed cum præcedenti ἀόρατα, Arabem denique Syriensum comprobare. Sed ad illud de vocula κλίσις supra Responsum est, sanè si κτίσις apud Apostolum notat Creaturam rationalem, sive hominem, erravit Syrus in primordio φηραίως, non enim reddidit ab homine, sed à fundamentis Mundi; erravit Arabs, qui reddidit: à positione fundamentorum Mundi; si ποιήμασι expressum est subjectum cognoscens, creaturæ rationales, seu homines, quid opus fuit significationem κτίσεως in scenam & theatrum producere? si & κτίσις hic hominem notat, & ποιήματα quàm durum erit, quod Apostolus dicit, nempe à creaturâ Mundi, ab homine scilicet. creaturis sive hominibus perspiciuntur per Intellectum Invisibilia ejus, congruentiam verò in versione Syrâ, & connexionem illam tanti non facimus, ut originario textui præferamus, in quo commodè & convenientissimè phrasis ἀπὸ κτίσεως κόσμῳ cum verbo καθορέται jungitur. Arabi denique opponimus Scopum Apostoli, qui est arguere impietatem latissime grassantem propositione Medii jugiter stimulantis & extrinsecè in contrarium retrahentis, quale quid non tam Mentis humanæ operatio, quam Creaturarum Speculum; opponimus textum originalem, atque addimus ex fociis Ludovico reclamantem Paræum, qui ad illa, IPSIUS ENIM INVISIBILIA.] *Per modum rationis addit aliam speciem cognitionis Dei æternam, qua prior excitari atque illustrari debuit, per opera creationis, quæ sunt liber creatura. Ac rursus subest occupatio: Deus est insensibilis: Ergo nec cognoscibilis. Quod enim non cadit in sensum, non subit intellectum. Respond. Est sanè insensibilis in se, juxta illud; Deum nemo vidit unquam, &c. sed invisibilia ejus revelata ex reb. creatis intelliguntur. Primum igitur hoc versu docet Apostolus, quodnam sit illud γινωσκὼν ὁ Θεὸς, de quo v. 19. Nempe æterna Dei potentia atque divinitas: & sic, quæ sit illa ἀλήθεια, quæ illa notitia mentibus humanis primitus impressa, & post lapsum reliqua: nempe quod sit Deus, quod unus, quod æternus, quod omnipotens & spiritualis essentia, mundi opifex & gubernator, bonus, & causa boni, primus rerum motor, justus, sapiens, remunerator bonorum, vindex malorum. Deinde docet, unde hæc Dei notitia hominibus inesse arguatur, imo unde actu habeatur & confirmetur: ex mundi nimirum creatione, seu operibus à Deo creatis. Sicut enim ex*

opificio praestanti, opificis cognoscitur praestantia & sapientia, ut ex Archite-
 ta machina, artificis noscebatur ingenium: sic Dei aeterna sapientia, be-
 nitas, potentia ex operib. mundi καθ' ἑαυτῶν porridetur, b. e. perspicuè
 cognoscitur, sive enim colorum naturam, sidera, motus admirabi-
 les, sive meteora in aëre, terribilia & varia, sive creaturas in aë-
 re, terra, mari, illustres, vastas & innumeras, maximè genus hu-
 manum intueamur: nulla est omnium, qua de creatoris sapientia at-
 que potentia non sit pro evidenti commentario. Jungimus denique
 recentiore Interpretem & Criticum non obelæ naris Erasimum
 Schmidium, commentantem ad phrasin τοῖς ποιήμασι νοήματα per res
 factas, intellecta à praterito passivo, πεποίημαι, verbi ποιέω, est ver-
 bale τὸ ποίημα, quod significat opus effectum vel confectum. Id
 quod aliquis fecit, Eph. 2. ψ. 10. Αὐτῷ γὰρ ἕσμεν ποίημα, sumus opus
 ipsius manuum. Si hoc loco, τὰ ἀόρατα Θεοῦ, διὰ κτίσεως κόσμου
 τοῖς ποιήμασι νοήματα, καθ' ἑαυτῶν. Invisibilia Dei (v. g. ejus Dei-
 tas & omnipotentia) à creatione mundi per opera effecta perspicuntur
 &c. Concludimus denique ipso Ludovici de Dieu testimonio, di-
 cit enim. Idem manet sensus, etsi per τοῖς ποιήμασι non homines, sed
 alias res factas intelligas, nempe qua à condito mundo fuerunt, & sunt,
 & erunt semper invisibilia Dei, per res creatas intellecta conspici.

XXIX.

Majori rationum apparatu superbit Calvinianorum hanc circa
 thesin κρείσς, qui vocem διὰ non medii, sed temporis notam esse, ar-
 guunt, quod etiam Phoriniani ad nauseam usque inculcant. Tumul-
 tuatur Socinus & plerisque interpretibus indignabundus objicit, quod
 ex præpositione, A, Ex fecerint contra ipsorum Græcorum Codicum
 fidem, qui non ἐκ κτίσεως, sed διὰ κτίσεως habent. Recoquit Cram-
 ben Ostorodus & B. Lutherum speciatim perstringit, quod verterit an der
 Schöpfung der Welt / cui alia verba scil. vitrum pro gemmâ substituit,
 von der Welt Schöpfung her. Quanquam autem Socinianis nihil ac-
 cedat, si vel maximè cum quibusdam Theologis, & modernis Criticis
 phrasin hanc non objectivè sed adjunctivè explicarem, malum tamen
 receptæ inter nostros adhærere sententiæ, quam novaturientibus adhin-
 nire ingeniis.

XXX.

Ad conflictum itaque producta quinque Argumentorum acie vo-
 cati arma defensionis expedimus. Primum laborat inconsequentia

ex particularitatis vitio, non enim universale est, quod de particula *ἀπό* arguantur adversarii, cum disjunctivè vel nota temporis, vel medii & causæ sit, sæpiusque cum vocula *ἐκ* permutetur, *ἀπό τῶν κερῶν καμήλης* est, è pilis Cameli, Matth. 3. ψ. 4. *ἀπό τῶν καρπῶν* est, è fructibus, Matth. 7. ψ. 16. *ἀπό μέρους* est, ex parte, Rom. 11. ψ. 25. Præprimis verò illustris locus est, Sapient. 13. ψ. 4. ubi stimulantur homines ad agnitionem Dei, *ἀπ' αὐτῶν* ab illis, scilicet luminaribus cœli, quorum opifex. *Alterum* ἐξήγησιν luculentam *ταυτολογίας* vitio imperitè operat, ut enim Paulus satis apertè exprimeret, se per *κλίσην* hîc intelligere id, quod eodem nomine insignit, *Roman. 8. v. 19. 20. & seqq. Col. 1. v. 15.* adjicit τὰ πηήματα, quæ ἐξερρασία καὶ Ἰπτιμονή quàm familiaris sit Dei amanuentibus, infinita propè loca testantur. *Tertium* ad humanæ libidinis ἰπογραμμὸν mentis & linguæ artificem præposterè adstringit, nec casuum diversitas Identitatem significationis immittit, sed terminationem vocum saltem aliter atque aliter inflectit; causa autem illius discrepantiæ est non temporis & medii distinctim exponendi intentio, sed præpositionis *ἀπό* Grammatica & Regularis constructio, quæ cum Genitivum exigat ab adiectis *πηήμασι* quantum ad hoc aliquantulum recedit. *Quartum* parallelismum fingit, non probat, ubi enim in allegatis locis habetur phrasis, quam hic premimus *ἀπό κλίσεως κόσμου*? Matth. 13. non *κλίσεως*, sed *καταβολή*, *Ματθ. 10. & 13.* nomen quidem *κλίσεως* legitur, sed interposita vocula *ἀρχῆς*, præmissio nomine tempus evidentè intimante, quæ in nostris verbis nullibi compareret. *Quintum* se armat autoritate humana & numero pugnat, non robore, inde nullum nobis periculum, *Tertulliano* opponimus in cap. L. Rom. nobis ὁ μόνος ἄθεος Athanasium, Chrysostomum, Anselmum: Augustini sermones de tempore, ex quo pugnant contra nos, rejicit, ut maximam partem supposititios aut dubiæ fidei Erasmus & speciatim quidem hunc ipsum sermonem 143. quanquam etiam ipsa verba sine ambigua: Pontificios, & Calvinianos interpretes non moramur. Neque Syrus à textu primigenio nos abducere potest, quod Jesuitis Syriacam locutionem, Matth. 16. ψ. 18. urgentibus respondens Calviniani, nempe Græcum textum tantum esse authenticum, idem hic habeant sibi responsum; annon constructio illa *ἀπό κλίσεως κόσμου* cum præcedenti *ἀόρατα* determinata à sequenti *καθόρατα*, quam Syrus adoptat

optat ad Photinianismum vergit præstantissimis Calvinianorum fatentibus ?

XXXI.

Ποιήματα esse θαυματουργήματα Christi & Apostolorum sub initium Novi Testamenti orbem irradiantia, dicitur sine ratione, sine exemplo. In contrarium militat, ipsa vocabuli notio, facturam illud indicat & opus influxum productivum terminans, non causalitatem ipsam, non operationem, multò minus actionem fines naturæ transgredientem. *Repugnat* 2. ποιημάτων extensio, de illis enim factitamentis Apostolus agit, quæ patuere omnibus omnium temporum gentilibus. cap. 2. ψ. 1. & seqq. Anne verò miracula Christi & Apostolorum patuere omnibus omnium temporum gentibus ? an in Tyriis & Sydoniis tanta miraculorum abundantia & ubertas, quanta inter Galilææ incolas radiabat ? Matth. 11. ψ. 21. & 22. Falsa hæc, & tùm experientia tùm Scripturis adversa. Obstat denique 3. Scripturæ usurpatio, & à miraculis distinctio, non occurrit illud nomen, nisi adhuc semel in toto Novi Test. Codice, nimirum, Eph. 2. ψ. 10. in quo ad creationem, non miraculosam operationem respici extra controversiam est. Miracula verò aliis gaudent nominibus, hæc enim δυνάμεις, σημεῖα, τέρατα vocantur, Matth. 15. ψ. 58. Actor. 2. ψ. 22. Rom. 15. ψ. 19. 2. Cor. 12. ψ. 12.

XXXII.

Rectè tandem νοῦν Thomas de attentione mentis explicat, verbum αὐτοῦ comparatè ad τὰ ἀόρατα, & in proportionem ad objectum accipiendum esse statuimus.

XXXIII.

Separatis difficultatibus ex diversorum interpretum ingenio natis, nostram de hoc loco non solum rationum momentis, sed & nostrorum Theologorum autoritate sussultam expromimus sententiam. Sunt autem ἀόρατα nobis generatim attributa divina, & Dei existentis proprietates invisibiles, quæ expressius nominibus δυνάμεις & ἰσχύς signantur; potentia sive virtus notat illud attributum ἐνεργητικόν, quod sese maximè in creatione universi exeruit; αἰδία autem dicitur, quia & æterna est & indeficiens atque nunquam exhauritur agendo;

ἰσχύς

Θεότης verò, (quod nullibi aliàs legitur in Novo Testamento,) comple-
 xum sapientiz, bonitatis, & aliorum similium *ιδιωμάτων* essentialium
 sub ratione majestatis infinitæ ex mundi structura emicantium. Fallit
 enim *Παύλος* *Θεότης* cum *Θεότης* confundens, & dum distinctionem
 illam subtilitatis intempestivæ accusat, socium Religionis, & Antesi-
 gnanum *Βεζαν* perstringit, qui ad hoc verbum ita commentatur: Puto
 Paulum maluisse *Θεότης* quàm *Θεότης* nomen hoc loco usurpare,
 quod ipsa *Θεότης* ex solo Dei verbo, Divinitas autem ex ipsius operi-
 bus cognoscatur, quod etiam moderni interpretes novæ versionis Bel-
 gicæ attenderunt, & pro *Gottheit* substituere *Goddellstheit*. *Κτίων*
κόσμος non notare ipsam præcisè productionem, (nunquam enim in
 Scripturis ipsum fluxum, sed terminum ipsius notat) aut cum apposito
 tempus productionis, in superioribus evicimus. Nihil itaque erit aliud,
 quàm illa *κτίσις*, cui *ἐλάτρευσον* gentiles *ὡς τὴν κτίσιν*, ut *ψ. 25.* ex-
 ponitur. Fabrica scilicet mundi & corporum corona illa, quæ *ποιημά-
 των* nomine apposito amplificatur. Ut enim invisibilia *ἐπεξηγήσων*
 habent ex potentiz & divinitatis mentione, ita *κτίσις* ex *ποιημάτων*
 multiformium conjunctione. Dicuntur autem invisibilia illa *νοήματα*
 conspici & pervideri, quia *ποίηματα* primò in sensus, præcipuè autem vi-
 sum incurrunt, & penitius introspecta mentem stimulant, ut ascensu intel-
 lectivo, attentione & discursu in potentiam, bonitatem, sapientiam, & si-
 milia summi Entis *ιδιωμάτων* deveniat, & per creaturarum *κἀποθρον* illa
 invisibilia quasi videndo assequatur, *si enim vigilanter*, ait Anselmus in
 hæc verba, *exteriora conspiciamus, per eadem ipsa ad interiora revocamur.*
Vestigia quippe creatoris sunt mira opera visibilis creatura; quoniam per
hæc quæ ab ipso sunt, imus ad ipsum. Sæpe, ait Athanasius, *ex operibus cogno-*
scitur artifex, etiam si in oculis non sit, quemadmodum referunt de statuaria
Phidia, quem sua opera ex commensione & proportione partium inter se
etiam absentem extraque contuitum positum representant: ita quoque
ex mundi ordine ejus opifex & conditor DEVS intelligendus est, tametsi cor-
poralis oculis spectari nequeat. Quid faciant, concludit Chrysostomus,
omnia certo ordine durantia, quàm quod hinc mirabili pulchritudine, istinc
stupenda magnificentia opificis sui virtutem predicant.

XXXIV.

Hinc argumentum nobis surgit invictissimum: Cujuscunque objecti
 datur *καθόρασις νοητικὴ* ex visibilibus operum universi intuitu, in omni-
 bus

bus & singulis utentibus ratione, mentemq; ad καὶ ὁρατὸν creaturarum applicantibus, illius objecti datur notitia quædam naturalis acquisita contradistincta famæ, & traditioni confusæ. Atqui invisibilem Dei datur καὶ ὁρατὸν per ὁρατὸν mundi penitus introspecta. E.

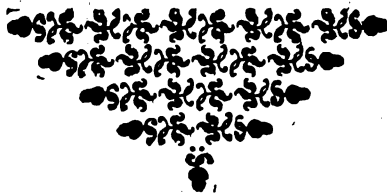
XXXV.

Adscribamus in confirmationem nostri argumenti & confusionem Socinianorum verba Ciceronis ex Aristotele hausta, longè sanioris mentis testimonium: *Si essent, inquit, qui sub terra semper habitassent, bonis & illustribus domiciliis, nec tamen extitissent unquam supra terram: deinde aliquo tempore patefactis terra faucibus ex illis abditis sedibus evadere in hac loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent, cum repente terram ac maria, & cælumq; vidissent, nubium magnitudinem ventorumq; vim agnovissent, aspexissentq; Solem, &c. Hac cum vidisset profecto etiam esse Deum, & hac tanta Dei opera esse arbitrarentur.*

XXXVI.

Constitui quidem expendere, quæ maximè ad hanc rem faciunt locailla *14. v. 15. & seq. & 17. v. 22. seqq.* verum excrevit præsentis textus consideratio in tantum, ut rejicere cogar illam in aliud tempus. Concludimus itaque verbis cedro dignis ingenio acris & vehementis presbyteri Romani S. F. *Tertulliani*, quæ leguntur in illius Apologetico adversus gentes c. 17. pag. (mih) 710. *Quod colimus Deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo jusit: Ratione, qua disposuit: virtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum Majestatis suæ, unde & Græci nomen mundo ἁγιστον accommodaverunt. Invisibilis est, etsi videatur. Incomprehensibilis, etsi per gratiam representetur. Inestimabilis, etsi humanis sensibus aestimetur, ideo verus & tantus est. Caterum quod videri communiter, quod comprehendere, quod aestimari potest, minus est & oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & sensibus quibus invenitur. Quod verò immensum est, soli sibi notum est. Hoc quod est, Deum aestimari facit, dum aestimari non capit. Ita enim vis magnitudinis & notum hominibus objecit & ignotum. Et hæc est summa delicti volentium recognoscere, quem ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus exterremur. Vultis ex anima ipsius testimonio, comprobemus? qua licet carcere corporis pressa, licet institutionibus præcis circumscripta, licet libidinibus & concupi-*

*cupiscentiis evigorata, licet falsis Diis exancillata, cum tamen respicit;
 ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua valetudine sanitatem suam pa-
 situr, & Deum nominat solum, quia proprie verus hic unus Deus, bonus
 & magnus, & quod Deus dederit, omnium vox est. Iudicem quoque
 contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet. O
 testimonium anima naturaliter Christiana! Denique pronuncians
 hac, non ad Capitolium, sed ad calum respicit; novit enim
 sedem Dei vivi, ab illo, & inde
 descendit.*

EXERCITATIO IV.

DE NOTITIA DEI NATURALI

Th. I.

ORthodoxè Johannes Damascenus *lib. 1. de fide cap. 1.* Πασι γδ ἡ γνώσις Ἐἵναυ Θεὸν ὑπὸ αὐτῶ Φυσικῶς ἐγκαταίτασται, καὶ αὐτῆ ἡ κτίσις καὶ ἡ ταύτης σωχῆτι, καὶ κυβέρνησις τὸ μεγαλεῖον τῆς Θεῖας ἀνακηρύττει Φύσεως. Hoc est interprete *Iacobo Fabro Stapulensi*: Nemo est mortalium, cui non hoc à DEO naturaliter inasitum sit, ut cum esse perfectum habeat, quin ipsæ quoq; res conditæ earumq; conservatio & gubernatio naturæ majestatem prædicant.

II.

Utramque ergò Dei notitiam *tam insitam, quam acquisitam* Prælati ille Monachorum Constantinopolitanorum evidenter asserit, atque conjungit, longe oculatior cæcis & cæcorum ductoribus, qui in Seculis sublequentibus utramque in dubium vocare ausi, grande documentum impietatis in nervum erupturæ, nisi Deus intercisione reformatoriâ illam sufflaminasset, dedêrunt.

III.

Dissipavimus autem, ut quidem speramus, Scripturæ luce præviâ illas Scholasticorum circa hoc argumentum nebulas in antecedentibus, progressuri confestim ad modum demonstrandi existentiam DEI, subcolè illam explodenti, nisi & hîc remoram injicerent iidem tenebrarum filii, negando, dari aliquam solidam demonstrationem, quæ evidenter doceat, esse aliquod Numen in orbe.

IV.

Ut ut verò facile subscribamus Francisco Suarezio, ita differenti: *Supponendum est simpliciter loquendo non posse demonstrari à priori DEVM esse, quia neque DEVS habet causam sui esse, per quam à priori demonstretur, neque si haberet ita exactè & perfectè à nobis cognoscitur DEVS, ut ex propriis principiis (ut sic dicam) illum assequamur, detestabilem tamen judicamus esse audaciam, argumenta etiam solida pro existentia divina à Patribus & Philosophis producta, convellere, vel aperte negare, ne à posteriori quidem demonstrationem esse possibilem.*

V.

Amplexus est hoc opinionis Monstrum, primum quidem ex Doctoribus Pontificiis *Petrus ab Alliaco, Episcopus Aniciensis, post Cardinalis Cameracensis, Præceptor Gersonis*, partim rationes, quæ ut evidentes afferri solent diluendo, partim in contrarium argumentando: Præcipuum verò quod pro sua urget sententia est illud, quod tertio loco adducit in principio quæstionis: *Non est, inquit, nobis evidenter notum, DEVM esse Vnum, Ergò neque DEVM esse: perinde enim est demonstrare DEVM esse atque Vnum esse, quoniam nomine DEI nihil aliud intelligimus, quam unum quoddam ens infinitum supra omnia entia.*

VI.

Ulterius progreditur, ut omnes numeros audaciz compleat Cardinalis: *Posito, ait, demonstrari vel admitti, dari unum quoddam ens increatum, quod sit causa prima efficiens omnium, que facta sunt, nihilominus non inferri evidenter illud esse DEVM, quia inde non sequatur, esse primam causam omnium que sunt, posset enim aliquis dicere, dari plura entia non facta, & inter ea dari aliquod ens superius, quod licet non sit efficiens, sit tamen finis alterius entis increati, & eadem ratione fingi possent plura entia increata nullum ordinem causa inter se habentia, sicut sunt duo Angeli, quos aliqui posuerunt duo entia per se necessaria.*

VII.

Gabriel Vasquez post producta tum Theologorum, tum Scripturæ testimonia, imprimis locum Rom. 1. *ψ. 20. Sap. 13. ψ. 1. &c.* tandem hanc subjicit *Ἰντιμολογίαν*: *verùm hac omnia meo iudicio non probant propositum, Scriptura enim his locis & similibus solum contendit, semper fuisse sufficiens DEI testimonium ex mundi fabrica, pulchritudine, & aliis effectibus, ut ab omnibus cognosceretur; utrum autem notitia evidenti an solum probabilissima, nihil curat. Quod vero utatur verbo, Conspiciuntur, & verbo Videri, parum interest, hac enim communi quadam & magis usitata significatione quamlibet intellectus notitiam cum assensu determinato significant: in qua communi significatione hac & similia, Scriptura passim usurpat.*

VIII.

Pergit Bellomontanus Theologus: *Præterea, inquit, quod dicit Paulus, & Sapiens insinuat, Gentes que DEVM non cognoverunt excusati*

non posse, non probat, potuisse omnes demonstrationem habere, ad hoc
 ut non possent excusari satis est, si probabilissimam quandam & pru-
 tem notitiam habere potuissent. Sic enim hanc habentes notitiam
 VM verum colere debebant, nam si aliquis modo Christum nega-
 , non propterea excusari non posset, quia evidentem rationem il-
 habere potuisset, sed quia fide & notitiâ prudenti potuisset credere.
 eo ergo gentes excusari non possunt, quod rationibus probabilibus
 & prudentes non acquieverunt. Quocirca Nazianzenus, Orat. 34.
 est 2. de Theologia aliquantulum à principio ait: Etenim quod
 VS sit ac princeps quadam causa, quæ res omnes procreârit, atque
 eruet, tum oculis ipsi, tum lex naturalis docet: illi, dum rebus in aspe-
 u cadentibus aciem affigunt; hæc autem dum per res oculis subjectas
 eâ ordine collocatas auctorem earum conjecturâ quâdam colligit.
 non dixit evidenti ratione, sed Conjecturâ quadam ex rebus visis
 IGI DEUM esse, est enim optima ratio, etiamsi non sit omnibus
 ens ex rebus creatis deducta, quæ ferè omnium animis statim hæret.
 cè utitur Nazianzenus participio συλλογίζομαι, à verbo συλλο-
 γίζω, quod non significat, *evidenter colligere & demonstrare*, sed
illiciter ratiocinari. Hactenus Vasquez. Paria habet Emanuel Ma-
 i in Philosophiâ sacrâ.

IX.

Hinc Molina, Zummel, Trigofus & Medina concludere, invincibi-
 n dari Divinæ Existentiæ ignorantiam, & nuperrime Jesuita Ant-
 penfis, olim Lovaniensis Professor SS. Theologiæ, *Diss. I. de DIO*
 j. 2. postquam negasset DEUM existere, per se notum esse, se-
 ctia subjicit. *Ex eo, quod propriè principaliter per se non fit notum*
VM existere, efficitur hoc ipsum, ignorari posse, partim vincibiliter
ilpabiliter, partim invincibiliter, nam aut potest non proponi in-
 tui, aut si proponatur, possunt latere rationes id probantes, vel
 non attendi aut pervadi debite, culpabiliter quidem, uti in atheis,
 as prava voluntate obfuscant, invincibiliter verò in rudibus bar-
 , qui eas aut non audiunt, aut non capiunt, saltem statim ut propo-
 unt.

X.

Arminiani eo ipso quo incertitudinis accusant argumenta pro-
 entis Numinis, notitiæ acquisitæ ruinam meditantur, & demon-
 ones invictas vilipendere, aut etiam evertere videntur: causantur

quæ ea, quæ ex principiis Philosophicis deducuntur, tam operose esse elaborata, tot exceptionibus involuta, tot distinctionibus hypotheseos & postulatis intricata, ut indoctus ea sæpe assequi non possit, & doctissimi non rarè reperiant, quod in iis desiderent.

XI.

Non desunt, qui Orthodoxis intentant possibilis in hac materia demonstrationis defectum per consequens ex assertione notitiæ insitæ seu concreatæ: Disputant enim contra Anselmum & sequaces, posito DEUM esse vel existere esse per se notum, non posse illud idem principium demonstrari, cum contra naturam sit principiorum, & propositionum per se notarum, ut demonstrantur, argumenta ergò si quæ adducuntur saltem explicare, quid nomen DEUS significet.

XII.

Prosternit autem hæc ferocientis ingenii temeraria effata omnia & singula Assertio Paulina, Rom. c. 1. v. 20. cujus Exegefin in præcedente Exercitatione præmisimus, ex qua sequentia nobis surgunt argumentorum pondera. 1. *Quicquid ex creaturis interveniente Mentis attentione pervidetur, illud ipsum evidenter est demonstrabile. Atqui ex creaturis invisibilia DEI, Existentia sc. potentia, sapientia, bonitas & similia interveniente Mentis attentione pervidentur. E.* 2. *Quicquid ita elucet è Creaturarum speculo, ut omnem Excusationis colorem gentibus adimat, illud Evidens est demonstrationis. Atqui invisibilia DEI, ita elucet è Creaturarum speculo, ut omnem Excusationis colorem adimant. E.*

XIII.

Scripturæ itaque sese opponit, & gentium Apostolo obloquitur *Alliacensis*. Neque sufficit primò ad intentum illius argumentorum pro Existentiâ DEI depulsio. Si enim 1. ex eo, quod ad rationes pro thesi quadam adductas, responsiones ab Adversariis pervicacibus adornari solent, consequens foret, illam non esse demonstrabilem, corrueret totus Christianismus, vix enim argumentum pro Orthodoxia ostendi potest, ad quod non solutiones pararint hæretici. Argumentum 2. Paulinum loco Rom. 1. v. 20. citato, aut agnoscat *Alliacensis* solubile, aut non, si prius arguat Paulum etiam cujusdam Scepticismi, dicat in certamine cum gentilium Philosophis produxisse levis armaturæ militem, arundine usum, non gladio penetrante in decretoriâ pugnâ: Si posterius, agnoscat esse argumentum aliquod solidum, insolubile pro

Exi-

xistentia Numinis, quod omne acumen humanum obtundat, esse possibilem demonstrationem nullo ingenii recalcitrantis conatu expugnabilem. 3. Rationes etiam solidas (*de infirmis non est questio*) retexere, uid est nisi ad atheismum viam complanare, & ducere ad extremam impietatis lineam, quod viro tanti nominis inter Pontificios, Cardine Ecclesie Romanæ, Academie Parisiensis Cancellario & Columnâ insignum.

XIV.

Multò minus *Secundò* sententiam illius confirmat, adducta juxta alias in contrarium ratio, nam I. falsum est, nobis non eviderter notum esse DEUM esse unum: annon teste Eugubino lib. 3. de perenni Philosophia c. 7. antiquissimi Philosophi DEUM appellarunt, τὸ ἐν ipsam Unitatem, vel unum? Annon Hermes vel quicumque author illius operis, DEUM vocavit Monadem? quam dilucide Sophocles;

Εἰς ταῖς ἀληθείαισιν εἷς ἐστὶ Θεός,
ὅς ἔργον ἴπυχε, καὶ γαῖαν μακρὰν
Πόντον τε καροπὴν οἶδμα κἀνέμων βίας.

h. e. *Vnus in Veritate, Vnus est DEVS, qui calum fabricavit, & terram magnam, amicosque fluctus maris, & ventorum impetus?* annon rationes suppetunt evincendi illam eminentem summi Entis Unitatem & indivisionem? quanquam enim illa admiranda & ineffabilis unitas quæ cum Trinitate personarum & distinctione characterum intime connexa citra revelationem, ab intellectu humano attingi nequeat, sed in numerum revelatorum computetur ab ipso Christo, Joh. 17. v. 3. non tamen sequitur; Unitatem ut sic non cadere sub lumen naturale, aut non posse eviderter demonstrari rectæ rationis beneficio, illud quod omnia regit esse Unum, sicut non sequitur, explicatior ratio Potentiæ, Sapientiæ, Bonitatis divinæ, non nisi per revelationem innotescit, E. invisibilia DEI potentia scil. & similia naturaliter per attentionem Mentis non conspiciuntur aut pervidentur. II. Posito non posse demonstrari DEUM esse Unum, nondum tamen palma cederet Atheismi patrono, nam qui ostendit, non posse omnia Entia esse facta, sed aliquod esse non factum, ille evincit, dari Numen, esse DEUM, etsi de Unitate numerica nondum sit omnis lis perorata, qua ratione Manichæi duo posuere principia, unitatem quidem convellendo,

lendo, non autem principii & independentiæ rationem utriusque denegando, hinc ipse Alliaccensis thesi 6. concedit, posse aliquem dicere dari plura entia non facta. III. Quamvis nomine DEI nihil aliud intelligamus, quam unum quoddam Ens infinitum supra omnia Entia adeoque à parte rei & debiti conceptus coincidunt, DEUM esse atque unum esse, distinctæ tamen sunt formales rationes Existentiæ & Unitatis, distincta etiam media probandi vel in illam, vel in hanc formaliter tendentia; quicquid sit de consecutivo huic vel illi rationi annexo.

XV.

Tandem *tertiò*, temeraria videtur ultima assertio, nam ita 1. dicitur à Apostolo scribitur, qui causam potentissimam sapientissimam optimam omnium eorum, quæ sunt ex ποιήμασι relucentem DEUM esse asserit agnoscendum & colendum à gentilibus; atque hæc duo sibi identificat. 2. Non videmus, qui aliquid possit constitui superius in ratione finis, quod non habeat unâ rationem causæ Efficientis, idem enim, qua summe bonum ut est finis omnium, ita quâ omnipotens omnium causa est efficiens. 3. Exemplum fictionis illius à duobus angelis non quadrat, ob falsam hypothesin annexam, quasi sint entia per se necessaria, cum præter unum necessarium nullum detur, fingenti verò plura Entia increata nullum ordinem causæ inter se habentia, & angelorum exemplo, thesin confirmaturo incumbit illa necessitatis æque confictæ probatio, ut nihil dicam multo minus esse cognitam angelorum existentiam, instantiæ loco repositam existentia Numinis duplici medio confirmata. Sed de his forsitan pluribus in sequentibus contra atheismum discursibus.

XVI.

Non multum abludit opinio Vasquezii ab impietate Alliaccensis: Supponit enim *primò* Scripturam contendere quidem, semper fuisse sufficiens DEI testimonium, ex mundi fabricâ, præscindere autem à gradu illius notitiæ, quod partim falsum, partim contradictorium, *falsum* ut patebit ex sequentibus, *contradictorium* verò, quia sufficiens esse testimonium è lumine naturæ, nec tamen evidens, se ipsum evertit, si enim sufficiens est in negotio conscientiæ, si in assensum rapit naturaliter, si ad unum oppositorum infallibiliter mentem determinat, utique evidentiâ suâ non destituetur.

XVII. Quæ

XVII.

Quæ reponit secundò ad nostra argumenta in caducum inclinant arietem : falsum vocem καθόραται, Rom. 1. ψ. 20. quamlibet notionem cum assensu determinato significare, major quippe est Emphasis illius, quam Jesuita negligentior circa textum originarium sibi cogit, de Invisibilibus Paulus dicit, illa conspici & pervideri, *λαύρατα & καθόρατα*, hancque ut intensivam cognitionis attentioni menti superaddit. In libro Sapientiz verò ad quem quoque respicit, οχ θρατα occurrit, quæ in Novo Testamento ab Apostolis & Christo usurpata, ut plurimum visionem ocularem, aut translata ad mentem notitiam evidentem, vel experimentalem notat. Videantur loca, Matth. 27. ψ. 55. & 28. ψ. 1. Marc. 3. ψ. 11. c. 5. ψ. 15. Luc. 14. ψ. 29. 24. ψ. 39. Johan. 2. ψ. 23. c. 6. ψ. 19. Act. 3. ψ. 16. Luc. 10. ψ. 18. Johann. 4. ψ. 19. c. 8. ψ. 51. c. 12. ψ. 19. 45. c. 14. ψ. 17. 19. Act. 4. ψ. 13. Illud in hac communi significatione hæc & similia Scripturam passim usurpare, contrarium patescit ex paulò ante allegatis locis : ubi verò καθόραται alibi in hæc, quam hic proposito suo adaptat Lojota, significatione invenitur, cum non nisi semel in toto Novi T. Codice occurrat, nonnisi in præsentis loco legatur ? Videat autem Vasiez, quomodo transigat cum Patribus super hæc exegesi, qui plane sic Interpretationi ομόθυσοι hæc verba de evidenti cognitione accipiunt, teste Cancellario Universitatis Pragensis, *part. 1. disp. 2. sect. 2. g. 31.*

XVIII.

Alterum nostrum argumentum firmiter est, quàm forsàn opinari superciliosus ille Lojoluta ; arguitur ille, sufficere ad inexculpabilitatem, probabilissimam quandam & prudentem habere posse notitiam, sed oppidò falsum : argumentor : Quicquid mentem humanam non vincit, non subigit, non ad assensum certissimum & infallibilem terminat, illud aliquam rimam relinquit apologiz coram iudicio dicitur, confestim enim ad accusationem divinam instare posset homo, si obligatus fui ad hoc vel illud agnoscendum, credendum, nisi in conscientia convictus, ne carbonem pro auro, opinabile pro certo apprehenderem, neque metipsum fallerem, ipsa natura intellectus ita imparata est, ut flectatur quidem probabilibus argumentis, sed non si in demonstratione acquiescat, ipsa diffusissima æternæ mentis dignitas, ut neminem adstringit ad videndum, nisi quod evidens

oculis, ita in re maximi momenti, intellectum non vult probabilibus inhzere; & per illa eundem ad assensum determinare immobilis: atqui rationes probabiles imò probabilissimæ, Notitia prudens & cognitio moraliter certa mentem humanam non convincit, non subigit, non ad assensum certissimum & infallibilem determinat, quousque non assurgit ad ἀποδείξιας ἐξοχήν, eousq; cum formidine oppositi est conjuncta. E. Producit 2. exemplum instantiæ loco. Si aliquis, ait, modo Christum negaret, non propterea excusari non posset, quia evidentem illius rationem habere potuisset, sed quia fide & notitia prudenti potuisset credere: hoc scil. est pus illud incertitudinis Papisticæ, & indicium lubricæ fidei in illo tenebrarum regno luculentissimum, quæ se resolvit in veracitatem declamantis de pulpito & ambone, quam sententiam non veretur defendere Cardinalis Lugo, aut tandem, in autoritatem præsentis Ecclesiæ Romanæ, quod aliorum est Asylum. Verum quam nihil hæc faciant ad rem, tum ex ipsa hypothesi Papistarum, tum ex rei veritate constare potest, ex illa quidem, quia Pontificii fidem ut notitiam obscuram, quæ nitatur sola autoritate revelantis contradistinguunt notitiæ per rationes acquisitæ, fatentur autem DEUM ut objectum cognoscibile per lumen naturæ non cadere sub fidem, cum itaque ab Effectibus prælucente Paulo Christianus Philosophus argumentatur ad causam, quis processum illum non admittat esse demonstrativum? quis generare scientiam negabit? quis non instantiam à proposito alienam repudiabit? disparem indicando rationem objecti credibilis, notitia obscura apprehendendi, & scibilis per sufficientem rationum apparatus & evidentem demonstrationem amplectendi; Ex hæc vero, quia præsuppositâ Scripturæ Majestate, divinitate & autoritate, quam Solis radio ex criteriorum undique resplendentium nexu descriptam & probatam dedere nostri Theologi, inprimis Reverend. & Ampliss. D. Nicolai contra Laurentium Forerum, evidenter, absit Sophistica verbo, ex consensu Vet. & Novi Testamenti, Vaticiniis ante tot secula proditis, & historia complementum superaddente demonstrari potest; Christum esse, esse Messiam promissum, nisi velimus admittere mentes Christianorum non esse sufficienter convictas, de hoc Cardinali religionis nostræ articulo, nisi operam luserint Theologi tum Pontificii, tum Calviniani, tum Orthodoxi, qui contra Judæos in aciem progressi, hæcenus eorum ora ita obturarunt, ut nil præter spicula in

Christi

hristum ipsis sine reliqua : videantur in hanc rem *Raymundus Martini*, *Paulus Burgensis*, sive *Paulus de Sancta Maria Iudæus conversus*, *Petrus Galatinus*, quem Scaliger incubum Raymundiani laboris incriminans pronunciat, *Porcherus Salyaticus*, *Paulus Weidnerus*, *Römus*, *Archangelus de Burgo novo*, *Capnio*, *Harrifon*, *Charron*, *Haveman*, *rotius*, *Amyraldus*, & alii, inter quos eminent B. Lutherus.

XIX.

Gregorius Nazianzenus in confirmationem frustra adducitur, nam imò vox, conjectura, cui tam confidenter adhærescit Gabriel, si tam zidè esset urgenda, non solum Vasquesii, sed & Alliacensis opinionem infirmaret, contra quem ipse disputat. Secundò in Græco utitur *συλλογίζουσα*, quod discurrere, ratiocinari, colligere significat, non opinari aut opinari, nihil itaque determinat, quoad modum cognoscendi specialem Episcopus, sed præscindit, cum Syllogizatio indifferenter sese habeat ad discursum probabilem vel demonstrativum, oburum, vel evidentem. 3. Quid si contra Jesuitam urgeamus hæc ipsa verba, annon reclamant ipsius opinioni dum asserit, DEUM esse, tum oculos ipsos, tum legem naturalem, docere, quæ verba utique Evidentium intimant, utique certitudinem immotam adstruunt.

XX.

Egregiè in nostram sententiam Chrysostomus: quid dicent, inquit, gentes, te ignoravimus: Itane verò? Non exaudistis cælum vocem ab æthere emittentem? Non exaudistis compositam rerum harmoniam tubæ antius clamantem? omnia ordinem servantia, eademque tum à similitudine, tum à magnitudine ipsum opificem veluti præconio nunciantis.

XXI.

Quantum itaque tribuendum sit assertioni *Moline & sociorum*, ex his constat, sive enim ex defectu demonstrationis evidentis, sive infirmitate & *απολογία* deducant illud ignorantie Patrocinium, saltem supponunt, & Apostolico nostro loco contranitentur. *Quicquid in ista pervidetur ex structura Universi, ut gentes ob neglectum illius iecti pervidendi dicantur inexcusabiles coram DEO, illud utique non negatur invincibiliter*, nam quod Apologiam ignorantie vertit in Cægoriam, quod omni excusationi viam obstruit, quod ora obturat perentis convictionem de acedia & voluntaria circa hoc illustre speculum

ignaviâ, qui potuisset non agnosci, non sciri, hoc sine à DEO propositum, oculis exhibitum, *Invisibilia autem DEI, ita pervidentur ex stricturâ universi, ut gentes ob neglectam illius objecti pervidendi dicantur inexcusabiles coram DEO, nulla E. hinc ignorantia invincibilis locum habere potest.* 2. Ignorantia invincibilis est, quæ manet post omnem diligentiam possibilem & debitam, & excusat à peccato, juxta Gabrielem, num E. ignorantia DEI in gentilibus est absque peccato, qui igitur ejus rei causa, in decretorio die accusari poterunt, num post omnem diligentiam possibilem potest nesciri id, quod oculis mentique jugi stricturarum communicatione influit, num talis homo ignorans non peccabit mortaliter, etiamsi alium occidat & putet se malefacere, quia peccatum mortale est dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam DEI, ille autem eam legem ignorat, num non merebitur per illud factum pœnam æternam, ut non veritus est hoc omnibus stoicorum paradoxis *ἠδὲ ἀδόξαστον* nuper defendere Cancellarius Academiæ Pragensis *part. 1. disp. 2. sect. 3. §. 22.* 3. Ratio, quam communiter proponunt, quam infirmo suffulta sit tibicine, cuius mediocriter attendenti est obvium. *Ratiocinantur illi hoc modo, non est veritas per se nota, DEVM existere, debet ergo ex discursu & ratiocinatione colligi. Hic autem discursus indiget magna consideratione, utpote res valde à sensibus aliena; atque frequentissimè experimur, homines multos etiamsi rationis simplicior capaces, ita tamen bebetis ingenij, ut etiam quando conatur alius res faciliores eis persuadere Exemplis facillimis eas res declarando, tamen vel non percipiant, vel summè difficulter. Quo ergo fundamento possumus dicere, istos & similes etiam sine ullo Magistro ex seipsis incepturos, & continuaturos ratiocinationem & discursum aded Metaphysicum, quo DEI existentia probeatur? Ego, concludit Adversarius, sanè vix dubito, quin multi possint inveniri, in quibus nec per umbram similis excitetur ratiocinatio, poterunt. E. habere ignorantiam invincibilem DEI: At 1. falsissimum est DEVM existere non esse veritatem per se notam, uti luculenter prima Exercitatione ostendimus; Falsissimum 2. posita sola ratiocinatione niti illam veritatem, tam impeditam esse, ut qui hebetioris ingenij sunt, naturali syllogizandi facultate illam non possint assequi; Falsissimum 3. multos inveniri posse, in quibus nec per umbram similis excitetur ratiocinatio, quanquam autem ambabus largiamur manibus, discursum illum indigere magna consideratione, si quis in acie*

Et contra præfactum atheum, quanquam etiam hoc verum, non penetrari vim illam rationum Metaphysicarum tot exceptionibus obnoxiarum, tot terminis involutarum, tot Maximis suffultarum, quas Pontificii passim primæ parti Theologiæ inspergunt, quanquam etiam in facillimis quandoque cespitare tardiores concedamus, nondum tamen consequens est, mediocri & pro modulo ingenii adhibita consideratione circa admirandam mundi structuram non influere opificis existentiam, potentiam, sapientiam, & similia, aut non simplici (beneficio facultatis ratiocinandi naturalis) discursu sine tricis apinisque asperis illucescere menti, quod admirandus corporum ordo indefinenter ngerit, aut tandem concurrente notitia insita & objecto irritante exterioro, ne per umbram quidem excitari ratiocinationem quandam, in Existentiâ divinitatis sese refundentem, ut ut alia objecta, quorum nullalatur insita notitia, etiam facilia, non tam faciliè apprehendantur, stimulat enim illud *ἡγεμονικόν* internum, urget lex cordibus inscripta, convincit hæc universi facies, ut nullus detur ratione quidem utens homo, cuius mentem non subeat vel semel aliqua de DEO notitia, aliqua de Numine Cogitatio.

XXII.

Putidum insuper est, quod Arriaga ulterius addit, dicendo: Esto omnibus Mentibus insitum quoddam sit de Deo dubium, sieque in nullo it invincibilis Ignorantia Numinis; hæc tamen Ignorantia quantumvis vincibilis, non est culpabilis: sicut si cui dubium incidat, quo pacto arbores crescant, non peccat hæc de re ulterius non inquirendo. At concedit primò Ægidius Conink. disp. 18. c. 14. esse naturaliter nobis aliquam Inlinationem ab Auctore inditam, quæ nos sæpe excitet ad judicandum aliquid esse Numen, quem naturalem instinctum Deus etiam suâ gratiâ ac internâ illustratione soleat juvare (de quo forsân in sequentibus) ita ut nunquam aliquem diu relinquat sine aliqua ejusmodi cogitatione, cum hæc gravissima sit, statim hominem obligari seridè ingenium suum intendere, ut possit veritatem cognoscere, quod si faciat: Deum ulterius occursum, si itaque illi stimuli ab auctore Naturæ de Numine aliquo inditi semper cum sacro quodam horrore ac veneratione immituntur tanquam Entis alicujus summæ auctoritatis, cui subsimus & à quo in omnibus pendemus, maximè intererit non negligere illam vim ollicitantem, ulterius instare & inquirere, imo totum illi Scrutinio

fese impendere, nec negligere quod Deus urget, qualis neglectus procul dubio non absque culpa, sed peccatum est. **Secundò**, quis tam absurdus, ut illam comparationem quam instituit Lucroniensis ille Philosophus, admittat? nam posito dubitationem occurrere eo modo quo Arriaga vult de Numine, subrepere cogitationes undecunque immixtas, de Deo, num non magis intererit ulterius de hac re inquirere, quam quo modo arbores crescant, aut utrum Stellæ pares sint vel impares, cui bono enim hoc postremum? cum prius vel maximè ad vitam recte instituendam conferat, Deo actionum nostrarum Horizonte, ipsoque hominis sine. Quam crudum denique est **tertiò** talia discutere non pertinere ad me, nec esse utile, quasi ad hominem ad creaturam rationalem non spectet agnoscere Dominum, non utile esset in illum, qui manibus contrectari potest, ad præceptum Apostoli inquirere. **Impietatem addit** denique Impietati dum concludit, dum dicit, talem ignorantem Deum non promeriturum per illud factum pœnam æternam, sed temporalem tantum, gravem admodum, quo à Republicâ sufficienter punitur furtum, quatenus est contra illam, vel virgis vel suspendio, aperte contra Apostolum 2. Thess. 1. §. 8.

XXIII.

Religiosior est circa tractationem hujus quæstionis, quanquam in quibusdam etiam cespitet, *Blasius à Conceptione Carmelita* exalceatus, productis namque Scripturæ testimoniis, Patrum autoritatibus, & tandem aliquot rationibus, *Gonzalem, Granadum, Montefinum & Alva-*rem laudat, nobisque *ὁμολογῶ* & *Molina* opinionem & argumenta expugnat, adde Collegii Anglicani Professore[m] Leodii, qui hæc habet: Dico, neminem diu habere posse invincibile[m] Dei ignorantiam: quamvis enim ad breve aliquod spatium contingere possit, ut ad hoc non reflectat, sicut nec interdum ad prima juris naturalis principia, ut, bonum esse faciendum, malum fugiendum &c. hæc tamen inadvertentia, moraliter loquendo, diu persistere non potest, tum quia hoc tam perspicuum est, ac veluti naturæ insitum, ut nullus rationis compos, vel ex rebus quas intuetur, moveri nequeat ad illud cognoscendum.

XXIV.

Arminianorum tergiversatio circa hoc punctum jure notatur, dicit Paulus, *Invisibilia DEI intellecta conspici & pervideri*, illi latere illa involuta, & argumentis rectæ rationis plus obnubilari, laudat Apostolus

olus *ποίημα*, ut medium deducendi in Existentiam Numinis, rejiciunt illi illud, & aliud nempe *ἰωμαῖς ἔργηματα* substituunt, parum solliciti de latitudine objectiva, reverentia Apostolicæ informationi obitâ.

XXV.

Superfunt Orthodoxi ab intentato crimine liberandi. Non autem ex assertione notitiæ insitæ deduci posse demonstrationis possibili defectum, sicut ad sequentia, nam I. *Albertus Magnus, Episcopus* quorundam Ratisbonensis magni nominis Vir inter Pontificios, DEUM exi-
ere, docuit, esse per se notum, & tamen demonstrari posse à posteriori
instanter affirmavit, teste Vasquezio, *part. 1. disp. 20. c. 3. §. 6.* II. Si
prima principia possunt negari, & in tali casu aliquo modo demonstra-
re, ut quidem exemplo confirmat Arriaga, quod audiverit Philosophum
et boni ingenii, qui dixerit, *infinitum Categorematicum esse possibile*,
tamen aliqua pars ejus auferretur, reliquum mansurum tantum,
tantum ante erat totum ipsum infinitum, quod contra principium
aut, totum est majus sua parte, uti consimilia fatuitatis specimina in
Athore illo, qui se falsò nominat Christianum Israëlitam, apparent,
et ique etiam non obstante, quod per se notum sit DEUM esse, ab Ef-
fectu ad causam progrediendo, vel ad absurdum quoddam immane
deducendo, in consimili casu demonstrari poterit, esse aliquem qui
ἀφρωτῆρ ἔποίητὶς πάντων, ut ex Aristotele deducit *Scaliger Exer. 365. §. 4.* III. Optandum utique esset, non eousque assurgere hominum
aliam, ut fatigare necessum esset argumentis hanc impietatem re-
ndentibus adversarium, verum cum ipse Paulus, præsupposita noti-
insita, acquisitam ex *ποίημασι* Universi suppeditet, & Creaturarum
Rimoniam contra iniquos Lipsani sacri possessores urgeat, conclu-
ndum est potius hæc conspirare, quam sese mutuo evertere. Obsi-
amus ergò discernsum nostrum notabili sententia, quam habet La-
zi oris Pater, lib. I. de falsa relig. c. 2. *Nemo est tam rudis, tam feris*
tribus, qui oculos suos in cælum tollens, tamen se nesciat, cujus DEI pro-
lencia regatur, hoc omne quod cernitur, aliquam tamen esse, non intel-
as ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilita-
te, pulchritudine, temperatione, nec possit fieri, quin id quod mirabi-
li ratione constat, Consilio Majori aliquo sit
instructum.

EXERCITATIO V.

DE NOTITIA DEI CONTRA ATHEOS.

Th. I.

Dari Atheos; & Scriptura testatur, & tristis confirmat Experientia: *illa* quidem, dum passim eorum mentionem injicit; *Hec* vero, dum ejusmodi monstra hominum carcinomata & vomicas, coetibus saniorum & fidelium adhærescentes, luculenter prodit & manifestat.

II.

Princeps Idumæus, felicitate Impiorum querulo ore præmissâ, ἀθεότητά eorum graphicè exhibet c. 21. ψ. 14. & 15. c. 22. ψ. 17. Dixērunt DEO: *recede a nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus; Quis est omnipotens, ut serviamus ei? & quid nobis prodest, si oraverimus illum? Succinit entheatus Rex David; Exacerbavit, inquit, Dominum peccator, secundum multitudinem ira sua non quæret; non est Deus in conspectu ejus, inquinata sunt via illius in omni tempore: dixit enim in corde suo, oblitus est DEVS, avertit faciem suam, ne videat in finem; propter quid irritavit impius DEVM, dixit enim in corde suo, non requiret.* Psal. 10. ψ. 6. 11. & 13. & Psal. 14. *Dixit inspiens in corde suo non est Deus.* Paulus, gentium Apostolus, Ephesiis objicit c. 2. ψ. 12. quod fuerint ἀθεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ, videantur loca I. Cor. 15. ψ. 34. I. Thess. 4. ψ. 5.

III.

Testis temporum Historia Pomponatium, Perezium, Rablefium, Machiavellum, Hakertum, Petrum Arctinum, & inprimis Iulium Casarem Vaninum, Tholosæ ob Atheismum Anno 1619. combustum, hujus accusat furoris; Italiam infestavit jam pridem hoc malum, teste Petro Martheo in historia Henrici IV. lib. 7. narr. 2. §. 8. In Gallia tam latè grassari hanc pestem Mersennus testatur, ut etiam solum Lutetiæ Parisiorum Ao. 1623. ad 50000. fuerint numerati; Belgium, ut sentina est Religionum, ita stabulum profanorum, ad quod confugiunt passim ob ἀθεότητά nativo expulsi solo, hanc scabiem etiam sanioribus affricantes, ut de eo conqueritur Franciscus Junius & alii. Nec Anglia immunis est ab hoc vitio, accusante hoc nomine illam Iobanne Caso, Professore Oxoniensi; nec dubium, sub Independentissimi moderni Imagine quamplurimos latere, qui unum illud Ens independens non agnoscunt.

IV. Si-

IV.

Sicut autem illi *Βίβηλοι* sibi ipsis fingunt imponuntque nomina, imprimis in Gallia dicti *de grues*, quòd non facile fallantur ut grues; *Esprits forts*, quòd induruerint in formam nil credendi; *Gens de Service*, quòd maximè apti aulis: Ita doctiores ex illis Sectam istam Cyclopicam libellis partim manuscriptis, partim Typis excusis, non nisi flammà illuminandis, obfirmare satagunt. Fecit hoc olim *Poggius Florentinus*, *Cæsar Vaninus*, *Hieronymus Cardanus*, Itali; Lucifuga quidam in Polonia, edito libello sub titulo *Simonis Religio*, incerto Autore, Cracovix Anno 1588; Tenebriones quidam in Gallia, quorum libri publicè de hoc nefario argumento Anno 1582. Vulcano consecrati fuère Metis, teste *Petro Gregorio Tholosano* Tom. 3. Syntax. art. mirab. c. 1. p. 3.

V.

Atheos itaque esse quamplurimos *ἐξαγώνιον*; Verùm quales sint? & quousque eorum assurgat impietas? controversum esse videtur. Aut enim consideratur *ἀθεότης* ratione Objecti, aut ratione gradus, aut denique ratione durationis: *Si primum*, cum DEUS obversetur menti humanæ vel ratione Existentiæ, vel ratione Providentiæ, quidam àtem feruntur contra illud regimen Universi, & negant Deum esse punitorem mali, & remuneratorem boni; quidam eo usq; progrediuntur, ut etiam ipsam existentiam vel negent, vel malitiosè impugnent. *Prioris generis* plerique sunt Athei practicè tales, quanquam etiam theoreticè hinc peccetur; *Posterioris generis* speculativi dicuntur, quos utut vestiat quantoque vita civiliter honesta, merum tamen id est glaucoma & foedissimæ nentis tectorium: *Si secundum* attendatur, magna occurrit Atheorum varietas; quidam enim talia vel admittunt vel ipsi fingunt, quibus vertitur vera de DEO notitia, quo sensu *Vostrio* atque *Phorimianis* à quibusdam Theologis impactus est Atheismus; quidam directè se DEO opponunt, & vel omnem è mente eradicare Numinis sensum annuntiant; vel apertè negant, esse aliquod Ens summum; vel etiam plausibilibus quibusdam rationibus & speciosis argumentis Dei existentiam evertunt, & Atheisfrum Professione publicà stabilire laborant, in quo nefando opere cum duodecim sociis desudavit notorius ille Atheorum Cæsar *Iulius Cæsar Vaninus*; quidam cultum divinum negligunt, vel in specie talem, i. e. ad revelationis principium amussitatum, qualis Atheus fuit *Iulianus Apostata*; vel in genere omnia Exercitia religionis vilipendunt, & cul-

M

tum

tum etiam Numinis ex naturæ lumine obligationem docentem qualem-
cunque rident, quales fuere *Lucianici* & Epicureus omnis, parcus Deo-
rum cultor & infrequens. *Si tertium*, aut continua intelligitur du-
ratio, aut per intervalla distincta: *si prius*, consummatus Atheus pla-
ne ille dicitur, qui in horrenda illa opinione fixus perseverat; qualis for-
san ille *Nobilis Italus*, qui per omnem vitam Atheismum professus, tan-
dem sclopeto trajectus in civili bello Gallico, inter animæ eluctantis sus-
piria non Deo, sed Regi se commendavit; *si posterius*, Atheus is est, qui
per aliquod tempus DEUM abnegat aut blasphematur: licet intercurrat
Mentis aliqua in melius mutatio, aut etiam perseverantia finalis desit, ut
de Machiavello refert *Marchantus ex Stephano Binet*, quod scrupuli
conscientiæ, ob metum damnationis jam imminenti, continuationem
Atheismi, quanquam sine victoria, interciderint, videatur ejusdem *Hor-
tus Pastor*. c. 6. propol. 2. p. 21.

VI.

Primi generis Atheos, practicè scilicet tales, & in providen-
tiam divinam injurios, notavit Plaltes Regius, locis supra laudatis, ita
enim ad *ψ. 11. & 13.* Arias Montanus:

*Sic secum: superos aut latet, aut nihil
nostrum sollicitat, cunctaq; negligit
FORTIS, non oculos vertere ad infimas
terras perpetuo volet.*

Et paulo post:

*Nam quid sancta Dei numina providi
Infandis violat vocibus Impius,
audet dum tacitus dicere (proh nefas)
se curare hominum nihil.*

Ad verficulum verò Psal. 14. primum:

*Demens corde ferox sic statuit suo
Nullus nam est homines qui videat Deus:
hinc corruptio morum.
hinc nullum studium boni.*

Confirmat hanc interpretationem tum vox *אֱלֹהִים*, tum vox *יְהוָה*, quatum
prior DEUM ut gubernatorem & judicem ficit, circa quem errat-
tur, posterior autem volitionem & desiderium intimat, videatur 2. Sa-
muel. 21. *ψ. 16.* tum Paraphrastes Chaldaus, qui vertit: Non est pote-
stas DEI in terrâ.

VII. Reçè

VII.

Rectè itaque Simeon de Muis Aurelianensis, Archidiaconus uestionensis ad hæc Verba: Non est inquit, hic יהוה quod Deum, ut primum ens, seu ens entium, sed אֱלֹהִים , Elohim, quod Deum, ut Judicem ac gubernatorem, significat: quasi velit dicere, non inveniri quidem, qui Deum esse inficiantur, sed esse quàm multos, qui negent Deum curate: regere res humanas, bonis præmia largiri, scelera vindicare: atque licet ed excrevisse hominum malitiam, nihil ut jam vereantur peccata, sed libenter, neque pœnam metuentes in omnia vel maximè detestanda scelera se projiciant; & ne unus quidem eorum virtuti studeat.

VIII.

In secundo genere Atheos intensivè tales perstrinxit Jobus verbis supra adductis, ad quæ *Balth. Corderius* tandem hæc subjicit: Hæc interrogatio est illorum, qui Deum ignorant, aut certè non credunt, imò curare hæc inferiora, ac proinde nullo præmio afficere bonos, quod si est, tum cassus & vanus est omnis labor, qui in ejus cultu infumitur. Nam cum promiscuè bonis accidat quod malis; imò cum bonis talè sit & malis bene, videtur frustra impendi, quod in cultum divinum impenditur; quid ergo, inquiunt, prodest nobis, quod cum precibus nostris assiduè interpellamus? quæ inde utilitas? quodnam emolumentum ad nos redit? Tales sunt voces & affectus impiorum, qui præter eberrimam Divinarum inspirationum repulsam ed prorumpere auaciz solent, ut disertis verbis Deum respnant, seque illum neque nosse, neque colere velle, horrendis blasphemis enuntiant. Sic, ad cultum revocando Deo debitum, Paulus Ephesos vocavit Atheos, ut *Guilielmus* quidem *Estius* commode ἀθεομάχοι . Atheos, inquit, hic vocat apostolus, non qui nullum esse Deum credunt, quales etiam apud Ethnicos infames & detestabiles erant; sed qui verum Deum ignorant; illes enim, licet multos colant Deos, revera sine Deo sunt in mundo, e. sine DEI notitia & cultu; cum non sit alius DEUS & verus DEUS.

IX.

Ultimi generis notabile exemplum conscientiz stimulis agitatus *Cain* nobis exhibet, si Targum Hierosolymitanum fidem metur & supplerè creditur $\text{עֵשָׂא בְּאֵרֵי הַחַיִּים}$, Gen. 4. v. 8. ita enim fertur ixisse ad fratrem: Non est iudicium, & non est iudex, & non est seculum

futurum, & non est iustis redditio præmii, & non est ultio impiis, sub quo verborum negotio surrexit contra fratrem & infixit lapidem in frontem ejus, & occidit eum, postea expertus judicis severitatem & conscientię categoriam, vagus & profugus factus super terram, in murorum corona præsidium salutis querens, qui munimentum solidissimum adversus omnes contrarios impetus, Deum nempe excusserat.

X.

An autem inveniatur *Athei speculativi*? qui ex fixa mentis persuasione, vel negent DEUM, vel etiam impugnent ejusdem Essentiam, & quidem sine aliqua interpunctione & recalcitrantis conscientię stimulo, ad extremum usque vitę halitum? disquiri inter doctos cœptum est, quę enim ex *Scripturis* producuntur tum dicta, tum exempla, potius Atheos practicę tales, quàm speculativos tangere videntur. Nostra sententia tribus hisce absolvitur propositionibus:

1. Atheos, speculativę tales, dari certum est.

2. Athei, speculativę tales, eousque impietatis progredi possunt, ut non solum negent DEUM, sed & impugnent, quicquid de DEO vel scitur vel creditur, ut illustris *Mornani* hoc confirmat lib. 1. de Verit. Relig. Christ. c. 1. pag. 14. & calculo suo comprobatur *Jacobus Batelier*. 3. Athei, speculativę tales, attamen nulli dantur, aut dari possunt, qui in intellectu certi sint, & fixam scientiam habeant, fictitię cujusdam Numinis Existentię, per integrum vitę curriculum, sine ullo languore impietatis aut intercissione cogitationum istarum pravaram, ita ut penitus persuasi sint, acquiescente etiam interiori sensu & conscientiã, non esse DEUM.

XI.

Fundatur autem hæc assertio non in essentiali aliqua notitię insitę ad hominem proportionem, ob cujus nexus essentialis indissolubilitatem non possit everti, eradicari & extingui iste naturalis de DEO sensus, ut quidam opinantur, sed in lege communi providentiã Divinã, qua DEUS vult nobis inesse quendam de sui existentia typum, & conservat etiam sub Tyrannide, sub captivatione, sub cineribus legem aliquam, primitus cordibus nostris inscriptam, ad quam facta referantur & examinentur, ne illa planę abolitã, & contraria succedente notitiã, in judicio divino homo

&

fit ἀπολόγησι, teste gentium Apostolo Rom. 1. ψ. 19, 20. & seqq. & Rom. 2. ψ. 1.

XII.

Ut ut verò omnes Athei sint ἀνκατασκευαστοι, & utriusque Juris Doctores vel linguæ præcisionem, vel capitalem pœnam ab Imperatoribus in istiusmodi monstra constitutam doceant, ipse etiam *Aristoteles* videatur statuere, hoc de DEI existentia problema non esse in quæstionem vocandum, Top. lib. 1. c. 11. attamen cum quandoque tentati sint erigendi, substitutis immotæ veritatis fulcris, quandoque abarcendi seductores, & in ruborem dandi, atque omni impietati contranitendum, ideoque varii, qua intentione aut fructu? nondum disquirimus, processerunt in scenam, ut illud monstrum Atheismi, illam Theomachiam & cyclopiismum expugnarent, quorum aliquot solum arma modumque dimicantibus lustrabimus.

XIII.

Gabriel Vasquez Tom. 1. disp. 20. c. 4. antequam ad rationem naturalem quandam & moralem, quam format pro existentia DEI, sine operoso munimento accedat, à magicis effectibus putat posse desumi motivum, cujus beneficio ab Atheismo moveantur impii, illudque vocat *rem scitu dignissimam*: Præmittendum, inquit, illud dixi, quod à Viris magnæ autoritatis accepi, nempe in Gallia & Anglia, ubi nunc Atheismus maximè viget, perditissimos homines ab Atheismo facillè revocari, tum magicis artibus in aliis, aut in propriis, mirabiles effectus experiuntur, qui omnem humanam & visibilem potentiam superant: quibus cogendi credunt, præter ea, quæ sub aspectum cadunt, aliquid spirituale & potentioris virtutis esse, quo admissio, facilius in eam sententiam adducuntur, ut Numen aliquod fateantur: hoc enim ideo negant, quod nihil aliud præter ista corpora visibilia esse putant: pejores quidem Saducæis, qui, quanquam spiritum creatum, & animæ immortalitatem negabant, Deum amen sacrificiis agnoscebant: Quare testantur viri gravissimi, eo magis in Gallia & Anglia homines ab Atheismo detineri, quo avidius magicis artibus student: quod nisi inter hæreticos Deus permisisset, pene omnes iam in Atheismo versarentur. *Hucusque Vasquez.*

XIV.

Thomas Campanella, Dominicanus, elati ingenii Monachus, ut eum appellat *Caspar Brauchedaurius*, Nobilis Taurinensis, in Oratione præmo-

nitoria ad Imperatores, Reges, Principes & Republicas, in Atheismo triumphato hoc cothurno incedit, ut etiam in aliis quandoque: *Esse tres primalitates, seu praecipientias, potentiam, sapientiam, amorem*; Ens primum per illa tria efficiari, secunda vero Entia horum participio, & in tantum esse, existere & vivere in suo quoque gradu, in quantum perseverant in eis potestatis, sapientiae & amoris radii, participationes cuiusque pro rata sua.

XV.

Renatus des Cartes, cui non nisi proprii ingenii, spretis veterum laboribus, placere inventa, rationem quandam evidentem omnibus reliquis obscurioribus substituisse sibi visus est, tum in Meditationibus, tum in tractatu *de principiis Philosophia num. 19.* quam his adumbravit verbis: Considerans dein mens nostra inter diversas Ideas, quas apud se habet, unam esse Entis summè intelligentis, summè potentis, & summè perfecti, quæ omnium longè præcipua est, agnoscit in ipsa existentiam, non possibilem & contingentem tantum, sed omninò necessariam & æternam, atque ut ex eo, quod, exempli causa, percipiat in Idea Trianguli, necessariò contineri tres ejus angulos æquales esse duobus rectis, planè sibi persuadet, triangulum tres angulos habere æquales, duobus rectis: ita ex eo solo, quod percipiat existentiam necessariam & æternam in Entis summè perfecti Idea contineri, planè concludere debet, Ens suam perfectum existere; Scilicet sic:

priscis que novisque

Ignorata Auctor nobis miracula promit.

XVI.

Talis scilicet, juxta *Cartesium & sequaces*, instituendus est processus: Cogito, inquirō, dubito; Ergo sum: Hæc prima veritas, de rerum existentia primò cognita; eam sequitur, quæ secundo se offert ordine philosophanti; datur animus; tertia succedit: *hec mens seu animus, per quam solam sum is qui sum, est res incorporea, plano distincta atque etiam cognita facilior quam corpus*; quarta hæc est: *nunc id quod in mente valde lucide & distinctè concipio, verum est*; difficultas autem solum in eo est, quidnam sit quod distinctè percipiamus? quâ re posita, concludit *Cartesius*, observavi me de multis dubitare, ac proinde naturam meam non esse omninò perfectam; evidentissimè enim intelligebam, dubitationem non esse argumentum tantæ perfectionis quam cogni-

NOU

ionem. Et cum ulterius inquirerem, à quonam haberem, ut de natura perfectiore, quam mea, sic cogitarem? clarissimè etiam intellexi, ne hoc habere non posse nisi ab eo, cujus natura esset reverà perfectior. Hos in Mzandros ut quis perducatur, necesse est tritam hæcenus, jux aliàs optima audit, viam relinquere, mentem ab omnibus præjudiciis exonerare, ab omni conceptu denudare, & cunctis à pueritia habitis scitorum luminibus æternas tenebras & oblivionem inducere; Neve enim putabat *Cartesius*, veritatem è profundo se posse eruere, isi subrutis veteris ædificii fundamentis, quibus olim juvenilis ætas, ullo unquam examine adhibito, credulitatem suam addixerat; imò la omnia, inquit, in quibus vel minimam dubitandi rationem possem sperire, tanquam apertè falsa, judicavi esse rejicienda, ut experirer, an lis ita rejectis nihil præterea superesset, de quo dubitare planè non possem; Summatim, per dubitationem de omnibus, ad scientiam contendendum, juxta illius Philosophiæ restauratoris placita, hoc elogio ornata:

Nescio quo dubitans pacto dubia omnia tollis,

At quo ex non certis omnia certa legis?

Certè Athens propriis cadit armis, & malè Sextus,

Affensum cohibens vincitur arte sua.

XVII.

Cornelius ab Hogenlande, in cogitationibus de DEI existentia, animæ spiritualitate, & oeconomia corporis animalis, *Cartesio* inscriptis, de alteratione rerum ascendit in cognitionem causa universalis æternam; quod enim alteratur, concludit, non est æternum, sed in tempore factum; omnis autem alteratio fit per actionem, vel motum, & quidem prodeuntem à quodam agente vel movente æterno, cumque nullo modo æternitatem materiæ demonstrat, non est talis statuenda, sed hoc Ente creata, quæ cum sit indeterminata, creatorem suum infinitum esse ostendit. *Vide reliqua apud Authorem pag. 5. 6. 7. 8. 9. 21. 22. 23. 24.*

XVIII.

Ita diversis viis, ad eundem terminum contendere videntur adducti Theologi & Philosophi. Verùm ut, quod sentimus, ingenuè promissimus, nimis vel lubricum vel anfractuosum iter est, quod illi præmonstrant, in quo varii scrupuli intercurrentes aut remorari possunt, aut re-

trogradum facere Viatorem, ut per singula vestigia eunti patebit. Nam 1. *generatim* omnes hæc methodos grandi præjudicio onerat nimius à Gentium Apostoli signato itinere, & argumentativo processu recessus.

II. *Speciatim* Vaquez ij Processum per Jodeos, arguit: 1. *Calumniarum & Mendaciorum aspersio*; nam Atheismum eo quidem tempore, quo ille vixit, maximè viguisse in Anglia, quò teste probat? quem virum magnæ autoritatis nominatim in hanc rem laudat? Novimus inveteratum illud Hispanorum in Gallos & Anglos odium; novimus ex historia, plures sub Henrico VIII. & Maria in rogis arsisse Martyres, quam magos, Confessores fidei Christianæ, quam Atheos (videatur *Thuanus* lib. 3. & 13.) novimus, Gallos non obscuris documentis demonstrasse, Hispanis etiam hoc lolium abunde provenire sub Occiduo Sole, & forsan latius dominaretur quàm in ulla orbis Christiani provincia Hesperis in oris, nisi sanctissimum Inquisitionis officium, ut *Paulus IV.* moriturus illud Tyrannidis Papalis instrumentum, *Palcarius* verò sicam in literatos districtam appellavit, impietatis professionem sufflaminaret publicam.

2. *Incircumspecta de Magia permissione presumptio*, quod nisi Deus illam permisisset, penè omnes hæretici versaturi essent in Atheismo; Unde enim probat acutus ille, ut vocatur, Theologus, hoc sine Deum inter hæreticos permisisse magiam? annon totus orbis patet Evangelicis, quos superciliosè vocat hæreticos? annon Biblia manu versant diurna atque nocturna, in quorum singulis paginis nomina & Majestas Numinis resplendet? annon his mediis sufficienter cautum est Atheismo, etiam inter Anglos, posito quod sint hæretici? Scilicet magiæ crimine onerandi sunt hæretici, ut à crimine Atheismi absolvantur, cur non omnem hæreticum Atheum vocat, quia abhorret ab Hispanica Religione, ut quidem Athei dicuntur Veneti & Galli, quia consiliis Hispanicis non pollicem premunt, & arcanis istius dominationis adversantur, atque eo ornat titulo quoscunque à Pontificia secta devios *Anthonius Possevinus* biblioth. libr. 8.

3. *Lubrica & hiulca consequentia conclusio*. Nam, posito, nexum illum mirabilium effectuum, aut in ipsis Magis, aut in aliis deprehensorum, & magicis artibus procuratorum, cum illo principio, quod speciatim ingerit, esse certum; posito, cogi tales credere, præter ea, quæ sub aspectum cadunt, aliquid spirituale & potentioris virtutis esse, quo vinculo rationis ultimam argumenti effigiem corpori & structuræ integræ connectet? nempe, admissio ente spiri-

spirituali & potentioris virtutis, admitti Numen esse quoddam in orbe? quasi magus, præcis cæteris in Deum deveniendi mediis & viis, non possit ultimatò in dæmone pædro subsistere? quasi Diabolus obnoxium non ita per magiam captivet, ut potius à Deo abducatur, quàm à principe tenebrarum & Deo hujus mundi ad verum Numen agnoscendum & colendum stimuletur, urgeatur?

XIX.

Sed & antecedentis cum consequente primo non est tam evidens connexio, ut opinatur Vasquez: ex Magicis, quippe operationibus colligit quidem attentus ad illas esse effectum præstitum singularem, in autem ope dæmonis sit procuratus dubitabit, eum notum sit, quid beneficio Matheseos præprimis Optices præstari possit: Sanè Adamus Tannerus postquam se fatigasset in argumentis conquirendis pro existentia Angelorum, agnovit tandem non esse illam evidentem vel metaphysicè vel physicè, addiditque. Hæ rationes tamen optimæ congruentiæ sint, ad hanc veritatem persuadendam, præsertim, quæ ex gradu substantiæ creatæ spiritualis, ad perfectionem universi requisito petitur; non tamen planè convincunt intellectum. Tum, quia earum creatio, & suppositò decreto Dei communicandi se creaturis, fuit libera; sicut & arbitrarium DEO fuit, qualem voluit perfectionem mundo tribuere. Tum quia nec jam quidem undiquaque certum & evidens existimatur, Angelos esse substantias merè spirituales; ut dicetur dub. seq. cum tamen omnia hæc argumenta eò tendant, ut non solum probent, quocunque modo Angelos esse, sed & spirituales & incorporeas substantias esse. Tum denique quia gradus Entis merè spiritualis nihilominus in DEO habiturus fuisset locum, etsi Angeli creati non fuissent; Præterquam quod fortasse evidenter non constat, eum in creatura possibilem esse. Et cum hæc viâ non successisset illi demonstrandi Methodus ad normalem evidentiam confugit argumento ab energumenis petito, quod simile illi de Magicis operationibus; agnoscens tamen circa finem nec hoc argumentum plus quam probabile judicari à socio Gregorio de Valentia q. I. punct. I.

XX.

Placet itaque *illustris Mornai* sanius de hac via & methodo judicium, in lib. de Veritate Relig. Christ. c. I. pag. m. 13. Legimus, inquit, quibusdam

busdam, qui non nisi visa crederent, arte magica dæmones exhibitos, his conspectis, Deum etiam credidisse. Sic *Plutarchus*, in tractatu de defectu Oraculorum narrat, Præsidem quendam Ciliciæ Atheum, Deum credidisse, cum Mopsi Oraculum consuluisse, quia dæmon quæstioni obliquatæ respondisset: *Præposterus erat, Diaboli manu ad Deum deduci.*

de 1008. 14.

XXI.

Campanella majus cum dæmone forsan, quam cum DEO, intercessit commercium. Unicum, quod nunc occurrit ex *lib. 3. de sensu rerum omnium, c. 10. circa finem, pag. m. 235.* noto, ubi de seipso ita: Quum mali quippiam mihi imminet, intra somnum & vigiliam, audire soleo vocem clarè loquentem mihi: *Campanella, Campanella*: & interdum alia verba addentem, & ego attendo, nec intelligo quis sit? At profectò, si Angelus non est, aut Dæmon, sicut Socrati assistebat, necesse est aërem sic vociferare, turbatum mea passione futura, aut affectum à præparante mihi malum, aut ex simili similem alteram imaginantem. *En us se prodat forex iste.* Sed ad rem. Est sanè illa Methodus, quam suo tribuit ingenio 1. *Pelagianismo vitata*, viribus quippe rationis inædificat principia supernaturalia. 2. *Ipsa sui novitate suspecta*: Non sic ante hunc Thomam Thomas de Aquino contra gentes, non hac incessère via Patres, Eusebius, Lactantius, Damascenus. 3. *In rei veritate infirma, nulla*, nam aut vadam eminentiæ tentavit, & sic nihil novi produxit, neque ingenio suo, inventionum fœcundo, gloriam aliquam hinc aucupabitur; aut tribus illis præ eminentiis simpliciter ratiocinium suum superstruxit; Quàm absurdè autem dicitur, Ens primum per idolatria essentiarum? quæ hæc Sartago loquendi? anne DEUS essentiatum, hæc tria autem essentiantia? ut cum *Barbaro barbarè* loquamur; quæ ergo Ens primum erit? anne ipsæ tres primalitates apud Atheum sunt extra controversiam, ex quibus disputat? Revocamus itaque meritò isti Dominicanò in mentem quod Thomas part. 1. q. 32. art. 1. & q. 46. art. 2. monuit, cum quis ad probandam fidem Christianam inducit Rationes, quæ non sunt cogentes (de furilibus simile esto iudicium) cedit in irrisionem infidelium; credunt enim quod hujusmodi rationibus innitatur & propterea credamus.

XXII.

de 15.
De *Cartesio* multi multa suspicati sunt; Cum enim inter Ignatios educatus, Mercurium Lojolicum profundè imbiberit, & latenter

ter sua philosophemata per Belgium disseminât, hæcenusque unanimes etiam armavit in prælia fratres, subiit quorundam mentes dubitatio, num ingenuè an per insidias philosopharetur iste *ιδιογνώμων*? num *υψηλά* sua dirigeret in scientiarum reparationem, an Theologiæ jusque principiorum destructionem? imò apertè quidam novam methodum examinando, illum cum *Julio Casare Vanino*, Atheorum apice, comparare ausi, & potius calcem & lateres ad Atheismi muros erigendos, quàm subvertendos subministrasse opinati sunt.

XXIII.

Mitiores sunt *Lojolitæ*, nec planè reprobare volunt admirandam methodum, inter quos recentior quidam hanc Crisim edidit: Ego propter huc usque persuasum habeo, in eo solo rationem istam deficere, quod conceptus simplex apprehensivus cum judicio, quo rem esse firmamus, confundatur. Itaque lubens admitto, quæ clarè & distinctè judicamus tanquam vera, non posse non esse vera, ex hoc enim solo principiorum veritate securi sumus. Ex adverso tamen omnino sciendum est, ea esse vera aut ita se habere, ut concipimus, quæ simpliciter tantum apprehensione concipimus, quantumcumque id fiat clarè & distinctè. Quæro igitur, conceptus ille clarus, & distinctus, em de Dei existentia formamus, sit ne judicativus, an apprehensivus tantum: primum si sit, fateor omnem de Dei existentia dubitandam præclusam esse, erit enim hæc propositio: Deus necessariò existit, ita principalis ac per se nota, uti est ista: totum est majus sua parte; quoque omnes contentiones super hoc institutæ proorsus inanes, ac inutiles erunt logomachiz, quæ ipsa Doctorum digladiatio argumentum est, terminos illos, Deus existit, non statim trahere secum judicium dens de ista veritate, cujus nullus efficacior judex esse potest, quam sibi cujusque mens, quæ hujusmodi judicium minimè experitur. Si autem conceptus ille sit tantum apprehensivus, nihil profectò agitur, ex eo evidenter deducatur in assensum, quod revera sit existens: innæra enim sunt, quorum termini clarè & distinctè apprehenduntur, ita quæ tamen manet mens suspensa, an ita se habeant nec ne, uti apprehenduntur: ut exemplo ipsius Cartesii utar, apprehendi distinctè est hoc complexum: omne triangulum habens tres angulos duobus rectis æquales; ignorari tamen, an ita sit; ut passim ignorant a geometriz, etiam optimè instructi sunt, quid sit triangulum, & quid sint duo

recti, & tres anguli duobus rectis æquales, idque univërfa geometria nos docet: ubi enim theorema propositum est quantumcumque à principiis remotum, exempli gratia; superficies sphærica quadrupla est maximi circuli ejusdem sphæraz, apprehendimus optimè, at nec dum ita se rem habere judicare possumus, antequam demonstratio percepta sit: atque idem usu venit in rebus naturalibus: clarè & distinctè apprehendimus creaturam æternam, quod creatura sit ens ab alio factum, æternum sit essendi principio carens, nondum tamen ex eo judicare possumus, eam esse possibilem vel non possibilem. At, inquires, ex idea trianguli saltem judico evidenter illud esse possibile: ita sit; non tamen ex eo, quod ideam apprehensivam habeam, sed quod rei tam simplicis sit, ut secum continuè trahat judicium de possibilitate, seu quod in sui natura non implicet esse, & non esse. Hæc igitur quoad hoc punctum summa rei est, fallaciam argumenti in eo sitam esse, quod ea quæ judicio evidenti conveniunt, tribuantur apprehensioni simplici.

XXIV.

Quicquid autem sit de *Cartesio*, qui, ut Herostrius ille, ex facibus ardentibus, Dianæ Ephesinæ templo illatis, nominis perpetuitatem consecutus est, conquerentibus quam multis Batavis. *Displicet* in illius methodo. I. Imperata omnium notionum deletio. Remoram quidem scientiæ injiciunt præjudicia, verum non omne intus existens, ante acquisitionem alterius, infami isto nomine insigniendum esse ducimus; si de omnibus dubitandum, annon etiã de hoc ipso effato *Cartesii* erit dubitandum? *Scepticismo* plenis velis introducto; si omnia quæ minimam dubii speciem habent, ut falsa sunt removenda, annon etiã prima principia, sub hoc colore & prætextu eliminata, viam sternent *Libertinismo*, statuendi quidlibet de quolibet? Si omnes notionem ex albo mentis nostræ expungendæ, annon illa, trabalibus quasi clavis fixa de Numinis existentia notitia captivanda & subvertenda erit? annon vis naturæ inferenda, *Atheismo* ad spatium aliquod temporis voluntariè introducto? ut quidem non veretur admittere *Cartesius*, gentiles autem eo nomine accusare *Apostolus Rom.*, 18.

XXV.

Reponunt quidem Adversarii 1. quod si non licet se præparare ad certitudinem, qui fiat, quod Catecheses in Scholis & Ecclesiis approbentur, in illis enim nihil judicari aut concludi, antequam præcesserit

serit quæstio. Quæstionem autem à conclusione non aliter differre, quam dubium quid à certo, unde etiam adverbia dubitationem significantia *an- num, utrum, & cætera*, quæstionibus præfigantur. 2. Dubitationem illam non esse temerè seu absque causa & ratione susceptam, quasi per evitatem & inconsiderantiam de rebus maximè ponderosis ambigebant; omnem enim illorum dubitationem ratione suffultam esse, imò nihil aliud, quam nudam, hoc est, sine assensu aut dissensu considerationem rationum dubitandi, sive causarum, propter quas dubitare possumus, quamdiu non habemus indubitata veræ scientiæ fundamenta. Non auferri quod differtur, moram istius fluctuantis animi esse bre- em, admitti illam non sine magno nostræ perceptionis commodo, iuxta illud:

Differ: habent parva commoda magna mora.

XXVI.

At malam causam hæc qualiacunque juvare non possunt, falsum enim inter omnem quæstionem & responsionem ad illam, intercurre- re dubitationem. 2. Catechista si quærit, de capitibus Christianæ Reli- gionis, & catechumenus respondet, quis dubitat? an catechizans, an catechumenus? non hic, quia categoricè respondet, affirmat vel ne- at explicitè & directè quæstionem propositam, non utitur particu- laribus dubitationem significantibus, *an, num, utrum, &c.* an verò catechi- mus, hic enim quærit, hic adverbii istiusmodi præfixis suos sermo- nis coronat, egregium verò Catechistam, qui non sit certus de Religio- nis nostræ capitibus, à puero erudiendus, serenandus, informandus! Adverbiorum istorum usus non est ille solus & unicus, quem sibi fin- tit Hypersapistes Cartesii, nec quæstiones eo sine semper forman- tur, ut per dubitationum reciprocos æstus fatigentur ingenia homi- num, posset Catechismus theticè proponi absque quæstione, verum- tamen incumbat ministris inquirere in profectus suorum, ideoque per quæstiones res agitur, nec de objecto interrogationis dubitat inqui- ns, sed de subjecti rogati profectu est sollicitus, neque de hoc dubi- tat semper, neque Actus hic est disceptatorius, sed informatorius, si sit per simplicem notionum introductionem, vel confirmatorius per ulteriorem deductionem. Relatio hæc intercedit non dubitan- genii, & dubitationem tollentis Philosophi, sed Præceptoris discipuli, docentis & discantis, de quo ipse Aristoteles δὲ τὸν μαθη- τῶν

Ἰαννοῦ τοῦ πρεσβυτέρου. Quod 2. temeritatem removeere volunt ab ista dubitatione, in materia de existentia Numinis, non militat; Quisquis enim voluntariè dubitat de Deo, & mentem ab isto typo impresso denudare satagit, temore dubitat: falsum insuper, considerationem rationum dubitandi, esse ipsam dubitationem, an, qui rationes considerat Atheorum Theologus, de Deo dubitat? num illorum schema induit? num ipsi objecto, de quo controvertitur, assensum non accommodat, aut assensum vel dissensum suspendit? Falsissimum autem, non haberi indubitata verè de Deo scientiæ fundamenta, principia, rationes. Tertiã exceptionem limitatio ex *Schneiderwino* ad Instit. lib. 2. tit. 24. §. *libertas*. adjuncta subruit, nempe verum esse illud Jurisconsultorum, nisi sint tales actus, qui habent certum & limitatum tempus, & ubi possit alicui imputari mora aut culpa; pro omni enim tempore ad DEUM cognoscendum & colendum obligamur; nec sequitur, moram istam dubitationis esse brevem, ergò licitam: nam posito antecedente, (quod quomodo de quibusvis ingeniis dubitabundis verificari possit? merito dubitamus; ipse etenim *Cartesius* per novennium dubitavit) etiam ad minimum temporis peccare non licet, peccat autem, qui etiam ad minimam moram sensu Numinis sese abdicare voluntariè nititur: injuriosius est in conscientiam & DEUM, præscindit sibi ipsi viam ad infinitum illud bonum, & Diabolo causam & occasionem sese subigendi, atque ad ἀθεότηα traducendi perseverantem abundè subministrat, neque finis intentus cohonestare illam dubitationem potest, nempe ut firmior postea illius veritatis assensus habeatur, an enim scædi mores invchendi, ut bonæ leges crescant? an facienda mala, ut eveniant bona? annon istorum κέρμα ἐνδίκον ἐστίν, teste Apostolo, Rom. 3, 8.

XXVII.

Transparet 2. in illa methodo: novaturientis ingenii vanitas. Rationes enim & argumenta quancunque ab omni ævo Theologorum vilipendendo, propositum ut unicè solidum jactando, quid agit *Cartesius*, & cum eo *Claubergius*, p. 135. 136. quàm ut etiam Paulo, harum subtilitatum ignaro, & ex universi hujus fabrica ad Architectum contendenti dicam incitiz scribat, causæ malè actæ accuset, & Spiritum Sanctum negligentiz cujusdam arguat, talia non infundenti gentiliū Antimacho. 2. Posito, nullam fuisse rationem convincentem, antequam *Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου* sua erudito orbi communicavit *Cartesius*, annon ab omni

ΣΥΟ,

zvo, usque in beatum hoc *Cartesii* seculum, Athei & gentiles ita fuerunt excusabiles? annon sufficienti testimonio destituti? contra clarissima Apostoli effata Roman. 1. *ψ.* 19. & 20. Actor. 16. *ψ.* 17. 3. *Jactata* videtur potius istud argumenti inventio, quam probata, quid si furtim istam sublegisset, & alio colore incrustasset; Sanè ovum ovo non est tam simile, ac Cartesii ultimus nervus *argumento Anselmi*, DEUS est id, quo melius excogitari non potest, sed id quo melius excogitari non potest, nequit esse in sola cogitatione, sic enim non esset melius, id enim melius est, quod in cogitatione, & in re ipsa est, E. Deus est in rerum natura.

XXVIII.

Occurrit tandem 3. in ista methodo; ipforum principiorum infirmitas; Cogito, inquit, *Ergò sum*, quis dubitat citra hoc Ratiocinium, cur non etiam sic: sentio, *Ergò sum*? quid si quis negaret te cogitare, quemadmodum tu omnia pro falsis habenda esse, aut haberi posse censes, argumentis à sensuum fallacia, demonstrationum Geometricarum errore, & somniorum verisimilibus ludibriis deductis. sed transeat hoc. Pergamus ad alterum. *E. sum Substantia*, cujus tota natura sive essentia in eo tantum consistit, ut cogitem; itane corporeares? itane pars non est compositi nervorum, ligaminum, membrorum, & ossium structura? sequiturne; sentio, *Ergò sum sensus*; vivo, *Ergò sum vita*. *Lustremus reliqua*; *Omne id, quod valdè dilucidè & distinctè concipiebam, verum esse deprehendi*. Qui sic? putavi veritatem non consistere in nostra perceptione, sed objecti cum intellectu proportionem, gradum luminis esse accidens quoddam veritatis, non illius fundamentum: quid si desit alicui objecto etiam verissimo lux illa concipiens? quid si vis non sit aquila in nubibus, ut perspicax noster Philosophus, anne propterea id, quod non dilucidè & distinctè concepit, esset falsum? quid nostra scientia nisi umbra in Sole? quam pauca dilucidè & distinctè concipimus, *Ergò illa falsa*, consule libr. Sap. cap. 9. *ψ.* 13. & seqq. Sed tamen concludit: *Dubitatio signum est imperfectioris meae. E. perfectior aliqua datur natura, à qua mea pendet, illius perfectioris natura idea in me est perfecta. E. DEVM existere necesse est*. Scilicet hic est Labyrinthi illius terminus, sic circumducendi erant, qui Deum palpare possunt, teste Apostolo Actor. 17. *ψ.* 27. admissio, (quod nihil novi) ex imperfectione Entis creati, colligi posse ens quoddam esse vel existere perfectius?

Etius? qui & antecedens, & connexionem ultimæ ratiocinationis confirmabit? An Dei Idea in homine perfecta est, cujus ne quidem idea in illo est, ut evicimus disputatione secunda, an cujus ideam in monte circumfero, confestim existit & quidem necessario? sic Arithmetici ulterius non divites in numeris, pauperes in loculis erunt, sed somniando aureos montes, concipiendo signati argenti ingentem numerum Crasso de divitiis controversiam movere poterunt, nummosque quos fingunt sibilante populo in Arca præsentis contemplari.

XXIX.

Quæ de essentiæ summæ & existentiaæ necessariæ nexu prodit, jam pridem sunt vulgata à Doctõribus Pontificiis, nempe existentiam esse de essentiâ subjecti in propositione illa, *DEVS est, ergò necessariò existit*; Exemplum autem quod producit, ut ut quodammodo adhiberi possit, in processu tamen ab essentiâ ad existentiam in comparationem Nummis venire nequit, cum triangulum existere necessarium non sit, consentiente toto Philosophorum choro.

XXX.

Sed age admove has machinas omni mentis nisu Atheis, ane credis illorum pervicaciam te expugnaturum? argumentare, cogitando, ideas rerum in me habeo, ac in primis ideam Entis perfectissimi & infiniti, Ergò illud existit; annon confestim Atheus reponet: præposterè agis Philosophæ, debuisses ab objecto incipere, cujus loco ideam, nubem pro Junone substituis, præsupponis, tuâ in mente radiare ideam perfectam Entis perfectissimi, nego verò tibi, illam esse istius capacem, sint utcunque istæ res, quarum ideas habere te dicis, ab alio, ane confestim ab Ente quodam perfectissimo, infinito, incomprehensibili? neque enim idea tua talis est; inverte rotam, & benigniorem me comperies in attentione, quàm si me istis Socraticis involvere annitaris nubibus.

XXXI.

Fuerit itaque Renasus des Cartes, Brutus literarius authoritatis exuens tyrannidem, Repumicator mentis, subtilitatis terebra; subvertet, Clarissimo Golio teste, veterum omnium & recentiorum ingenia, & in Mathesi præstiterit, quod vires humanæ mentis videtur superare: dissolverit quicquid olim habitum fuit ἀλυσιν, in hoc tamen negotio Atlantem, aut alterum quendam Eliam non sese eruditò Orbi præstuit. Nec æternitati pinxit, admirator Cartesii, Hoge-

andius; utut enim alteratio concedatur inducere in cognitionem causæ universalis, quod non nuper iste è cerebro suo emulsit, sed recoxit; quanquam si ex speciebus Motus ducendum argumentum, illustrius forsitan peti posset à Motu locali, qui magis evidens, imò Cartesianis vel solus ille, qui omnia in naturæ theatro conficit; nondum tamen videmus, quomodo ex indeterminatione materiæ creatæ præcisè infinitudo causæ primæ derivetur? cum conditio determinata ad certam corporis speciem, materiæque signatæ individua dilucidius forsitan DEUM arguant, itaque ista universum hoc spatium indeterminatum, ut periculosè loquitur, complens indeterminata materies.

XXXI.

Missis hisce, Scripturæ, Patrum præcorum, & saniorum Philosophorum ductum sequi, præ anfractuosis & implexis istis Meandris, nobis allubescit; Verum & hic aliquis delectus habendus, ducuntur enim argumenta ex motu, ex rerum contingentia, ex fine, ex analogia, quam debent habere omnia entia cum aliquo maximo Ente, & omnia bona, cum aliquo maximo bono, ac rerum publicarum constitutionibus, conservationibus, mutationibus, in quo argumento operosus est præ aliis *Adamus Conzen* lib. I. Polit. c. 9. 10. 11. 12. 13. quæ tamen omnia, ne nimium excresecat nostra dissertatio, in medio hac vice relinquimus.

XXXII.

Solidissima autem argumenta suppeditant in hac materia, nostro quidem iudicio. 1. *Creaturarum speculum.* 2. *Conscientia testimonium.* 3. *Vnanime gentium & populorum suffragium.* Hæc enim Spiritus sanctus sibi adoptavit, hæc contra Atheos præ omnibus aliis elegit & iustificavit.

XXXIII.

Primum igitur quidam sub hac forma proponunt. Quicquid habet esse suum ex nihilo, illud necessariò ab alio productum est, quod producens est increatum & prima rerum causa. Atqui totum hoc universum, series illa omnium corporum, habet esse suum ex nihilo, illud necessariò ab alio productum est, quod producens est increatum, & prima rerum causa.

XXXIV.

Majoris connexio est firma; ex nihilo enim habere esse, & productum esse per creationem, coincidunt; in hoc enim creatio & gene-

○

generatio sibi invicem contradistinguuntur, quod hæc contingat ex alio, illa aliquid molietur ex nihilo. Increatum autem esse illud ens produ-
cens, & primam causam, evidens est tum ex processu in infinitum non ad-
missio hoc, secuturo, tum ex ipsâ creationis eminentiâ, infinitam vim &
consequenter increatum principium arguente.

XXXV.

Minorem confirmat potentia illa contradictionis ab esse ad non
esse, finitudo, & intimè omnibus adhærescens imperfectio.

XXXVI.

Amplexi sunt hoc argumentum entheati viri, Paulus & Jobus, ille
quidem Rom. I. ̄. 20. quorum verborum exegefin disp. 3. præmisimus,
hic verò ita provocans adversarios cap. 12. ̄. 7. 8. 9. *Interroga jumenta,
& docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi, loquere terra, &
respondebit tibi, & narrabunt pisces maris, quis ignorat, quid omnia hæc
manus Domini fecerit?* Ad quæ Balth. Corderius hæc addidit: S. Gre-
gorius Nyssenus præclare exponens illam sententiam ait, ævum, hoc
est, omnia quæ in ævo seu in omnibus spatiis ac intervallis durationis
facta sunt, dedisse Deum cordi humano ad bonum, ut per magnitudi-
nem & pulchritudinem creaturarum contemplemur eum, qui fecit illas.
Itaque S. Basiliius Hom. 1. in Hexaëmeron mundum eleganter appellat
διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, commune quoddam
animorum auditorium, exedram sapientiæ, ubi admirabilia doceantur.
Quem opinor secutus Pisides in Hexaëmeron *αὐτὴν κτισμάτων*, crea-
turarum scholam nominavit. Atqui nihil est in hæc rerum universi-
tate tam minutum (ait Aristoteles lib. 1. de partibus animalium cap. 3.)
tamque vile aut abjectum, quod non cum ingentem in animis nostris
sciendi pruritum excitet, tum vero in stuporem nos rapiat, & auctoris
sui commendationem. Et quod Heraclitum Tarentinum dixisse fe-
runt, cum in casam quandam furnariam divertisset: Introite, sunt hæc
etiam Dii, hoc in minimis etiam naturæ operibus sentiendum, in quibus
multiplex radius divinæ perfectionis elucet. Confirmat discursum hunc
Philo lib. Sap. c. 13. v. 1. seq. cujus hæc sunt verba: *Vani sunt omnes homi-
nes, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non po-
tuerunt intelligere eum, qui est, neq; operibus attendentes agnoverunt, quis
esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stel-
latum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam Rectores orbis terrarum*

Deo

Deos putaverunt. Quorum si specie delectati Deos putaverunt : sciunt quanto his dominator eorum speciosior est. Specie enim generator hac omnia custodivit. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt : intelligunt ab illis, quoniam, qui hac fecit, fortior est illis : à magnitudine enim speciei & creatura cognoscibiliter poterit creator horum videri. Erudite hic Hugo Grotius : Mundus ipse loquitur, teste Plotino, Deus me fecit. Facilius est ex summa ita bene congruente agnoscere unum ejus summæ opificem, quam omnes naturæ partes cognoscere, astrorum cursus, causas ventorum, & maris æstum, & terræ motum, & eorum quæ *περίωρα* dicuntur, animantium naturam, generationem, partes earumque usum, arborum, herbarumque & metallorum, gemmarum, lapidum proprietates, quæ vel singula immensi sunt laboris. Diduxerunt id Patres, *Arnobius*, qui ita colligit : Quisquamne est hominum, qui non cum istius Principis notione diem primæ nativitatis intraverit, cui non sit ingenum, non affixum, imò ipsi penè in genitalibus matris non impressum, non insitum, esse Regem, ac Dominum cunctorum quæcunq; sunt moderatorem ? ipsa denique hiscere si animantia muta possent, si in linguarum nostrarum facilitatem solvi, imò si arbores, glebæ, saxa sensu animata vitali vocis sonitum quirent, & verborum articulos integrare ; ta non duce natura, & magistra, non incorruptæ simplicitatis fide, & intelligerent esse Deum, & cunctorum Dominum solum esse clamarent ? *Chrysostomus*, qui sequentia prodidit : De Deorum autem natura in genere, & maxime omnium rerum præsidii primum quidem, & imprimis opinio & consideratio est communis totius generis humani tam Græcorum, quam barbarorum, necessaria, & insita, in omnique ratione prædito animanti innata secundum naturam absque mortali magistro, & initiatore, absque errore, & anfractu ; *Augustinus*, cujus Verba rotatu digna hæc sunt : Ecce sunt cœlum & terra, clamant quod facta sint. Mutantur enim atque variantur. Quicquid autem factum non est, & tamen est, non est in eo quicquam quod ante non erat, quod est nutari atque variari. Clamant etiam quod se ipsa non fecerint, ideo à nobis, quia facta sumus. Non ergo eramus, antequam essemus, ut sciri possemus à nobis. Et vox dicentium est ipsa evidentiā ; Tu ergo Domine fecisti ea, quia pulcher es, pulchra sunt enim : quia bonus es : bona sunt enim : qui es, sunt enim. Nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt, sicut tu conditor eorum, quia comparata, nec pulchra sunt ;

nec bona sunt, nec sunt. Scimus hæc, gratias tibi. Et scientia nostra scientiæ tuæ comparata, ignorantia est, lib. II. Confess. cap. 4-

XXXVII.

Ursère illud in subsequētibz seculis Theologi atque Philosophi. *Ita enim Thomas*: Invenimus in istis sensibilibus esse ordinem causarum efficientium, nec tamen invenitur, nec est possibile, quod aliquid sit causa efficiens sui ipsius, quia sic esset prius se ipso, quod est impossibile. Non autem est possibile, quod in causis efficientibus procedatur in infinitum: quia in omnibus causis efficientibus ordinatis primum est causa mediæ, & mediæ est causa ultimi, sive mediæ sint plura, sive unum tantum. Remota autem causa removetur effectus: Ergo si non fuerit primum in causis efficientibus, non erit ultimum, nec mediæ. Sed si procedatur in infinitum in causis efficientibus, non erit prima causa efficiens, & sic non erit nec effectus ultimus, nec causæ efficientes mediæ, quod patet esse falsum. Ergo est necesse ponere aliquam causam efficientem primam, quam omnes Deum nominant. *Philosophi ita*: Hoc universum aut est à se, aut ab alio, aut est productum, aut impro ductum. Si est à se, est causa efficiens sui ipsius, seque ipso prius & posterius, prius per rationem causæ, posterius per rationem effectus. Si ab alio, illud aliud aut est à nullo, sed à se ipso, vel ab alio. Si prius; habetur intentum, si posterius, redit quæstio: num & illud aliud sit à se ipso, vel ab alio? sicq; processus instituitur in infinitum.

XXXVIII.

Nulli dubitamus argumentum hoc esse efficacissimum, neque subscribere possumus *cuidam Philosopho Academia Lugduno-Batava*, qui Disp. 3. Coroll. 1. ita judicat: ex 36. argumentorum pro DEI existentia titulis, à non nemine allatis, validissimum est, quod petitur à testimonio conscientiæ, & nervosius eo, quod petitur ab ordine causarum, quia illud hominem unumquemque convincit, at hoc non vulgus, sed Philosophos tantum, nec omnes, sed qui argumentationis istius seriem & vim capiunt, tantum confirmat. Paulus enim æquè hoc ac altero de conscientiæ testimonio est usus, proposuit illud Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus Rom. 1. v. 14. aliud autem est nervus ipse argumenti, aliud modus proponendi, utnt hic involvatur à quibusdam, prius tamen validissimè unumquemque attendentem constringit.

XXXIX. Pro-

XXXIX.

Progredimur ergò ad *Exceptiones*, quas ad hoc argumentum confinxit vel hominum impietas, vel quorundam ingeniorum scepticorum curiosa levitas. 1. Quidam reponunt ad conclusionem, nihil eam acere pro DEO, quia non inferat individuum unum signatum non esse actum, & posito, dari aliquam causam primam, virtute illius conclusionis, non secuturum hinc esse Deum, qui sit unus, æternus, infinitus, incorporeus, sed individuum aliquod vagum, ac incertum, quod possit esse cælum, aut aliud corpus, vel ipsa quoque fortuna. 2. Ad medium inferendi, processum in infinitum non esse absurdum, imò hunc sensum esse, qui argumentum præsens evertat, quia scilicet in serie infinita, unquam ad determinatam Causam perveniatur de qua dici possit hæc ausat, & non est causata: creationem leviter saltem, aut omninò non cognosci posse è lumine naturali, teste *Augustino* lib. II. de Civit. Dei cap. 2. & 4. ignotum itaque per longè ignotius probari, quod sit principium petere. 3. Si quis fingat, præter hunc mundum visibilem esse unum, nullam connexionem cum hoc habentem, ejusque conditorem esse etiam increatum Ens, distinctum tamen ab eo, qui hunc mundum condidit & gubernat, non posse hac ratiocinatione convinci. Ergò effectibus, quos nos experimur, non satis posse probari, esse unicum numen ens increatum, quod sit principium cæterorum omnium, quæ rebus existunt, sive in hoc mundo, sive in alio.

XL.

At infirmiora hæc sunt, quæ Achillem nostrum adoriuntur, quàm illum prosternere valeant. Nam ad 1. Respondetur, 1. novum esse, nunc quod est, eo ipso quo est, unum numero esse, individuum autem citur, vel ratione existentia, vel ratione nostræ apprehensionis: primo modo nullum individuum datur, quod non sit indivisum in se, & unite numerica divisum à quolibet alio; posteriori modo autem individuum quoddam vagum esse dicitur. Jam, ad propositum applicando, si ad Ens à se, per medium Entis ab alio in conclusione evictum, aut accipitur sub ratione existentia, & sic non potest esse vagum, sed erit signatum, erit unum numero, aut sub ratione nostræ cognitionis, in quam distinctè non apprehenditur lumine naturæ is, qui proprio nomine suo JEHOVA in verbo sese insignivit, & ita facile largimur, plus non ferri per rationem ex lumine naturæ deductam, quam esse aliquod Numen,

men, quemadmodum individuum vagum in genere humano dicitur aliquis homo; in genere brutorum aliquis equus, præcisa determinata significatione, quænam sint ista singularia; sicut autem ob cognitionem meam confusam, de tali vel tali animante, non sequitur, illud determinatè & unum numero non existere, sed potius oppositum, nimirum quamvis illud vagè apprehendam, tamen determinatè existere, cum aliàs fundare non posset meum conceptum, imperfectionem autem huic adhzere ob aliquam intervenientem causam, ita quoq; ex ipso illo confuso, de Ente à se per conclusionem evictò conceptu, colligitur determinatum quoddam & unum numero existere, imperfectionem autem adhzere meæ cognitioni. 2. Posito, dari aliquam causam primam, non consequens esse, illam esse DEUM, falsissimè dicitur: Prima enim dicitur per exclusionem omnis superioris, & summam independentiam. At summum independens in ordine Entium & causarum, nobis DEUS est: quamvis itaque formaliter causa prima & DEUS discernantur, materialiter tamen sibi identificantur, & optimè concluditur: Datur causa prima, Ergò illa est DEUS; quia præter hunc nullum aliud tale ens ostendi potest, quia illi quod summum in ordine causarum, divinitatis eminentiam tribuimus. 3. Benè esse, quod cum Diagora cælo partes primæ causæ assignent, vel cum Epicureis fortunæ. Confestim enim repeto argumentum. Cælum est aut à se, aut ab alio, si à se, semetipsum produxit, quod contradictorium; si ab alio, Ergò jam non est in ordine causarum prima, insulsum autem planè est, fortunam elevare ad *εξουσιαν* causæ primæ: Annon enim illa cum casu causa per accidens coincidit, testimonio omnium Philosophorum? nulla a. causa per accidens potest esse prima, summa, independens, cum illa omnis sit reducenda in causam per se, ut priorem, ut superiorem; & quis tam bardus, ut cæco huic Numini hoc sapientia, bonitate & potentia resplendens universum, ut *πῶντα* subijciat? ignobiliori hunc nobilem effectum assignet?

XLI.

Ad 2. respondetur primò ad primum: In totâ illâ seriè causarum aliquam aut esse à se, seu improductam aut produci aliquam à se, aut ab aliquâ aliâ, quam immediatè vel mediatè producit, si primum, habemus causam primam, processus in infinitum erit repagulo constrictus, illud quod nomine DEI significatur, erit evictum: si posterius, cum Esse prius sit *τῶν* operari, res idèò seipsam producere nequit, quia ad operationem omnem

annem suam necessariò supponitur, cùm supponi debent ad actionem à seipsâ terminatam, multo magis ad actionem terminatam ad rem se distinctam, impossibile erit productam illam esse ab aliâ aliquâ immmediatè vel mediatè productam. II. P. Quiros 1. p. tract. 2. disp. 13. a colligit: Vel collectionis omnium Entium aliquid est sufficiens ut à se, vel nullum? si primum, illud est prima Causa à se: si secundum, ergò omne Ens distributivè est insufficiens, ut sit à se: si omne distributivè, ergò & omne collectivè est insufficiens ut sit à se, prout si omne distributivè sit Ens, etiam, omne collectivè est Ens; atqui omne collectivè insufficiens ut sit à se debet esse collectivè ab alio, quod sit prima Causa à se. Ergò. III. Sumamus illam totam collectionem Entium, usque in infinitam multitudinem excrevit, sequeretur illam collectionem esse ab alio & non esse, dependere à causa, & non dependere: dependere quidem, quoniam ita supponunt, nempe contentum quoddam esse entium, quorum alterum ab altero causatur, usque in processum infinitum, non dependere, quia vel dependeret à se ipsa, vel ab aliquo extra ipsam, quoniam extra collectionem illam nihil est, ipsa enim est aggregatum universa suum intra sinum implectens. Quod si asseras totam collectionem esse à se, singulas rem species, singula individua ab alio, atque ita nunquam signari possumus aliquod particulare ens; quod non sit ab alio, hoc etiam rejicitur, in prædicatum essentialiter conveniens singularibus, convenit etiam speciei, seu collectioni, sicut quia ratio extensi competit omni entitati corporeæ, & materiali, quadrat pariter collectioni ex omnibus corporibus, & quia hominibus singulatum essentialè est esse viventem, rationem, visibilem, speciei quoque, etsi ex infinitis hominibus conflatur, non conveniret; ergò si collectio illa penes quasque suas species est ducta, ipsa quoque in ratione collectionis erit producta, & ab alio: demum si quatenus collectio est, habet prædicatum essentialè non certum in entibus particularibus, videlicet, esse improductum; ergo quatenus collectio est ens à se, & rerum cunctarum fons atque sca- go: igitur tandem deveniendum est ad causam aliquam, quæ cum necessariò & à se existat, & ideo infinita, & illimitata sit potentia, Nunquam censeatur, à quo universa creaturæ recipiant ut sint & operentur. Sed si insuper asseras, quamvis negari non queat dandum aliquod ens, debetum sit necessariò existere, imò ejus naturæ plura non repugnant

re entia; tamen non deduci ut aliquod ens sit à se, & improductum, nam illa entia, quæ necessariò existerent, se alterutrum causarent: contra hoc est, quoniam causa aliqua non potest se ipsam physicè causare, ut omnes admittunt; igitur nec eadem causa potest physicè alteram causare, à qua ipsa quoque vicissim physicè produci debeat: nam sanè ex mutua illa causalitate idem inferri absurdum posset, ac si semet ipsam immediatè causaret, quippe se ipsam causando fit ut prior natura esset respectu sui ipsius, quia esset causa sui, posterior quoque esset semet ipsa, quia esset effectus causalitatis à se progredientis; hoc etiam sequitur in alterna illa causalitate: ponamus leonem, & equum se causare ad invicem; ut equus sit proximè aptus causare leonem, debet præsupponi cum existentia pro priori naturæ, & causalitatis; à causa enim solum possibili nullus prodire effectus potest: ut autem equus existat, debet præsupponi causa unica, à qua ejus existentia dependet, sine hac enim deficeret, & ejus existentia concipi nequiret, sed causa unica à qua equus, (ex hypothesi quam sequimur) dependet, est leo; igitur etiam præsupponitur pro priori naturæ, pro quo equus est proximè aptus ad causandum: at equus est proximè aptus causare leonem; ergo leo, qui est pro eodem naturæ priori cum equo, est causativus sui ipsius, quia est causativus effectus, quem equus causerit, Equus autem producit leonem, & Leo equum; igitur leo foret prior & posterior se ipso, prior quoniam causa sui, posterior, quia causatus à semetipso; ergo eadem implicantia resultat sive aliqua entitas se ipsam immediatè physicè causet, seu detur mutua physica causalitas inter duas entitates. Cùm igitur nihil se ipsum producere valeat, vel duo se mutuò causare, tandem deveniendum est ad aliquid quod improductum sit, & quod cætera universa producat. Hoc autem est Deus; nam significat hoc nomen Deus, (inquit Suarez tomo 2. Metaphysicæ disput. 29. Sect. 2. num. 5.) quoddam nobilissimum ens, quod reliqua omnia superat, & à quo omnia dependent, quod ut supremum Numen coli debeat. Ita alii, qui vindicias pro hoc argumento parant adversariis. *Secundò* titubanter dici & sub disjunctione, creationem non patere ex lumine naturæ, & ita ignotum per ignotius probari; falsitatem autem pronunciati hujus egregiè ostendit *Eugubinus* lib. 7. de perenni Philosoph. cap. 4. Si placet, inquit, aliquo in loco majorum auctoritatem esse, clarum est, majores nemine disceptante, præcipuè, si

vetustissimas gentes animo adieris, mirabili consensu, tempus & cœlum creatum tradidisse; Ebræi, Ægyptii, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chaldæi, Poëtæ, Theologiquæ & superioris Græciæ sapientes omnes, unanimitè mundum crediderunt conditum: quanquam verò modum creationis ignorarint gentiles, quanquam specialis illius ratio non affulgeat è lumine naturæ, num scilicet per simplicem emanationem à DEO extiterit? ut opinatus est Aristoteles; num per transeuntem actionem? ut alii; num ab æterno sine novitate essendi? num in tempore cum illa? tamen sub ratione generali productionis, vel *ποίησις* non illucescere naturaliter, probari nequit, imò oppositum jam ex testimonio adducto ostendimus. 2. In argumento producto non tam innititur creationi præcisè, ut est actio quædam DEI illustris, quàm ejusdem termino, quàm immediatæ oppositioni producti, & non producti, incompossibilitati utriusque in aliquo sub serie universi comprehenso; ex *πίστις* cum Paulo assurgimus ad architectum, ex *κλιση* ad invisibilia Dei, & cum oculis nostris influant tot corpora, tot admirandæ species, quæ utcumque bonæ & potentes, finitæ tamen, imperfectæ & mutabiles deprehenduntur esse, itaque concludimus; A se hæc non sunt, Ergò ab illo, in quo & bonitas & omnipotentia cum sapientia infinita eminent. Frustra producit *Augustinus*, Caput enim 2. lib. II. de Civ. Dei, se DEO loquitur, ut salutariter cognito, ad quem nemo perveniat nisi per mediatorem Dei & hominum, hominem JESUM CHRISTUM, neque negat, naturæ ductu possibilem assensum mentis in primum movens absolutè, sed respectu determinati solùm modi, ut verba subjuncta confestim innuunt. Sic enim, inquit, Deus cum homine non per aliquam creaturam loquitur corporalem, corporalibus instrepens auribus, ut inter sonantem & audientem aërea spatia verberentur, neque per ejusmodi spiritalem, quæ corporum similitudinibus figuratur, sicut in somnis, vel quo alio tali modo. Caput verò 4. plus non dicit, quàm quod Deus mundum fecerit, nulli tutius credimus, quàm ipsi Deo; quod ambabus largimur manibus, solidè autem nostram sententiam in subsequenti confirmat, cum dicit: Exceptis Prophetiis vocibus mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo tacitus & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter atque invisibiliter magno, & ineffabiliter atque invisibiliter pulchro fieri se potuisse proclamat;

P

qui-

quibus verbis *Ludovicus Vives, Chrystostomo* consentiens, in notis hæc roborata addidit, casu aut fortuito credibile non est, factam esse rem maximi ordinis & rationis, nec alium quàm summum potuisse summi operis, aut alium quàm pulchrum, pulcherrimi parentem esse. Omnes Philosophorum Scholæ, quæ divinius aliquid sapuerunt, nihil esse, quod tam arguat, & factum esse à Deo mundum, & ejus cura administrari, consensu unico affirmant, quam aspectum ipsum mundi totius considerationemque decoris ejus atque ordinis. Plato, Stoici, Cicero, Plutarchus, & Aristotelis hac de re argumentum refertur à *Cicerone* lib. 2. de natura Deorum.

XLII.

Ad 3. Respondetur 1. Affirmanti incumbere probationem, fingenti, documentum fictionis plausibilis; neque enim argumenta solvuntur per cujuscunque figmenti repositionem, sed per probabilium rationum in contrarium militantium productionem; Num quia pueri centauros vident, in nubibus, illorum placita proni admittimus? sc. quia quis aureos montes somniat, aut cum Metrodoro infinitos in vacuo ædificat mundos, nos cum Alexandro saltum in illos tentabimus, quibus non sufficit unus, aut cum Carolo V. *Plus Ultra*, nempe in Utopica regna movebimus? *2.* Ut ut fingenti plures mundos plures possent occurrere causæ primæ, Numinis tamen qualiseunque sensu sese abdicare nequit; quæro enim an illæ causæ primæ sint Entia à se, quibus necessariò existere conveniat, annon? *Si prius*, Ergò sunt plures Dii, & sic semper admittitur, quod sit Deus, & solum relinquatur probandum, quod non sit pluralitas Deorum, quæ aliis sat efficacibus argumentis ex lumine naturæ petitis expungitur. *Si posterius*, omnes illæ causæ primæ reducuntur ad ens aliquod, cui necessariò existere conveniat, quod Deum dicimus; quanquam fictis etiam in vacuo quodam pluribus orbibus ad unum Deum per lumen naturæ processus possit institui; neque enim hæc mundi machina, admiranda corporum strues, & ordo pulcherrimus, solum existentiam Numinis evincunt, sed & potentiam infinitam; duo autem infinitæ virtutis entia esse, non sine contradictione dicitur aut admittitur. *3. Aristoteles* lib. 1. de cælo c. 8. probat, mundum non esse nisi unicum numero, cap. autem 9. probat, etiam non possibile esse ut plura dentur universa. Ex sententia itaque Aristotelis non solum mundus unus est numero, sed & impossibile, ullum præter hunc esse: *Quamvis*

is autem posteriori thesi Philosophi, quam rationibus quibusdam pro-
 are satagit, non subscribamus, cum contradictionem non implicet;
 tamen sequelæ, quam intenderat Adversarius, in antecedenti respon-
 sione præstruximus: duplici verò modo intelligi potest propositio illa;
ossibile est mundum aliquem esse præter hunc nostrum unicum nu-
mero, aut respiciendo actualem existentiam, possibilitate ad assertionis
robabilitatem relatâ: aut respiciendo non implicantiam ratione vir-
utis divinæ: Si priori modo accipiatur, falsum est, possibile esse mundum
liquem extra hunc nostrum numero unicum, hoc est, non potest esse
ut asseri, aliquem esse mundum actu existentem præter unicum; Si po-
eriori, in virtutem divinam in actum exeuntem ille qualiscunq; orbis re-
rendus erit, quæ non potest esse, nisi præsupposita Numinis existen-
a. Argumenta autem pro prioris negatæ propositionis defensione,
uz vel Anaximander, Democritus, vel Empedocles aliquis produceret
successiva corruptione, naturæ in operando intentione, subsequa uni-
tis distinctione, in ipso conflictu examinare parati sumus.

XLIII.

Concludimus ergo verbis cedro dignis *Chrysofomi* in Psal. 13. Di-
 t, inquit, insipiens, non est Deus. Non est fundamentum, & quo-
 modo stat ædificium? non est ædificator, & quomodo domus facta est?
 on est architectus, & quis urbem condidit? non est Musicus, & quo-
 modo in mundi lyra àpparet concentus? non est auriga, & quomodo
 statuor elementorum currus agitur? non est statuarius, & quomo-
 o homines veluti quædam statuz in mundo facti sunt? non est au-
 flex, & quis velut discum aureum in mensa, Solem in cælo posuit? non
 t, qui ferat lampadem, & quis tibi velut lampadem argenteam dedit
 unam in nocte? non est qui faciat solus magna lumina, & quis accen-
 s astrorum lychnos tibi in cælo posuit? si non est Deus, quid facis
 iis, quæ Dei sunt? In domo Dei manes, & domum Dei inficiaris.

XLIV.

Secundum argumentum, à conscientiz testimonio desumptum,
 bjungimus primo, hoc modo: Quicumque naturale quoddam
 abet judicium de benè vel malè factis, ille quoque habet
 gis alicujus & judicis cognitionem, qui vel approbet bo-
 um vel puniat malum: Atqui omnis homo habet naturale
 uoddam judicium. E. Majoris connexio ostenditur per redu-

tionem terrorum conscientia in aliquod principium excitans : non enim illi possunt esse ipsius hominis , ut sponte elicentis , cum potius vitia sua obvelare , malè facta excusare omnibus modis annitatur : non possunt esse à proximo ; quoties enim occulta scelera , præcisa omni in proximum delata notitia mentem vellicant & urgent ? quoties potentia maxima omnis externæ legis vim & supplicia transgressoribus decreta elidit ? Considera *Neronem* , quantis fuerit agitated furiis , quantis accensus tædis , qui tamen *Seneca* Moderatore superior , legibus duodecima tabularum exemptus ? intuere *Caligulam* , minatus fuerit utcunque ille cælo verbis , & cum *Jove* contenderit obstrepens Pantomimis , tamen ubi fulgurabat aut coruscabat , caput obnubebat , sese sub lectum condebat , quam eandem timiditatem cum temerariis minis in *Claudio* ridet *Seneca* de morte *Claudii* . Quid propiticia nisi conscientia à superiori exagitata indicia ? Erunt itaque à Deo justo iudice semetipsum vindicante .

XLV.

Confirmat hoc Argumentum ex Regibus Sapientissimus *Salomon* , qui dicit . *Fugiunt , tamen nemo persequatur , impij , iusti autem instar Leunculi confidunt* , *Proverb. 28. v. 1.* ex Patribus *Tertullianus* , qui in Libro quem scripsit de testimonio animæ præter reliqua , paulò post ejus initium : *Hinc ergò , inquit , tibi anima de conscientia superstit domi ac foris nullo irridente aut prohibente predicare : Deus omnia videt , & Deo commendo &c. Si Deus voluerit.* Addit : *Benedicat te Deus , tam facile pronuntias* , scilicet Ethnicè quàm Christiano necesse est . Paulò post ejusmodi instinctus vel , ut eos vocat , eruptiones animæ docet doctrinam esse naturæ congenitæ & ingenitæ , ait , conscientia tacita commissa . Quod probat , quia fuit ante litteras & Philosophiam studio acquisitam . Cerrè , ait , *prior anima quam littera : & prior sermo , quam liber : & prior sensus , quàm stylus : & prior homo ipse , quàm Philosophus & Pœta.* Ex Gentilibus *Cicero* , qui hæc habet : *Suum quemque scelus agit , amentiaque afficit , sua mala cogitationes Conscientiaque Animi terrent.* *Seneca* etiam de moribus hortatur , ut *Conscientia potius , quàm fama respiciatur* : *Polybii* sunt sequentia : *Οὐδεὶς ἄτως εἶπ' ἐστὶ μάρτυρ Φοβερὸς , ἔπ' κατηγορὸς δεινὸς , ὡς ἡ ἀνθρώπου ἢ κατοικίτου ταῖς ἐκάστων ψυχαῖς.* Nullus neque testis tam formidabilis , neque iudex tam gravis , quàm conscientia , qua mentibus

cujus-

eiusque insidet & inhabitat. Plutarchus etiam scribit: Conscientia sceleris in homine tanquam ulcus depascens, totum paulatim labefactas vertit, in tabem corpus: Huc etiam applicari potest versus Ovid. de Ponto:

Estq; pari panam quam meruisse minus.

XLVI.

Solidius est hoc argumentum, quàm ut leviculis quibusdam exceptionibus subverti possit, & miramur insignes quosdam Philosophos, quorum scripta aliàs maximi facimus, Wittebergensem quendam & Julium deserere hoc præsidium, & cedere voluisse tam imbecilli Atheorum obverso arietì. Protrivimus autem illas in Disput. prima, ideoque nolumus dicta repetere. Hoc saltem addimus, quum fieri possit, imò totà die contingat, ut morsus conscientia etiam vellicet hominem, ex suppositione principii falsi, non videri firmum, quod produximus argumentum, quis enim nescit falforum Deorum cultores quoque angì, si Diis suis vel planè vel debitè non litàrint? fixum tamen esse, quod posuimus sequentia docebunt: nam sicut non est consequens, febricitanti amarum est, quicquid exhibueris, & consequenter errat etiam in cibo sapidissimo: ergo sensus amari ex amaro cibo non est sensus verus amari, ita non est consequens, remorsus conscientia in gentili Deastris dedito fallit: ergò fallit etiam in illo, qui procul est ab istà Mentis agitudine, terrent Larvæ ab hominibus confictæ pueros, terrent verò spectra insolita quoque viros. Dispar itaque secundò est ratio superstitionum & Atheorum, quorum postremi nituntur illum morsum inhibere, sufflaminare, è pectorè expungere, nec tamen, quicquid vox exterior sonet, quicquid malitia interior moliat, possunt, cum qui ex priorum numero, possent adhibitâ diligentia omnem illam punctiõnem intercidere, & in herbâ suffocare, quam propter imbecillitatem Mentis vel neglectum mediõrum admittunt. Denique annon actu contingit, quandoque deponi illum cruciatum Mentis; serenari Conscientiam alicujus superstitionis, morsum pelli, extingui? at manet ille in Atheis quicquid moliantur. Vim itaque argumenti non lædit instantia, pendente Conscientia à Deo non saltem ut causâ efficiente, sed & ut à causâ exemplari & fundamento vel sustentante, vel confirmante, si bona sit, severo iudice, si mala; prioris exemplo radiante in naufragis Trojanis ad littora Carthaginensia ejectis, qui cum inermes inter armatos, manipulum inter Messem se viderent, atque de numero populo ejusque sive du-

bitarent, nullo alio Clypeo existimarunt se tutos & tectos esse, quàm Conscientiæ bonitate DEI quæ providentia: posterioris delineatione emicante in eleganti Luciani commento, de Umbris comitantibus corpora nostra in hac vitâ & apud inferos accusantibus.

XLVII.

Succenturiamus denique *tertium & ultimum argumentum*, è Gentium consensu petitum præmissis: Quicquid enim inter omnes & singulas gentes ubique & ab omni ævo receptum, illi utique cum veritate convenit. Atqui esse Deum aliquem, ab omni ævo & penes omnes & singulas gentes fuit receptum. E. Egregiè in hanc rem illustris *Mornæus*, Ut hi, inquit, libri omnibus patent, mundus inquam & homo, ita ex horum lectioe omnes omninò gentes Deum didicerunt, etsi diversi diversa de eo conceperint: percurrere enim orbem, ab Ortu ad Occasum, à Septentrionibus ad Austrum: perlustrata mente, quotquot antecesserunt sæcula: quotquot vigerunt regna: ipsa demum scrutare barbarorum sive lustra sive mapalia; ubicunq; homines inveneris, ibi continuo religionem & Numinis cultum, ibi sacerorum ritus, preces denique & sacrificia reperies diversa quidem hæc & confusa, at in eo saltem congruentia, quòd Deus est: Nec obstat, si dicatur hunc consensum esse particularem, plures quippe ex Philosophis fuisse Atheos, in omnibus Orbis partibus inveniri populos nulla quos tangat Cura Numinis, Cottam Ciceronianum testari multas gentes esse immanitate ita efferatas, ut apud illas nulla suspicio Deorum sit. Thomam Herbertum scribere: Quicquid Aristoteli de non existentia Atheorum, quicquid etiam aliis affirmare placuit, ipse tamen præsens nullo signo aut percontari Ratione, quicquam invenire potuit, quo argui possit SOULDANOS quibus cum versabar, vel unam religionis fovisse scintillulam, Deumve ipsum, cælum, infernum aut æternitatem omninò illis suboluisse. Nulla apud hos cultus loca; feriæ nullæ; nullus Naturæ ordo; nihil verecundiæ; nihil veritatis; Josephum Aco-stam testari primos Americæ Incolas populum fuisse Brutorum generi non absimilem sine Rege, Lege, DEO aut ratione, II. si dicatur temerarium esse, velle de consensu populorum gloriari, quorum non omnium datur nòtitia, quorum de interiore Mentis sensu non constat, quorum si aliqua sint sacra in quamcumq; aliam Causam referri possint. III. Consensum non semper esse Veritatis Testimonium, posse aliquem esse com-

munem

Unum Errorem, qui semper latius serpat Veritatis in profundo deli-
 tescentis professione, negare Gentes DEUM esse unum in Essentiâ,
 trinum in personis, atque in eo omnes contra Christianorum pieta-
 tem conspirare, qui itaque ille tam constanter urgeri possit? Nam I. si
 Consensus gentium quantum ad hoc punctum particularis est, quia
 aliqui ex illis aliter sentiunt, Discrimen honestorum & turpium quoque
 in discrimen veniet, quia aliqui eò usque progressi sunt, ut brutis simi-
 liores quàm hominibus illud oppresserint, num quia Persæ Incestus
 probarunt, Tauri inhospitalitatem, Sybaritæ Luxum, Pœni per-
 fidiam, aliquid decedit Consensui generis humani in honestatem,
 in probationem virtutum oppositarum, nunquam Natura ita Ordini
 inhæret, quin non patiatur particulares Causas exerrare, qui non
 Monstra in Theatro Orbis admittat. Secundò Philosophi non tam
 Deum negarunt, quam superstitionem gentilium sublimiora sapientes
 riserunt, non dubitavit Protagoras num Deus esset, sed juxta Sextum
 Empiricum Dii sint nec ne satis statuere se non posse in Exordio scripsit?
 Anaxagoras non Deum negavit, sed applicationem stolidam Athenien-
 sium rejecit, non dixit nullum Numen esse in Orbe, sed solem illud non
 esse, sed *μύθρον ἀγέπυρον* globum ignitum, Socrates cicutam non bi-
 bit ob Numinis abnegatam Existentiam, sed ob contemptum Deastro-
 rum, & quis sibi temperare potuit? quis si Cato miratus fuit cur haru-
 spex haruspici obvius alter alterum non rideret, in tot lapides & li-
 gna, aureos & argenteos, vel vilioris Materix Deos incidens non potuit
 stupere hominum projectas Mentis & grandem stultitiam sibilare.
 III. Gentes illæ quas Cotta adducit eo ipso, quo immanitate efferatæ
 dicuntur, Nitminis notitiam obtudisse intelliguntur, atque obbrutuisse,
 ut qui Affectibus rapti obvia non vident, sed sternunt, ut qui per phre-
 nesin aut Maniam efferati nullo honestatis sensu tanguntur, vitium itaq;
 hoc est superinductum propendente naturaliter aliàs in Complemen-
 tum Consensus Naturâ. Herberti de Souldanis narratio nobis fidem
 non facit, quanquam si omnia concederentur, facilis ex antecedenti-
 bus esset Responsio, tum quia sat diu inter ipsos non hæsit, ut potuerit
 in omnia & consequenter etiam sacra illorum inquirere, tum quia
 non si nulli ritus precandi Deoque supplicandi fuere oculis expositi
 interior Mentis sensus confestim defuit, tum quia vix credibile intra
 exiguum illud novemdecim dierum spacium, vel linguæ Souldanicæ no-
 titiam

ticiam illum acquisivisse, quo deficiente Mentis Interprete, qui ab illis potuit opinionem de Religione explorare. Sanè locutum fuisse excessivè Herbertum vel ex eo cognosci potest, quia dixit nihil veritatis apud illos esse, quod impossibile. Scriptor Historiæ Indicæ comparatè loquitur, non absolutè de primis Americæ Incolis, ut enim sine lege & ratione vivere dicit, ita quoque sine Deo ejusque cultu errare testatur, non autem ita vivunt absque ratione, ut nullæ stricturæ illius sese exerant, quanquam situ quodam fecunditas illa actionum humanarum torpescat, sic quoque colligere licet illos non destitutos omni Numinis sensu, sed luculentiore, & illustri, & forsan non tam negasse Numen, quam non curasse, ut Cyclops ille apud Euripidem, qui non negavit Deum pluviam demittere Nivemque borsalem, sed noluit metuere eum, quia habitaculo contra Imbrem, pellibus contra frigus esset securus & adversus pluvium Jovem sese his præsiidiis posset defendere. II. Temerarium non est de Consensu gloriari populorum, etiam omnia Individua non numeraveris, stante enim hujus inductionis necessitate vix aliquam in physicis maximam conficies, temerarium erit terram esse gravidam dicere, aurum esse solidum, argentum ponderosum, quia omnes particulas eorum corporum non probasti; sufficit constare de gentibus cognitis, neque ullam posse in proscenium adduci sensui illi de Deo solidè contradicentem, nec Judicium sibi de Interiore Mentis sensu rapit, qui ad exteriorem Consensum provocat, sed ex professione exteriore tot individuorum, tot dissitorum hominum, tot in opiniones aliàs divisorum de interiore sensu à natura proficiscente prudenter colligit, cujus enim est per omnes populos recepta & vulgata professio id verissimum esse ac certissimum ex Hesiodo confirmat Æschines: Fama, ait Hesiodus, nunquam funditus perit quam populi multi celebrarint. Dea quidem etiam est ipsa: Si in aliam autem causam referri possit illa qualiumcunque sacrorum Institutio & frequentia, determinanda erit ea, patebitque confestim qualiscunque illa sit, Numinis notitiam alicujus cum illa esse connexam. III. Consensum populorum non posse semper esse veritatis testimonium conceditur, aliquando esse posse à diversum sentientibus non negatur, producimus autem non qualemcunque consensum, qui forsan etiam multitudinem Deorum stabilire posset, sed consensum universalem ratione gentium, temporum & locorum. Quod autem natura universaliter & naturaliter consistetur, necesse est esse.

offibile est juxta Guilielmum Parisiensem naturam naturaliter & universaliter mentiri, hinc ipse Aristoteles duce hâc intellexisse Philosopho antiquos scribit, nullam ex iis causis, quas nonnulli afferebant, & quæ ad solam materiam revocantur, velut ignem, aquam aut aërem idoneam esse, cui rerum ortum tribuerent, verba ejus sunt: *Μετὰ δὲ τούτους, καὶ πρὸς πιαύτους ἀρχάς, ὡς οὐχ ἰκαίῳν οὐσῶν γήνησσι τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπὸ αὐτῆς τῆ ἀληθείας, ὡσπερ εἰπομεν, ἀναγκασθόμενοι, τὴν χομένῳ ἐξήτησαι ἀρχὴν. τῆ γὰρ εὖ, καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ ἰνεῶν τῶν ὄντων, οὔτε γῆν, οὔτε ἄλλο τῶν ποιούτων οὐδὲν οὐτ' ἐκείνῃς εἰκὸς οἰσθῆναι· οὐδ' αὐτῶ αὐτομάτῳ, καὶ τύχη ποσῦτον ὀπιπρέσαι πρᾶγμα καλῶς ἔχει.* Quia nullam invenire idoneam idèd causam istarum aliam inquisiverunt causam citimam. Cur enim bene, & rectè hæc habeant, ex iis, quæ sunt, illa nascantur, neque terram, neque iud ejusmodi vel esse causam verisimile est, vel ab illis existimatam fuisse. Sed neq; fortunæ ac casui tantam rem permittere extra reprehensionem est. Fixum itaq; manet illud Simplicii in c. 38. Enchirid. Epicæti non homines modò, sed & brutæ animantes & stirpes & lapides, ea denique omnia, quæ sunt, pro suo quodque virili, ad numen respiciunt. Homines verò præter id, à Parentibus & statim à puero ad pietatem assueunt, & communes hominum sequuntur notiones. Omnes enim homines, tam Barbari quàm Græci, tum infinito superiori tempore, tum inc, quamvis alii aliis rationibus, Deum esse censent. Cui consonant illa hrysostomi in Psalm. 13. tractantis insipientis dictum, non est Deus, quomodo, (inquit) omnis lingua Deum nominat? falluntur ergò omnes hominum myriades, quæ Deum esse dicunt, & solus insipiens putat verum dicere, qui solus ita mentitur. Et qui quinque quidem vel septem testimonia vult in testamentis evertere, per consensum reobatur ac rejicitur, quando judicat veritas. Publicam autem totius undi linguam, solus vult insipiens evertere? Et quomodo non est verè probus, insipiens, & se ipso insipientior? Quamvis enim mundi homines de Deo diversas sententias germinaverint, nominis tamen fundamentum nemolabe factavit. Hactenus ille. Communem posse obrepere errorem concedimus, quemadmodum actu prospicere datur in sacris scripturâ, verum ita communem, ut in diversissimas fibras se dividat, quæ origine testentur, atque obliquationem unâ ostendant, sic multitudo eorum penè omnes infatuavit populos, sed tam diversas unâ semina-

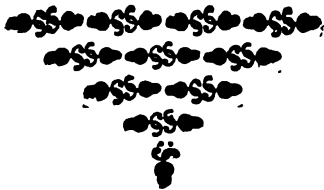
vit sententias, ut nullus penè cum altero conveniret, aliis ànima, aliis porrum & cœpas, aliis aurum & argentum, aliis ipsam febrem ventrisque flatus colentibus: nec locum habitura, nisi quotquot ita deviarunt & honorem Creatoris ad creaturas transtulerunt, hæc anticipatione esse aliquem Deum à natura fuissent prius inbuti, consuetudine, Sacerdotum nequitiâ, Majorum autoritate dein' ad errores fluctentibus: utcumque corrupas aurum additione heterogeneorum, ipsa tamen sub fallitate veritatem atque naturam suam conservat.

Quid? Annon Orpheus, juxta quosdam *πλυθεότητος* Author, Errorem revocavit & juxta Justinum, Athenagoram, Cyrillum, tandem Deum unum agnovit atque professus est? Annon Persæ Mithram coluere Solique DEO litârunt? Chaldæis unum, teste ipso Oraculo, Numen in Orbe, Antisteni ex Græcorum Schola prodeunti Diis populares quidem multi, unus autem naturalis, teste Cicerone 1. de Natura Deorum.

Annon, sicut plura indiderunt Numini Nomina Gentiles, Deumque jam *Ζηνα*, jam *Δια*, jam Cronon, jam Fulguratorem, jam pluvium, jam frugipotentem appellarunt, aliqui ad diversa subjecta præposterâ Religione transtulere? sanè Druides Semnothei Mercurium coluere, sed juxta illum Apollinem, qui Morbos pellat, Martem, qui bellis præsit, Jovem, qui Cœlo imperet, Minervam quæ Artificiorum Officinas pandat, ad unum Mercurium tamen tanquam DEUM Deorum, qui per *ἀρχὰς* & diversas virtutes his nominibus insignitas Mundum regat cultus summi devotione relatâ, quod si non vulgo semper innotuit, sapientibus tamen in Gentilismo satis fuit perspectum, ut vel sola Epistola Platonis 13. ad Dionysium majorem Siciliæ Tyrannum testari potest; hinc Minutius Felix in Octavio circiter medium, eum Philosophos longâ serie præ unitate DEI produxisset, tandem concludit: exposui opiniones omnium ferme Philosophorum, quibus illustrior gloria est, DEUM unum multis licet designasse nominibus, ut quis arbitretur, aut nunc Christianos Philosophos esse, aut Philosophos fuisse tunc Christianos. Denique quod de Trinitatis negatione dicitur, hic non quadrat, quia longè alia ratio in argumento à consensu petito in positivis, alia in negativis, consensus cæteris paribus stabilit affirmativam aliquam propositionem, evincit hoc vel illud existere, e. g. si ex illo argumenteris pro existentia terræ, quam terimus, Romæ, quam admiramur, ex consensu autem populorum aliquid velle negare, quod

quod non vi luminis popularis omnibus communis innotescit, nec innotescere potest, propudiosum erit, nec tam negant gentes Trinitatem, quam ignorant, nec si negent universaliter, plus sequitur, quam consensu illarum illud Mysterium non posse stabiliri, pendere ex sola revelatione & altiori principio, quod alibi prolixius exposuimus. Concludimus itaque verbis Maximi Tyrii Dissert. I. prioris Editionis Hein-
*σιανης. Ἐν πυσσύτῳ δὴ πλέμῳ καὶ εἰσῶ καὶ διαφανίᾳ, ἕνα ἦδοις αὐτῶν ἐν
 πατρὶ γῆ ὁμόφωνον νόμον καὶ λόγον, ὅτι θεὸς εἷς πάντων βασιλεὺς καὶ
 πατὴρ, πῦνται ἢ ὁ ἕλληνας λέγει καὶ ὁ βάρβαρος λέγει, καὶ ὁ ἡ πρώτη
 καὶ ὁ ἡ γαλάτῃς, καὶ ὁ σφοδρὸς καὶ ὁ ἀσφοδρὸς.* In hac tanta pugna, con-
 tentione, atque opinionum varietate, in eo leges ubique terrarum atque
 opinioniones convenire videbis : Deum esse unum, regem omnium & pa-

trēm. In eo Græcus cum Barbaro, mediterraneus
 cum insulano, sapiens consentit cum
 stulto,

EXERCITATIO VI.

DE NOTITIA DEI NATURALI.

Th. I.

Parentem hujus Universitatis invenire difficile, & cum jam inveneris, indicare in Vulgus nefas olim existimavit *Plato*, Mentem ejus exponente Oratore Romanorum facundissimo.

II.

Utrumque falsum esse præmissæ de hoc Argumento Dissertationes evicerunt, & viam, quâ itur ad Deum, demonstrando, & salebras, quibus rudiorum pes impeditur, spinasque obductas removendo.

III.

Nihil itaque restare videtur, quàm eorum, quæ vel concomitantur, vel sequuntur notitiam tum insitam, tum acquisitam, brevis consideratio, atque unius alteriusque sententiæ circa hanc appendicem variantis discussio.

IV.

Offert autem se omnium primò in disputationem vocata hujus notitiæ Veritas, quam imprudenter adorsus est Theologus aliàs de Ecclesia Dei meritissimus, *Matthias Flaccius Illyricus*, quem majori dicam imprudentiâ an audaciâ secuti sunt quidam fanatici Theosophi, inter Philosophiam, seu rectæ rationis principium, & Theologiam, seu Conclusiones supernaturales, fingentes tantam repugnantiam, quantam inter lucem & tenebras, Christum & Belial, hoc est, summam.

V.

Verùm, quantum hæc somnia à vero abluant, abundè constare potest ex superioribus: Urgemus saltem hâc occasione Principiorum istorum fontem, qui Deus, Rom. 2. ψ. 14. 15. Formam, Veritatem scilicet, licet in injustitia detentam, Rom. 2. ψ. 1. Finem, ἀναπλοζίαν, Rom 2. ψ. 1. certi, hunc triplicem funiculum omni rapturæ fore superiorem.

VI.

Optimè in hanc rem *David Rungius* Disp. 8. Thes. CXCVII. & seqq. p. 273. Has, inquit, notions partim in mentibus hominum reliquas
etiã

etiam post lapsum, partim rationis beneficio conclusas, non idesse falsas; quia sunt hominis non renati conceptus & notiones, sed veras esse. *Agrippinus* Spiritus S. affirmat, Rom. 1. v. 18. docens, homines veritatem Dei in injustitia detinere, & impios cognovisse Deum, Rom. 1. v. 21. quo in testimonio veritas Dei non significat eam, quæ Deus ipsa est veritas, quam homines detinere in injustitia nequeunt, est enim & manet Deus verax, cum omnis homo sit mendax, Rom. 3. v. 4. sed notat veros de Deo conceptus naturâ nosos & ex principiis rationis deductos, hanc veritatem Dei conqueritur Apostolus detineri ab impiis in injustitia, discernens nimirum notiones ipsas mente ab earundem praxi, quæ docet ipsas per se bonas & veras, violentiâ tenebrarum in mente, malitiâ in voluntate, & cupiditate cordis pravâ, partim planè opprimi, partim tot vinculis constringi, ut, quem meritò in animo hominis principatum obtinere debebant, tueri minimè possint.

VII.

Non obstant loca ex Psalm. 39. v. 6. Psalm. 116. v. 11. Rom. 1. v. 25. assertioni firmatæ: *Primus* quippe locus non tam respicit vanitatem conceptuum humanorum, quàm instabilitatem vitæ. Non malè Bellarminus hîc: omnis homo quicumq; ille sit, etiam Rex & Monarcha, quem omnes mirantur, & cui cæteri omnes invident, ille etiam dum vivit, id est, dum viget, & floret & in optimo statu est, vel, ut est ad verbum in Ebræo: dum stat, dum firmiter consistit & radicans videtur in terra, nihil est aliud, nisi universa vanitas, sive universitas vanitatis. Quicquid enim in illo est, sive sanitas, sive robur, sive pulchritudo, sive divitiæ, sive dignitas, sive potentia, totum fragile & momentaneum est. Ad 2. locum addimus, quæ Simeon de Muis observavit ad illum ita scribens: *Ego dixi in precipitatione, seu festinatione mea, hoc est, quum præcipiti fugâ consulerem saluti meæ, tum etiam, inquam, dicebam, id, quod facile arguit me nunquam vacillasse; Mentiuntur omnes, qui regno me nunquam potiturum passim jactitant. Atq; hæc sententia convenit cum prioris nostræ præcedentis versûs interpretatione. Vel David in hoc versu significare vult, se in eas angustias aliquando redactum, ut illa cogitatio obrepserit, imò etiam interdum diceret, Samuelem, quippe hominem, falli potuisse, atque idè frustra fortasse regnum promississe. An non legimus de Davide 1. Sam. 27, 1. Et ait David in corde suo, tandem absurarum die una per manum Saul &c. Hæc interpretatio conveniet cum*

postrema præcedentis versùs interpretatione. Nimirum sic exprimit David, quid illud sit verbi, quod vis periculi extorserit: Nonnulli existimant significare hac phrasi: Omnis homo mendax, se nihil & nullius esse momenti, atque ad eò non esse curæ Deo: ut congruat cum vers. 23. Psal. 31. Et ego dixi in præcipitatione mea, projectus sum à conspectu oculorum tuorum. Porro hic versus fortasse eodem spectat, quò ille. Vide igitur ad illum. In præcipitatione mea. Græc. ἐν τῇ ἐκπεσούμην; Lat. in excessu meo; Aquila ἐν τῷ ἁμβέωμαι; Sym. ἀδημονῶν. D. Hieron. in stupore meo. Nempe hi existimârunt hoc loco significare stuporem seu perturbationem mentis, quâ interdum corripiebatur David, ac veluti obstupescerat ad periculorum magnitudinem, quamcunq; ex his amplectare sententiam, nihil illa faciet ad adversariorum interpretamentum. Tertius denique non colligit, quia gentes mutârunt veritatem in mendacium, non reali quadam ex contrario in contrarium deductione, ut aqua frigida transit in calidam, cum impossibile sit, verum in falsum unquam mutari, nec ipsos conceptus insitos de Numine evertendo & in oppositos transferendo, cum impossibile sit, illud à Conditore infixum ab homine ita posse immutari, sed malè applicando, obliquando, quod syncerum erat infuscando, atq; creatori competens ad creaturam detorquendo. Vidit id B. Quistorpius, qui in notis ad hæc verba Apostoli addidit sequentia: Veritas hic notat veros de Deo conceptus in nobis reliquos ꝑ. 19. quos suffocant homines, & convertunt ad idola, quæ Dei vicem colunt. Atque ita, quod in conceptu ante erat veritas, illud in applicatione vitiosa fit mendacium. Tit. c. 1, 16. Deum se nosse confitentur, sed factis negant,

VIII.

Alterum, de quo disputatur, est Sufficiëntia, num scilicet illa Principia rectæ rationis, illa notitia Dei, illud discrimen honestorum & turpium insitum, respiciat beatitudinem veram, summam, æternam, ita ut gentiles verbo fideque destituti sub ductu interioris illius monitoris affecti fuerint, quod expectant Christiani, desiderant Deo devotæ animæ,

IX.

Ita quidem non pauci intemptivè misericordes: Ex Pontificiis Durandus, Capreolus, Andradius, Vega, Cassalius, Pererius, Maldonatus in affirmativam concessêre; Imò Colonenses Theologos librum quendam de salute Aristotelis publicasse Balas testatur; de Thammero quodam

dam paria divulgante *Chemnitius*: Et *Franciscus Puccius* Anno 1592. centum & viginti rationibus hoc ipsum persuadere suscepit; cui Franciscanum illum jungimus, qui publicè coram Patribus Tridentinis in Concilio hanc genuinam esse Pauli sententiam in cap. 2. Epistolæ ad Romanos affirmavit, quod, qui Christi cognitionem nullam habuissent, & alioqui vitam egissent honestè, fuerint consecuti salutem, teste *Isid.* lib. XXIII. pag. 690.

X.

Huldericus Zwinglius, inter Calvinianos magnum nomen, nomina Gentilium virtutibus corusca beatæ æternitatis alioitidem inscribere ausus fuit superiore seculo. Ita enim præfatione ad Franciscum I. Regem Galliarum: *Hic tibi sperandum est, o piissime Rex, si modo imitari Davidis, Ezechie & Iosia rerum summam tibi à DEO creditam moderatus fueris, visuram esse primum Numen ipsum in sua substantia, in sua specie, cumque universis dotibus opibusq; illius; fruiturumq; his omnibus, non parcè, sed ad satietatem, non ad fastidium, quòd ferè contemnitur saturitatem, sed ad jucundam impletionem, &c.* Deinde, sperandum est tibi, visuram esse Sanctorum, prudentium, FIDELIUM, constantium, fortium, virtuosorum omnium, quicumque à consilio mundo fuerint, sodalitates, cætum & conubernium. Hic duos Adam, redemptum; Redemptorem; Hic Abelem, Enochum, Noam, Abrahamum, Isaacum, Jacobum, ac Deiparam Virginem, de qua ille præcinnuit, Davidem, Ezeam, Iosiam, Baptistam, Petrum, Paulum; Hic Herculem, Theseum, Sotatem, Aristidem, Antigonum, Numam, Camillum, Catones, Scipiones; Hic Antecessores tuos, & QVOTQVOT IN FIDE HINC MIGRARUNT; ajores tuos videbis. Et summam, non sicut vir bonus, non erit mensurata, non fidelis anima, ab ipso mundi exordio usque ad ejus consummationem, quam non sis isthic cum DEO visurus.

XI.

Arminianorum quæ sit sententia, ex indifferentia illa Religionum missa, & laxo Ecclesiæ, quam sibi fingunt, sinu, faciliè constare potest; Imò palàm defendere illos, posse à Gentilibus salutem obtinere absque illa cognitione Christi, in propatulo est. Hinc *Stephanus Curleus* peculiari libro Amstelodami edito hanc sententiam, excussis argumentis *Molinæi*, ac rationibus perquam multis, pro affirmativa lucèis, firmare successu parùm felici nuper aggressus est.

XII. Ipsc

XII.

Ipsè Arminius eò usque non progressus fuit, utut ad usum bonum Luminis naturalis existimârit secururum Gratiz supernaturalis Culum. In examine enim prædestinationis perkinsianæ hæc habet: Objicis tibi ex Scholasticorum usitato dicto, hominem non posse excusari ob defectum notitiæ supernaturalis, propterea quod accipere potuisset illam à Deo, imò & accepturus fuisset, si ipse, quod in se est, fecisset, quod cum non fecerit, reum teneri istius defectus. Respondes quidem ad objectionem, sed non decenter. Non enim est sufficiens divisio, gratiam dari ex merito, vel ex promisso; imò neque constat contrariis seu oppositis partibus. Potest enim Deus id neque ex merito (malem debito) neque ex promisso dare, sed ex gratia non promissa, quemadmodum multa dat & facit ex gratia, quam non promissit. Videamus ipsam primam à lapsu promissionem, illa facta est neque ex debito, neque ex promisso, sed ex gratia præcedente promissionem. Deinde & coincidunt aliquando. Deus enim ex promisso & debito dat vitam operanti. Rom. 4. v. 34. At vide mihi, an non isto dicto Christi, habenti dabitur, promissio ista contineatur, quâ Deus spondet se gratia supernaturali illuminaturum, qui lumine naturali rectè utetur, aut saltem utetur, quantum poterit, minus malè. Quanquam nec hoc concedi possit Arminio, agere in loco allegato Christum de habentibus Lumen naturale, illoque benè utentibus: prius enim falsum patet ex eo, quia hi habentes exsertè opponuntur illis, qui sunt foris, Marc. 4. v. 11. nec Christus de genere in Genus transit, notatque illos, quibus datum est: Posterius fictum, tales quippè qui benè utantur Lumine naturali, nulli sunt, nec inveniendi vel à Sole oculo Mundi, aut Diogenis curiosissimæ homines lustrante Lucernâ.

XIII.

Utut autem universalis cujusdam gratiæ cerusâ minioq; latè patentis meriti Christi se pingat ista sententia, nil tamen est nisi spinturnicium & merum pithecium, si ad patefactæ voluntatis divinæ illam conferas speculum. Hic enim cernitur *I. Defectus principalis causa* influentis, Messiz nimirum. Non enim in alio aliquo salus, nec aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, nisi per Christum, Act. 4. v. 12. Gentiles autem sunt *Χωρὸς Χερσῦ*, Eph. 2. v. 12. *Defectus II. medii salutariter operantis.* Evangelium enim Mysterium est

est æternis temporibus tacitum, Rom. 16. v. 21. at Gentiles eò non per-
tingunt, sed vias suas ingrediuntur, Act. 14. v. 16. Tandem III. *Defe-
ctus instrumenti recipientis fidei*; sine fide enim impossibile placere
Deo, teste Paulo Ebr. 11. v. 6. quomodo verò credent Gentiles in eum,
de quo nihil audiverunt, Rom. 10. v. 14. Videantur loca Marc. 16. v. 16.
Joh. 5. v. 18.

XIV.

Sanior hinc *Iosephus Acoſta* reliquis Cucullatorum Noctuis, qui
lib. 5. de procuranda salute Indorum ita inſit: *Vix ſatis mirari poſſum,
quid Præceptoribus quibusdam Scholaſticis, viris cortè gravibus noſtri ſe-
culi, in mentem venerit, ut nunc quoque temporibus poſt tam diu revela-
tum Chriſtum ſine Chriſti noſitia ſalutem cuiſquam æternam contingere
poſſe conſirmens.*

XV.

Ingenuus quoque præ cæteris ex Calvinianorum grege *Bucerus*,
qui illud *Zwinglii* pronunciatum non Cygneum carmen, ut *Bullinge-
rus Hyperaspites*, sed horrendum agnovit eſſe dogma, ex quo gravia
ſcelera naſcantur, quæ Epicureiſmò, favent, cui acceſſere *Oecolam-
padius & Beza*,

XVI.

Gerardus Ioannes Voſſius, Arminianorum partibus aliàs in multis
non obſcurè accedens, candidè quoad hoc punctum quoque diſſentit:
poſtquam enim Patrum quædam loca notâſſet, quæ favere videntur
Gentilium ſaluti, hanc tandem ſubjicit *Trineſion*, *Historicæ Pelag.*
lib. 3. p. 3. pag. mihi 376. *Sed hæc ſententia & à cæteris Patribus olim,
Auguſtini imprimis aſate, damnabatur, & hodie communi Theologorum
iudicio improbat.*

XVII.

Quævis itaque huic opinioni, quæ horridior ruſco, projectâ vi-
lior algâ ex triplici Sectarum genere apertè renuncient quam plurimi,
inveniuntur tamen ſemper etiam inter modernos aliqui, qui aut pallient,
aut excuſent, aut etiam defendant.

XVIII.

Sic *Maldonati* partes agit virulentus ille in Orthodoxos declama-
tor *Melchior Cornauſ Lojolita Herbipolenſis*: *Zwinglium excuſat Parauſ,
Iacobus Capellus, Laurentius, Maſſonius, & alii.* Quis Remonſtranti-

R bus

bus pollicem prestat. Theſi X. notatimus: in ſequentibus quo Mater pugnet, expenduri.

XIX.

Audiamus autem utrum & alcerum vindicias parantem pro Heroe ſiſto Reformati exanimas Rudolphus Gualtherus, Theologus Tigurinus ita declamitat, antroque remugit: *Senite, inquit, ut & ipſe pro Zwinglio verba faciam. Dominus apud Iſaiam de verbi ſui Virtute ac effi-
mantiâ differens, ſic ait: Quemadmodum pluvia, & c. Vbi illud noſandum
eſt, per verbum hoc modo non Moſaicam ſolùm legem, aut Prophetarum
ſcripta, ſed omnem illam Methodum, omnes rationes ac ſuggeſtiones tam
externas quàm internas intelligi, quibus homines in cognitionem Dei per-
trahi poſſunt. Cum nam illud non vacuum verbum, nec fructu ſuo ſacer-
dicat Dominus, nemo, opinor, negabit, plures ex Gentibus quæ ad ſa-
lutem perveniſſe: Addit rō *yoſde* & c. Rom. 1. cordibus Gentilium
Dei digito inſcriptam fuiſſe. & preinde omnes damnatos non poſſe. Alias
inſtat ſibi. Porcus, Morym. inquit. ſi hanc habes Zwinglius, expunga-
tur ſanè & condonatur; ſed non eſſe novum Zwingli ſed calumniam
malevolorum, alij tū pridem obſervant, Heroibus enim illis Zwinglius
Dei conſpectum tribuit ſub conditione, ſiquidem in hac fide hiis migra-
runt. Eadem ferè ingeminat Iacobus Capellus, Theologus Sedanenſis;
ita enim contra Heribertum Roswidum, poſtquam adduxiſſet Zwin-
glij verba Vindicat. Is. Calaubon. lib. 1. c. 1. p. 6. *Has poſtremas voce,
at quatquot in fide, & c. non debueras omiſſere. Ex his enim colligi poſ-
ſidetur, Zwinglium in facti quaſtione potius, quàm in quaſtione juris er-
raſſe, quod ſibi perſuadeat, Herculem, Theſeum, & c. tam vera fide, quàm
heroicâ quadam fortitudine fuiſſe peditos, non ſecus ac Gedeonem, Sam-
ſonem, Davidem: Vel ſi Zwinglius hic etiam in quaſtione juris erravit,
hic ejus fuiſſe videtur error, eos omnes quos Deus extraordinariâ quadam
fortitudine, ſapientiâ, virtute donat, etiam vera fide ratione quædam ar-
canâ donari.**

XX.

Miramur non immerito I. Gualtheri Temeritatem, qui pro Zwing-
lii Apologiâ ſuiipſius Categoriam ſubſtituit: 1. *Scripturam protervè de-
ſorquenda.* Eſaias quippe in adducto loco non de omni illa methodo,
omnibuſ rationibus ac ſuggeſtionibus tam externis, quàm internis, qui-
bus homines in cognitionem DEI pertrahi poſſunt, agit: Preſupponi-

Ver dat tales contradistinctæ ad verbum, non probatur; Præsupponitur
 vobis que extendere mentem suam Prophetam, non demonstratur. Con-
 trarium ex textu evidentissimè patet; Loquitur enim de verbo egredien-
 te ex ore Domini, de verbo cogitationum divinarum, ut cœlum, circuitus
 ferè immensus, punctum, excedentium nostras cogitationes expressivo,
 do verbo in fructus spirituales amplissimos tempore Novi Testamenti
 exundante, et tale quid non sunt illæ rationes, illæ suggestiones. Sive ita-
 que Propheta commendat promissiones divinas, illasque non frustrandas
 fore polliceatur, præprimis autem promissum verbum de novo fœdere,
 Messia & gratiâ per ipsum toti Orbi impertienda, atque ita per verbum
 hoc intelligat vel promissiones in genere, ut Calvinus quidem & Hugo
 Grotius exponunt; vel promissionem de Messia in specie, ut Hierony-
 mus, Cyrillus, Haymo & Forerius sentiunt; vel omne verbum divinum,
 quò quidam Interpretum extendunt; nihil lucrabitur pro Zwinglio ex
 hoc textu Gualtherus: Quæ enim consequentia? Promissiones extra
 Controversiam divinæ per Prophetas editæ complemento fructus non
 destituuntur, aut splendida illa de Messia Evangelia irrigant & inebriant
 terram, ut LXX. exponunt; vel verbum divinum communicatum & au-
 ditum divinâ efficacîâ corda hominum afficit, penetrat, & ad spiritualem
 fœcunditatem, ubertatem, germinationem promovet: Ergo id etiam
 operantur fictitiæ illæ suggestiones, quæ tantum distant ab istis, quan-
 tum à terra cœlum, vitrum à margarita. 2. *Schwenckfeldio non obscurè*
patrocinando. Conquesti sunt aliquoties nostri Theologi de qualitati-
 bus quibusdam Symbolicis Doctorum Helvetiorum & Enthusiatarum,
 observavit B. Iacobus Hailbrunnerus, quædam occurrere in Theologia
 Calvinistica principia, quæ fanaticis in stabiliendo Enthusiasmo commo-
 dè subserviant. Luculentum hîc specimen in Gualthero; Extra Mosai-
 cam Legem & Prophetarum Scripta esse rationes, esse suggestiones ex-
 ternas vel internas, quibus homines in cognitionem DEI pertrahi pos-
 sint, admittere, quid Schwenckfeldianis acceptius? ad salutem culmina-
 re etiam ea, quæ humi inter homines repunt, somnia, quid fanaticis gra-
 tius? Esaiarum oraculum ad omnem illam methodum extendere, quid
 Enthusiastis familiarius? Ita enim ad hunc locum Semipaganus ille No-
 bilis in tractatu, cui Nomen *Auflegung des 133. Psalmus*, Gott redet
 da von seinem kufferischen mündlichen Wort des Dieners, wie solche sätze
 gebet, dann es in der Luft vergehet, was es wird gesprochen, sondern von
 einem

etnem innerlichen Göttlichen Wort / das auß dem Mund Gottes selbst
 gehet, welches durchs äußerliche Wort wird verkündiget, vud offenbaret,
 aperte aliam præter consuetam prædicandi methodum asserens, licet in
 modo illius à Gualthero aliquantum recedat. 3. *Stolidissimè ex loco
 Paulino concludendo.* Quis enim non videat neci funiculum ex arena:
 γλωσσὴν ἔθεῶν inscriptum est cordibus Gentilium. Ergò non possunt
 omnes damnari; omnibus enim inscriptum; conjungi ἀσίστατο: Genti-
 les faciunt ea, quæ sunt ἔθνος, Ergò illorum factorum intuitu datur illis
 vita æterna. Eòne sine γλωσσὴν ἔθεῶν insitum est, ut illius beneficio ad
 cœlestia penetremus? Eòne naturalia illa relicta sunt, ut supernaturali-
 bus dextram jungant? Aliud Gentium Apostolus intimat, nempe
 οὐκ ἔστιν ἀναπλογήτης, ut sint absque exitu in latitudinem, sine effugio,
 hoc est, ut constrikti & conuicti teneantur propriæ damnationis, secun-
 dum Syrum Interpretem.

XXI.

Notamus secundà jure *Parai in nostros Theologos iniquitatem.* Ca-
 lumniam 1. vocat, quod est ipsissima veritas, legantur ipsa verba sine affe-
 ctu, ad oculum patebit insania Zwinglii, quam confirmat ulterius lo-
 cus ille ex *Elencho contra Catabaptistas, Tom. 2. Oper. fol. 35.* à quibus-
 dam adductus, ubi aperte; *Colligitur ergò, his verbis, qui credideris, &
 qui non crediderit, neque istos teneri, qui per astutem audire nequeunt,
 neque istos, ad quos Evangelij mentio nulla pervenit.* 2. Categoricalam
 propositionem dolosè in Hypotheticam mutat; Phrasis enim, quot-
 quot in fide hinc migrarunt, non respicit remotiores illos Herculem
 cyclopicum, Theseum profanum, Socratem Magum, & cæteros, quo-
 rum nomina cumulat, sed proximiores, Majores scilicet Francisci I. Re-
 ges Christianissimos, hoc titulo jam ab aliquot seculis inclutos, ut syl-
 loge dictorum evidentissimè docet; Summatim, inquit, non fuit vir
 bonus, non erit mens sancta, non fidelis anima ab ipso mundi exordio
 usque ad ejus consummationem, quem non sis isthic cum Deo visurus.
 3. Nullam responsionem adornat, ponamus Zwinglium hypotheticè
 locutum; aut locutus est de Ethnicis in sensu composito, quæ talibus,
 aut in sensu diviso: Si prius, absurdissimè dixit, Ethnicum quæ talem,
 si fide instructus fuerit, salvatum fuisse; Conditio quippe repugnat sub-
 jecto conditionis incapaci; quis ferat dicentem, boves in Helvetia
 parturient, quotquot ex illis erunt fecundi: Si posterius, numero Gen-
 tilium

affirmo illos Heroas eximios, quos tamen novit in concitate nativa & afe-
ctibus substituisse.

XXII.

Sed habet Paræus, quod nostris quoque opponat, *Philippum Me-
lancthonem*, & olim *Patres* nonnullos, eximios istos Heroas aliqua ve-
ra Dei cognitione & fidei scintilla imbutos fuisse, censuisse. *Lutherum*
dixisse, ait, Cicero vir sapiens & sedulus multa fecit & passus est, spero
DEUM ipsi & similibus propitium futurum. *Brentium* non modò
Numam, Scipiones, Catones, sed Sathanam ipsum omnesque Diabo-
lorum familias in cœlo collocasse.

XXIII.

At non urgent hæc nostros. Quicquid enim i. sit de *Melanchtho-
no*, pro quo alii respondent, demonstrando contrarium potius docuisse
illum communem totius Germaniæ Præceptorem, ejus autoritas pe-
nes nostros in re Religionis exigua est, aut propè nulla. De Patribus
in sequentibus dabitur differendæ occasio. Verà aliquâ Dei cognitio-
ne & fidei scintilla imbutos fuisse Numam scil. & consimiles (de Cyro
enim, Dario & Artaxerxe, quos imperitè miscet Paræus, non est qua-
estio) sanè cum ratione affirmari nequit; Unde enim vel minima fidei
scintilla, nisi ex luce verbi? Unde vera Dei cognitio, nisi ex revelatio-
nis principio? i. Johan. 5. v. 20, 21. In *Luthero* 2. producendo ter-
ineptus est: Quid enim ad nos sermones illius Convivales, quos nec
vidit, nec approbavit? indignum sanè Theologo Reformato, cum Je-
suitis, qui ad talia convertuntur, cum omnia decollant, hæc privata di-
cteria ingerere Lutheranis ad Nauseam, & cum desint arma, quibus
pugnet, arundines arripere in pueriles velitationes. Quæ paritas di-
ctorum? *Lutherus* dicit, se sperare, Deum propitium fore Ciceroni
& similibus: *Zwinglius* asserit, illos confestim ex corpore rogoque ca-
lidos in refrigerium æternum, sinum Abrahæ, & ad visionem Dei ad-
missum iri; Conjungit Numam superstitionissimum cum Majoribus
Francisci Regibus Galliarum Christianissimis, publicè proponit erro-
rem, informat, declamitat; Quid si *Lutherus* comparatè locutus fuis-
set ad Aristotelem, mitius judicium indicarit, ut in damnatis etiam ad
capitale supplicium contingere solet? Quid si sermo illi de profelytis,
de gentilibus non regione talibus, sed religione & ortu. Ubi tandem
correctio in *Zwinglio*, quam confestim *Lutherus* subjicit, dum digi-

to. Absolutum compendiose jubet, & ensædò connectit; sed nos vix nescit
 gebühret das gewiß zu sagen / noch zu definiren, vnd schlossen / son-
 dern wir sollen bey dem Wort / das vns offenbaret ist / bleiben: Wer
 gloriatur, & geaufft wird, der wird fellig; & nonnō Lutherus de-
 testatus fuit hanc sententiam in Zwinglio Tomo 8. Jen. Germanico
 fol. 175. in lunctu Bebauung vom Abendmal Anno 1544. B. Bren-
 zio alogos inducit, ipsa enim verborum conclusio sensum limitat
 prodit: Cælum, inquit Brenzcius, ea est conditione, ut in eo non tantum
 sancti homines, sed & Sathan & Angeli ejus inveniantur. Loquitur ita-
 que non de Cælo in quantum notat beatitudinem, statumque omnium
 bonorum aggregatione perfectum, ut Zwinglius quidem suos Heroas
 in illo collocat, sed in quantum notat Majestatem & Omnipoten-
 tiam, Regimenque incircumscrip- tum, ut ipse exponit, à quo exclu-
 dere demones esset Scripturæ dicam scribere. Videatur ipse Tom. 8.
 pag. 961. & 1046. circa finem, nec non B. Sigwartus in Admonitione
 pag. 321.

XXIV.

Tandem 3. consideramus *Capelli in respondendo Debitatem*. Nam
 primo eadem ferè, quæ Paræus nostris, occentat: Dicit, Zwinglium in fa-
 cti quæstione potius, quàm juris errasse, agnoscit itaque errorem, videt
 natum, quem tegere conatur Paræus, quem Calumniam dicit malevo-
 lorum, interim cum illo ad hypothesin delabitur fidei, persuasisse sibi
 Zwinglium, vera fide fuisse præditos Herculem, Theseum & consimi-
 les periuadere erudito Orbi annitur, & sub illa conditione fidei esse
 salvatos, quod supra excussimus. Imbecillitatem 2. prodit, si Zwing-
 lius, inquit, in quæstione juris erravit, hic ejus videtur error, eos
 omnes, quos DEUS extraordinaria quadam fortitudine, sapientis,
 virtute donat, etiam vera fide ratione quadam arcanâ donari; At fat-
 crassus hic error est: Quis nexus ille inter fidem & virtutem Heroi-
 cam? Anne Alexander Magnus fidelis & DEO scederatus, quia He-
 ros? An in solius Ecclesiæ reformationem dispensantur illa Heroica:
 dona? Num nunquam in Reipublicæ bonum & commodum? Qui ve-
 rò convenit illi cum Paræo, qui neque in facto, multo minus in jura
 quæstione errasse Zwinglium probare satagit, sentiendo, ipsos aliqua
 cognitione DEI vera, & fidei scintilla imbutos fuisse, quam tamen sen-
 tentiam errorem in quæstione juris esse Capellus largitur; Et denique

lunum 3. Intopurgat, Ludovicum Vivem & Andradium producendo, Lufitanos, quorum cruda verba & Pelagium imitantes voces leges apud Chemonitium, & Richardum Monachum.

XXV.

Sed & *Carcellus* vocandus est in iudicium. Utitur, ut deformes illas Pelagianismi buccas aliquo modo inumbret, 1. *dictis* Scripturæ, 2. *Rationibus*. 3. *Authenticis*. Ex Codice sacro urget, quem prolixè tractavimus, locum ex Rom. 1. 7. 19. 20, Succenturiato, Rom. 7. 7. 4. & 7. In rationibus numerat defectum contemptus malitiosi circa Evangelicam veritatem, Sanctorum Veteris fœderis ignorantiam, congruitatem augmenti gratiæ, primâ non malè collocatâ, quam exemplo Cornelii stabilit. Tandem magna nomina, Justinum scilicet. Clementem Alexandrinum & Chrysostrum sibi ὁμολῶντες laudat, hisce coloribus cap. 13. totum respiciens.

XXVI.

Non aliter olim disputavit contra B. Chemonitium *Diego Bayo* magnum Concilii Tridentini lumen & columnen, cujus sententiæ *Carcelli* planè gemella eò redit, *Fidem & veram Dei cognitionem fundamentum extare perpetuum justitiæ. Hanc autem veram cognitionem Dei à rebus sensibilibus hauriri posse & haberi, non è solis Scripturis & solitariis: Id verò doceri ab Apostolo, & non solum insinuari ad Rom. 1. 7. 19. & ab illo Psalte Israëlitis, Psal. 19. v. 1. 2.*

XXVII.

In arena autem uterque ædificat. *Locus enim Rom. 1. 7. 19. 20. fundamentum exhibet sufficientis manifestationis Gentilibus factæ, verum non ad salutem, cui lumen Naturæ nunquam proportionatum, sed ad alios usus & inexcusabilitatem. Optimè Excell. D. Hülsemannus, suis & effusus naturalis hujus cognitionis est, tum ex intentione Dei, tum ex indurata faculitate notitia, ut homines Creatorem glorificent, ulterius inquirent, & contemptores inexcusabiles fiant; ad gratiam & gloriam per hanc noticiam solam pervenit. Alter intentionem divinam commendat, non fructum illi amissitatum, divitias laudat bonitatis & longanimitatis suæ naturâ vergentes in scelerum intercisionem & securitatis effusæ sufflamen, non effectum salutarem, duritiâ cordis interceptum, admonitionem sistit officii, non exauditionem παραπομπίας divini ad poenitentiam vocantis, urgentis, stimulantis, adducentis. Tertius tandem*

ideam pingit voluntatis divinæ, non hominis, promissionem, non conditionem ex viribus naturalibus præstabilem, addicitur vita æterna sine respectu personarum tum Judæis tum Gentilibus, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, sed omnes & singuli tum Judæi, tum Gentiles istius studii neglecti accusantur, teste ipso Apostolo; Aut enim Apostolus vitam æternam adjudicatur legaliter aut Evangelicè talibus; Si prius, nulli istiusmodi dantur, Rom. 3. v. 10. & seqq. Ostendat Curcellus vel unicum *τίς ἐστὶν ἕως, καὶ μακαρίησιν αὐτῶν, τίς ἰδοκίμασθη ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπελεύθη, καὶ ἔσται εἰς κληύμα* dicimus, cum Eccles. ex cap. 31. v. 9. & 10. Si posterius, non datur absque fide in Christum, Rom. 3. v. 28.

XXVIII.

Nec hilo meliores adductis Scripturæ testimoniis sunt rationes Curcellæ. *Prima* enim non concludit, quia non solum morosus & profanus verbi contemptus damnat, sed omnis alienatio à Fonte Salutis, omnis distantia à vero DEO Messia nimirum & vita æterna, qui enim habet Filium, habet vitam, qui non habet Filium, vitam non habet, 1. Joh. 5. v. 12. aliud insuper est ipsa damnatio, aliud gradus pœnæ; ut contemptus iudicium aggravet, pœnam intendat, non tamen defensus contemptus morosi iudicio eximit, aut à damnatione immunes præstat, ut evidenter constat ex Luc. 12. v. 47. 48. Ipse tandem Curcellus veretur istis, qui juxta legem naturæ vixerunt, adscribere vitam æternam, & parem cum fidelibus gloriam, sed conjicit, quod si coronam illam non reportent, cum minus fuerint mali, quam profani contemptores Evangelii, ipsis tertium locum ab Inferno & Cælo distinctum fore sedem, cum mediam inter homines profanos & fideles partem constituerint, quod est ab absurdo uno ad aliud delabi, & fingere, quæ è diametro Scripturæ repugnant, cui soli submitendum omne in Theologicis νόημα. *Secunda* ignorantiam prodit stupendam; Servatos enim Sanctos sub Veteri Testamento absque fide Jesu Christi, quis præter Socinianos ausit defendere Theologus? Annon per gratiam Jesu Christi salvi facti sunt, quotquot salvi facti sunt, Actor. 15. v. 8. 9. 10. 11. nec discrimen Vet. & Novi Testamenti in eo consistit, quod vel aliud & aliud fuerit objectum, vel unum imperfectum, alterum perfectum; unum obscurum, alterum clarum, perspicuum, evidens; Utrumque perfectum, utrumque clarum in suo genere; gradua-

lis est distinctio perfectionis & evidentia, non per negationem tertii utrique competentis absolutam: Idem Christus heri & hodie, & in secula, Ebr. 13. *ψ.* 8. idem Objectum quoad Essentiam, sola modi differentia, sola accidentalis disparitas; ibi exhibendus, hic exhibitus; ibi mittendus, hic missus; ibi in promissis, hic in complemento. Multo minus juvat Curcellæum non expressa hujus Objecti ubique, & præprimis Ebr. 11. descriptio: Nec enim quilibet actus fidei justificæ est justificans, sed ad alia quoque se extendit objecta, quæ ibi ab Apostolo intimantur, præsupposito tamen semper illius principalis objecti amplexu, cujus virtute reliqui actus fidei in orbe coruscant. Audiat *B. Augustinum*, qui ad Patres quoque provocat Arminiano-Socinianorum Primpilus, eleganter differentem: *Sicut totus homo dum nascitur, & etiam si manum præmittat in nascendo, tamen unverso corpori sub capite conjunctus & compactus est, quemadmodum etiam nonnulli ex Patribus in hujus rei signum manu præmissa nati sunt, ita omnes Sancti, qui ante Domini nostri Iesu Christi nativitatem in terris fuerunt, quamvis ante nati sunt, tamen corpori unverso, cujus ille caput est, sub capite cohererunt.* Audiat *Greg. Hom. 17. in Ezech.* ora obstructentem uniformis Confessionis assertionem; *Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna Filio David; quia omnes Electi, qui in Iudæa esse potuerunt, sive qui nunc in Ecclesia sunt, in Mediatorem DEI & hominum credunt & crediderunt.* Tertia Pelagianismo apertè litat, quasi scilicet DEUS benè utenti lumine Naturæ, & facienti quod in se est, ampliorem gratiam sit additurus; fingit enim hominem post lapsum benè uti lumine Naturæ: Aliud Apostolus, qui accusat Gentes, quod veritatem in injustitia detineant, sciant esse DEUM, sed non glorificent ut DEUM, sed stulti fiant obtenebrato corde, Rom. 1. *ψ.* 19. 20. Fingit boni quicquam quempiam posse facere extra Christum, contra effatum Christi, Johan. 15. *ψ.* 4. 5. Fingit Cornelium *ἐκατόνταρχον* ex illustri Corneliorum familia tam illustrem operibus pietatis fuisse destitutum fide in Messiam & Redemptorem generis humani, fuisse in statu naturæ, non gratiæ, fuisse obtenebratis Gentilibus accensendum; aliud *Tertus* clamat, qui religiosum vocat, Deum timentem, operibus bonis foecundum; aliud *Concilium Arausicanum* secundum Canone ultimo definit; aliud denique *Augustinus* de eo docet, non prædesse *Orationes aut Eleemosynas, nisi in vinculo Christiana*

professionis, contra Donatistas de Baptismo l. 8. ostendens, non sine aliqua fide donasse & orasse confirmans, lib. 1. de Prædestin. cap. 7. Nam quomodo, inquit, invocabat, in quem non crediderat? quamvis autem nec Justitiz, nec Domicilii fuerit Profelytus exolcscente ritu initiandi illis temporibus, ut docet Seldenus, fuit tamen VIR pius, qui invocare non potuisset DEUM nisi credidisset, nec exauditus fuisset, nec DEO placuisset ut faciens justitiam, quales in quacunque gente placent DEO *ψ.* 35. Audiamus hic recentiore ex Pontificiis Interpretem, hæc adjicientem. Certum est in primis, ante Angeli adventum, habuisse fidem supernaturalem unius DEI, ex qua pie orabat, & faciebat elemosynas, ut Concil. Arausicanum Can. ult. definit & docet S. Augustinus cap. 2. de prædest. Sanctorum & Hom. 16. in Ezech. Neque enim poterat bona facere, nisi credidisset, cum scriptum sit, inquit, sine fide impossibile est placere DEO. Habebat etiam fidem Christi Salvatoris, saltem implicite, ut D. Thomas 2. 2. q. 10 art. 4. ad 3. addit verò 3. p. q. 69. art. 4. ad 2. Ante baptismum, Cornelius & alii similes, consequuntur gratiam & virtutes, per fidem Christi & desiderium baptismi implicite vel explicitè; Per realem verò baptismi susceptionem, liberatos fuisse ab omni pœnâ: unde sentit, aperte fuisse sanctum & justificatum, antequam ad Petrum mitteretur. S. Augustus quoque cap. 4. & 24. de baptismo, contra Donatistas, non dubitat, quia fuerit repletus Spiritu S. & gratia justificante justificatus ante baptismum, quando saltem, Act. 10. *ψ.* 44. loquente Petro, Spiritus Sanctus super illum cecidit. An verò, antequam Angelus mitteret eum ad Petrum, non clarè dicit Augustinus: nam lib. 1. q. 2. ad Simplicianum, dicit in Catechumenis & Cornelio non fuisse tantam gratiam, quanta requiritur ad obtinendum regnum cœlorum, antequam participatione Sacramentorum incorporati essent Ecclesiæ: fiunt enim, inquit, quædam inchoationes fidei, conceptionibus similes, non tamen solum concipi, sed & nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam. Deinde c. 2. de prædest. Sanctorum, dicit, quod Cornelius, non sine aliqua fide donabat & orabat; sed si posset sine fide Christi esse salvus, inquit, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus. Sed his non obstantibus, D. Thomas videtur optime S. August. intellexisse, quæ etiam est sententia Sanctorum PP. ait Carthusianus, Cornelium ante Angeli adventum fuisse reverè sanctificatum: nam eodem modo loquitur

loquitur de eo S. Augustinus, ante adventum Angeli scilicet adhuc illi baptismum necessarium fuisse, ne esset reus tanti contempti Sacramenti, ut lib. 4. c. 21. de baptismo contra Donatistas loquitur; & tamen apertè dicit, per illum visibilem delapsum fuisse repletum Spiritu S. item Charitate flagrasse. Igitur tota ratio, quare dicat indignuisse baptismum, ut capesseret regnum cœlorum, est, quia præceptum illud baptismi præterire non poterat, sine peccato mortali: Deinde indignuisse instructione Petri, quia jam tempus promulgati Evangelii ad venerat, & non tantum fides Christi implicita, sed etiam explicita, inceperant esse ad salutem necessaria. *Et paulò post*: Hinc patet, orationes & elemosynas Cornelii, factas fuisse ex fide & gratia Dei, aliàs enim non fuissent Deo acceptæ: unde S. August. lib. 1. c. 10. operis imperf. dicit, Cornelium DEI Spiritu adjutum fuisse ante baptismum, Simonem vero Magum, ne quidem post baptismum. Et Beda post S. Gregorium ait, Cornelium non operibus ad fidem, sed fide venisse ad opera per opera vero inervisse, ut in fide solidaretur, quod factum est, quando in fide Christi explicita, à Petro instructus est. Ex hac autem Cornelii historia, natum est, ait Carthuf. dogma illud Theologorum, quòd ille qui facit, quod in se est, gratiam à DEO consequatur, ita ut si paganus, inquit, ex naturali ratione se ad primum principium erigeret, ipsumque rogaret, ut dirigeret in viam salutis & caveret à peccatis, DEUS ei de necessariis ad salutem misericorditer provideret per Angelum, vel Doctorem quemcumque. Sic enim juxta S. Dionysium, multi gentiles legem Moysis non habentes, per Angelos ad DEUM reducti sunt; Sed profectò ex hac historia colligi non potest, quòd facienti, quod in se est, per solas vires naturæ, DEUS gratiam illam & illuminationem præstet, quandoquidem ut jam ex SS. August. & Gregorio audivimus, fides & adjutorium DEI supernaturale præcesserit orationes, & elemosynas Cornelii, & ex operibus ad statum naturalem erectis, solùm meruerit à Petro ulterius in Christi fide explicata instrui. Unde S. August. cap. 7. de prædest. Sanctorum; solet dici, inquit, idèd credere meruit, quia vir bonus erat, antequam crederet. Quod de Cornelio dici potest, cujus acceptæ sunt elemosynæ, & exauditæ orationes, antequam credidisset in Christum: Sed tamen addit, non sine aliqua fide donabat & orabat.

XXIX.

Restant Patres à variis variè expositi. Non possumus autem accedere *Casari Baronio*, initio Apparatus sui scribenti, neminem ex omnibus

bus mortalibus, qui inde ab exordio mundi fuerint, æternam salutem esse consecutum, nisi à Christo & per Christum apud veteres Patres omnes semper fuisse in confesso, quod in se quoque recepit probandum *Ioannes Prædeaux*, primum apud Oxonienses S. T. Professor Regius, postea factus Episcopus Wigornienfis, Lect. XVIII. durius dictæ emolliens, & scabritiem quorundam quocunque modo detergens: Contrarium quippe demonstravit *Isaacus Casaubonus* Exercitat. 1. ad Apparat. Annal. *Richardus Montacutius* Optio ex jussu *Iacobi, Britannicæ Monarchæ* succedens Exercitatori, ut seipsum in præfatione appellat. Verùm hoc observandum, ut plerunque etiam in aliis contigit, sic in hac Controversia Patres Græcos ante Pelagium exortum securius fuisse locutos, quorum verba hodie ingerere ad fastidium est simplicitate Majorum abii, & nævos non altè hærentes in pertinaciam dogmatis obfirmare. Laudat autem *Curcellæus 1. Iustinum Martyrem*, Philosophum, verba illius sunt: *Τὸν Χριστὸν λογικόν, &c. Cas. p. 3.* Existimat igitur Philosophus, Christianos censerì debere, quicunque *μὲν λόγῳ*, h. e. cum ratione vitam instituerint, quales, inquit, fuere apud Græcos *Socrates & Heraclitus*; inter Barbaros *Abraham, Ananias, Azarias, Michael, Helias & alii multi*, causam addit, hominem enim dici *λογικόν*, quia particeps *λόγῳ ἢ πρὶ Χριστῷ* rationis aut verbi, quod est Christus. Quàm utrumque autem à vero abludat, quivis sanæ mentis animadvertere potest; Quàm absurdè dicatur, qui vitam instituebant secundum rationem, licet Athei planè habebantur, fuisse tamen Christianos; Quàm turpi *Homonymia* Cælum & Terra, *λόγῳ ἰσπανικῶς* seu Filius DEI, & *λόγῳ* Rector nostri, ut *Seneca* mentem appellat humanam, confundantur? Non itaque probare possumus, quod Annalium Conditor prima Apparatus facie effudit, jure laudandum *Justinum Martyrem*, qui censuerit, Christianos esse nominandos, quotquot è Gentibus, licet Christi adventum præcesserint, ratione vixerunt; nec enim de credentibus in Christum loquitur, ut fingit *Cardinalis*, quos *Ecclesia* docet cum *Augustino* ad populum DEI spectare & cætum in Cælis salvandorum, sed de solis eis inter Gentiles, qui vivebant *μὲν λόγῳ* secundum rationem civilem, utcunque de sen ine mulieris, de futura per Christum restauratione & imagine divina resingenda nec spem habuerint, nec intellectum, nec sensum docente *Montacutio*; largimur itaque *Curcellæo,*

Izo, eandem olim sedisse mentem huic Patri, quam ille explicavit erudi-
 to Orbi dissertatione sua pro salute paganorum, sed Patrem augustissi-
 mum Patri opponimus *Augustinum* sc. tum Philosophicarum, tum Theo-
 logicarum rerum notitia facile Justino superiorem: *Quis*, inquit ille, por-
 ro eorum, qui se Christianos haberi volunt, nisi soli Pelagiani, aut in ipsis
 forte etiam tu solus justum dixeris impium, justum dixeris, Diabolo manci-
 patum? Sit licet ille Fabricius, sit licet Fabius, sit licet Scipio, sit licet Regu-
 lus, quorum me nominibus, tanquam in antiqua Romana curia loqueremur,
 putasti esse terrendum? Nec excusamus z. cum Vossio Theologum stro-
 mateum *Clementem scil. Alexandrinum*; Quamvis enim fateatur, noti-
 tiam DEI, quam habuerunt gentes, fuisse ἀμαρταν, eo tamen periculo-
 sus erravit, quo affectuionem salutis tam imbecillo lumini transcripsit,
 quamvis sano sensu admittamus quoque legem & Philosophiam esse
 βαθμὴς καὶ ἐπιβάθρας τῆς καὶ χειρὸν φιλοσοφίας, opera hujus
 universi deducere in notitiam Architekti unius, tamen cruda sunt, quæ
 alibi inspergit contextor, legem & Philosophiam esse duo Testamenta
 ab eodem Domino diversis populis, Judæis nimirum & Gentibus, in
 eundem finem tradita, Philosophiam necessariò ad justitiam ante ad-
 ventum Christi requisitam, per se quosdam justificasse Græcos, vid-
 stromat. lib. 1. & 7. delictetur itaque quantumcunque velit Curcellæus
 in hujus, alias inexhaustæ doctrinæ viri tubere, exugat omne vitiosum
 instar cucurbitæ ex Patrum ulceribus, nobis tamen imponere non po-
 terit, ut illa omnia tanquam sesamum & papaver excipiamus; ipse Cle-
 mens ad se reversus aliter loquitur, & orthodoxis, missa intempestiva
 illa clementia, accedit, dum lib. II. Σπρωματιῶν fidem vocat πρώτων
 ζωτηρίας νεύσιu primam salutis inclinationem, dum fidei veritatem
 Pani ad vitam necessariò, Philosophiam autem obsonio & bellariis,
 quæ, ut Thebanus ille Pindarus ait, finiente Cœna suavia sunt, compa-
 rat. Certus sum, inquit Augustinus, Epist. 28. ad Hieron. non esse
 animam ullam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberatio-
 nem Mediator DEI & hominum, Homo Christus Jesus. Aurea 30.
 fuisse omnia, quæ ὁ θεὸς ὑποπέμψαν fudit, Curcellæo non largimur. Vi-
 deantur loca à Casaubono adducta ex Homilia 38. in Mattheum. Ut
 enim Palæstinæ fines & veterem Synagogam non excefferit, ad Socra-
 tem non exorbitarit, vel Heraclitum, ne quidem Jobium vel Sibyllas.
 Utut distinctione cognitionis implicitæ & explicitæ illi quidam ex Pon-

ficiliis succurrant, & illius duriora emolliant, quæ, ut Analectorum doctissimus Author eleganter loquitur, è Sixti officinis profecta Medicina, ita mirum in modum plerisque arrisit, & complacuit τῶν χειρῶν γόντων, ut tanquam πανχρησῶ quodam Emplastro & diamalagmate strumas vetustiorum & recludi, ac omnes lenire se posse putent & persanare, ne dicam Vulnera & Carcinomata, nimis tamen horrent sequentia, suffecisse, ut transfert Anianus, unum solum Deum nosse ante Ἐνοίησιν, nunc autem non esse ita, sed ad salutem necessariam esse cognitionem Christi, quæ ratione subjectâ suffulcit: Quamquam saniora in Chrysostomo occurrere non negemus, recitata à Casaubono, ad quæ potius quam ad istiusmodi papulas oculos Curcellæus reflectere debuisset! Rectissime itaque Hipponensium Episcopus lib. 18. de Civit. Dei cap. 47. pag. mihi 454. *Nemini pertinere ad spiritualem Hierusalem concessum fuisse credendum est, nisi cui divinitus revelatus est unus Mediator DEI & hominum, Homo Christus Iesus, qui venturus in carne sic antiquis Sanctis prænunciabatur, quemadmodum nobis venisse nuntiatus est, ut una eademq; fides per ipsum omnes in DEI Civitatem in domum DEI, in DEI Templum perduceret prædestinatos.*

XXX:

Strictim, antequam concludamus, monere aliquid juvat de opinione ne Moyſis Amyraldi existimantis τὸ γνωστὸν ἔσθαι ad Conversionem quidem non sufficere, si id significet fieri non posse, ut id impetret ab ingenio humano, non itidem verè dici posse non sufficere, quantum ad objectum extrinsecus oblatum, si ingenium benè comparatum nancisceretur, sufficere enim illud, si minus ad salutem per se conferendam, saltem ad uberiores gratias, & quæ esset ipsa per se salutaris: inter alia autem etiam hoc pro snâ producit sententiâ argumentum. Si ab Apostolo pronunciantur reprobi homines inexcusabiles ex eo, quod γνωστὸν ἔσθαι, aut non usi, aut malè sunt, si eo usi, ac benè usi essent, non inexcusabiles fuissent, si non fuissent inexcusabiles à misericorde DEO excusati fuissent, si excusati fuissent, non fuissent condemnati, aut forè condemnandi. Cui respondit G. Reveau, Consiliarius & Advocatus Regius in Dicasterio Ruppellensi, & sequentia reposuit: In hoc argumento duplex error committitur. Primus, quòd falsum supponitur, idè tantùm excusabiles fuisse reprobos, quòd τῶ γνωστὸν non usi sunt, aut malè usi, & quòd in illis supponitur vi argumenti aliqua potentia benè utendi. Si enim negativa in il-

lis

his impotentia supponitur, non ob id inexcusabiles ab Apostolo pronuntiarentur, sed potius ad illos totum negotium non pertinisset, sicuti ad lapidem visus, qui malè cœcus appellatur, quod passim ab Amyraldo in hac Disputatione proponitur & urgetur. Quod igitur ab Apostolo inexcusabiles pronuntiantur non eò fit, quasi excusabiles fuissent, si $\gamma\omega\sigma\delta\nu$ illis ξ $\Theta\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ nullum apparuisset, aut ad eorum emendationem nulla parte & naturali vi comparatum fuisset. Sicuti infantes, qui $\gamma\omega\sigma\delta\nu$ advertere non potuerunt, nec eo benè aut malè uti potuerunt, non excusantur. Non enim simpliciter, sed comparatè illud intelligendum est, nec tanquam excusatio hac solâ parte adempta, quæ sine illa præsens esset, sed tanquam nova excusatio cumulata. Exemplo res fiet illustrior. Si quis in carcerem detrudatur, ob mille aureorum debitum, cujus ne minimæ quidem parti solvendo est: Nulla illi insuper pecunia à quoquam offeratur, quo totum vel partem debiti exolvat. An ideò debito eximetur, ex carcere liberabitur? Quod si illi pecunia offeratur, & eam aspernetur, cumulabitur quidem in illo nova inexcusatio, sed primâ ex eo originali debito remanente. Ac si illi pecunia offeratur & numeretur sub cautione reddendi, non tollitur, sed mutatur tantùm aut differtur carceris in illo servitus aut materia. Eadem ratione reprobi, quod $\gamma\omega\sigma\delta\tilde{\omega}$ ξ $\Theta\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ benè non utantur, non primò inexcusabiles sunt, sed novè & magis inexcusabiles, remanente prima inexcusatione, quâ DEI judicio, licet illis $\tau\acute{o}$ $\gamma\omega\sigma\delta\nu$ nullum apparuisset, plenè jam subiecti erant. Et quod excusabiles fuissent, si benè usi fuissent, non aliud argumentum facit, quam excusabiles fuisse, si quaquâ viâ malos mores emendasset, & ad Deum conversi essent, sed ex eo in hypothesis inexcusationis pondus illis aggravatum est, quòd eo benè non usi sunt. Ex hoc verò, meo sensu, nihil planè conficitur. Nam hac ratione non tollitur, aut sublevatur impotentia moralis in reprobis objecto benè utendi, quæ invincibilis à parte illorum supponitur, sed novum pondus condemnationis ei accedit. Ad id omninò subiectiva gratia opus est, quâ tertia ratione amicus Amyraldi anonymus sententiam suam firmat. Quæ tamen nisi efficax gratia proponitur & præbetur, valebit tantùm, ut prior illa objectiva, ad convictionem solum, non ad conversionem. Ex his vanitas ultimi ab Amyraldo syllogismi patens fit. Homines eo loco constituti, ut debeant esse excusati, proculdubio excusabuntur. Atqui homines benè $\tau\acute{o}$ $\gamma\omega\sigma\delta\tilde{\omega}$ ξ $\Theta\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ utentes eo loco, constituti sunt,

ut excusati esse debeant. Ergò qui tales sunt, excusabuntur. Nam minor propositio de nullo subjecto enuntiatur, in quo impotentia moralis non tollitur, & sic tragelaphum pingit, aut centaurum, non verum ullum hominem tali impotentia laborantem. Ut omittam fictum istum usum ἔγνωσθαι non perfecturum, excusationem fuisse, & Deo gratias redditurum, sed ad id iram tantum parare debuisse, ut plenioris gratiæ attractivum. Sed de his accuratius pensiculandis cum in hac responsione quædam desideremus alio die.

XXXI.

Tandem delibanda venit paucis, cum excreverint præcedentia, Utilitas, cui bono ista principia sint relicta, istud lumen concessum, quis ex istiusmodi semine exiguo efflorescat fructus? Nolumus esse prolixi in usu testimonii felicitatem primævam adumbrantis; Rudera quippe per transennam nos transmittunt ad ædificium illustre olim constructum, nunc collapsum, reliquiæ super relictae integri corporis præstantiam produnt, & vel minutissima ramenta de aurea integritate primæva testantur; Aut ἀναπλογίας quoscunq̄ue iniquæ detinentes veritatem prementis, de qua Paulus Rom. I. ψ. 20. 21. & laudatus Theologus Thes. XXV. Acquiescimus in sequentibus. *Primus* itaque hujus notitiæ est *externa disciplina conservatio*; Tolle metum Numinis, corruet omnis societas; legem insitam, conculcabitur omnis honestas: considera verò quicquid splendidi in rebus unquam reluxit, ad hanc radicem devolveris, ab hac quod proficiiscitur, ad præsentis vitæ necessitatem refertur, ut loquitur *Augustinus. Tom. 2. Epist. CXXX. ad Circenses*, ad societatis humanæ æquitatem, ut *Fulgent. lib. de Incarnat. & Gratia Christi cap. XXVI. ad ornatum temporalium juxta Scriptorem de vocatione Gentium lib. 1. cap. VII. facit*, & hæc inferiora honestat. *Secundus vsus est divini Cultus inquisitio*, ducit hæc notitia non quidem ad Religionem ipsam, sed ad Religionis ζύλον & ἐδαίωμα Ecclesiam, non ad lucem revelatam, attamen ad χειραγωγύς, qui ad interiora miseræ suæ conscios traducunt. *Tertius vsus est Numinis glorificatio*, eò tendit insitum illud principium, eò Creaturarum illustre speculum; ut enim omnia ab uno esse docetur per hanc notitiam, ita sua natura flectit illa & sollicitat ad unum, illiusque gloriam: à quo ut cœpiamus, ita in eodem quoque desinimus, veniam petentes ab Eruditis, sicut

bicespiterit calamus. Necessè enim est, ut *Tertullianus* loquitur, in corpore & quantum velis integro aut puro, ut n̄vus aliquis effruticet, aut verrucula exurgat, aut lentigo fordescat. Cœlum ipsum nulla serenitas tam colata purgat, ut non alicujus nubeculæ flocculo resignetur.

Justinus Martyr.

Τὸν Χριστὸν πρωτότοκον εἶναι ὃ θεὸς ἐδίδαχθη μὲν, καὶ παρεμηνύσαμεν, λόγον ὄντα, ἔ παῖν γένος ἀνδρῶν μετέχευ. Καὶ οἱ μὲν λόγος βιάσαντες χριστιανοὶ εἰσι, καὶ ἄγιοι ἐνομιάζθησαν, οἷον ἐν ἑλληνιστῶν Ἰωάννης, καὶ Ἡρακλήου, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς, ἐν Βαρβάρους Δαβραάμ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαήλ, καὶ Ἠλίας, καὶ ἄλλοι πολλοί. Hoc est: Christum primogenitum esse DEI edocet sumus, & præsignificavimus, verbum esse, cujus omne genus hominum particeps factum est: & qui cum ratione vixerunt, Christiani sunt, quemadmodum inter Græcos Socrates & Heraclitus, & similes illis: inter Barbaros verò Abraam & Ananias & Azarias & Misael & Elias, & alij multi.

Joannes Brentius Tom. 8. p. 961.

Dictum igitur est, quod regnum superum seu cœleste definitur nec loco, nec locorum intervallis, sed Majestate DEI, qui non tantum gubernat coram eos, qui felicitate hujus Regni fruuntur, verum etiam Satanam & omnes illos, qui in perpetuam infelicitatem conjiciuntur. Ergone & Satan & infernus erunt in Regno cœlesti? Quid absurdius dici potest? Fateor, coram Sycophantis, & aliis, qui carnalibus de cœlo & inferno phantasmatis fascinati sunt, nihil potest dici abominabilius. Sed qui sunt in sacris literis recte eruditi, & non afferunt ad eas sua carnalia somnia, sciunt in Iobe inter Filios DEI assistentes coram Domino affuisse etiam Satanam & collocutum cum DOMINO. Et in libris Regum, videt Propheta Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & à sinistris, inter quos & spiritus mendax stetit. Et apud Paulum:

T

lum:

lum: Non est nobis lucta adversus carnem & sanguinem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi Dominos, rectores tenebrarum hujus seculi, adversus spirituales astutias in COELESTIBVS. Idem p. 1047. Cum ergo loquimur de Majestate & omnipotentia DEI generaliter, tunc in domo DEI Patris, & in regno caelesti non continentur tantum Sancti, verum etiam homines impij & Diaboli. Itaque hoc modo sermo est de regno caelesti, recte dicitur comprehendi in eo non tantum caelum, sed & infernum, nec tantum Pios, sed etiam Herculem, Numam Pompilium, adeoque omnes impios, Ethnicos, Iudaeos & Turcas, nisi forte negaveris, Majestatem DEI & omnipotentiam ejus pertingere usque ad infernum & ad Diabolos. Cum autem specialiter ac distinctim loquimur, aut de Majestate clementia & gratia DEI, tunc soli Angeli boni & piij homines continentur in domo patris & in regno caelesti. Et huc pertinet, quod in Apocalypsi dicitur. Foris canes, venefici, impudici, homicida & idolis servientes, ac omnis, qui amat & facit mendacium. Aut de majestate severitatis DEI, tunc soli Diaboli & damnati homines continentur in domo DEI, hoc est, in ejus domus parte, qua est infernus.

Index Authorum, five Vindicatorum, five Explicatorum, five Refutatorum.

A. A Barbanel. Egidius. Æschines Albertus. ab Abiaco. Alstedius. Altenstaig. Ambrosius. Ampfingius. <i>ref. 34.</i> Amyraldus. Andradius. Andronicus Rhodius. Anshelmus. Antonius Possevinus. Archangelus de Burgo <i>novo.</i> Aristoteles. Arnobius. Arriaga. Athanasius. Augustinus.	Boderianus Fabr. Bonaventura. Brentius. C. Casav Branche-Dan- rius. Cajetanus. Calixtus. <i>ref. 32.</i> Campanella. Capellus. Capnio. Capreolus. Cartesius. <i>ref. 50. 90. f.</i> Casabonus. Cassalius. Charon. Chemnicus. Chrysostomus. Cicero. Claubergius. Conzen. Corderius. Corneus. Crellius. Curcellanus. Cyprianus. D. Damasceus. de Dieu Lud. <i>ref. p. 5. f.</i> Durandus.	F. Fabricius. Festus Hommius. Flaccius. Forerius. Franzius. G. de Gandavo Hent. Gellius. Gerhardus. Golius. Granadus. Graverus. Grotius. Gualtherus. H. Hailbrunnerus. Harrison. Hayeman. Heinsus. Heribertus Rosweidus. Hieronymus. Hogelandius. <i>95. 104.</i> Hülsemannus.
B. Balaus. Balduinus. Bartholinus. Basilius. de Bassolis. Batelier Ioh. Bellarminus. Bernhardus. Beza. Biel. Blasius à Conceptione <i>ref.</i>	E. Epicurus. Episcopus. Erasmus. Eshius. <i>ref. 13.</i>	I. Iosephus Acofta. Irenaus. Iunius. Iustinus. K. Keckermannus. L. Lactantius. Lalemandet. <i>ref. 47.</i> à Lapide Cornel.

Index Authorum sive Vindicatorum, &c.

Lombardus.

Lutherus.

Lyra,

M.

Maldonatus.

Marchantus.

Merfilius Ficinus.

Masius.

Masinius.

Melanchon.

Menasseh Ben Israël.

Mendoza.

Marsennus.

Molina.

Mötesinus,

Morneus.

de Muis.

Musculus Dufanus.

N.

Nicolai.

Novarinus.

O.

Olevianus.

Origenes.

Osiander.

Ostorodus.

Ovidius.

P.

Paraus.

Paulus de S. Maria.

Pererius.

Petrus Galatinus.

Piscator.

Polanus.

Polybius.

Porchetus Salvaticus.

Porphyrius.

Plato.

Prideaux Iob.

Puccius.

Q.

Quiros.

R.

Raymundus Martini.

Reveau.

Richardus Montacutius.

Ricius.

Rungius.

S.

Salvianus.

Schlichtingius.

Schwenckfeldius.

Schneidewinus.

Scotus.

Seneca,

Serarius.

Sigwartus.

Socinus.

Soncinus.

Smalzius.

Stegmannus. *1650.*

Stephanus Binot.

Suarez.

T.

Tannerus.

Tertullianus.

Theodorerus.

Theophylactus.

Thomas Aquinas.

Thomas de Vio.

Thomas de Argentina.

Tbuanus.

Timplerus.

Tirinus.

Tostatus.

Tremellius.

Trigofus.

Trostius Martin.

V.

Valentia.

Valerianus M.

Vaquez.

Vega.

Vives Lud.

Vorstius.

Vossius.

Visinus.

W.

Wendelinus.

Weidnerus.

Z.

Zanchius.

Zeamannus.

Zummel.

Zwinglius.

F I N I S.